

راپرسین و راوه رگرتن
څه گه ریان بۆ ده سته لانا گهل
مسلم باتیلی
گوتن

«هر ته ماشه فانهک نه ویرۆکه یان ژى خنزه»
فرانتز فانون
ژبه رکو
«مرۆڤ هه لویتسته»

سارتهر

دیاری بۆ:

* بابی من و

* دهیکا من ..

ئهوین بهرئ ره نجا ئومیدین خوهیین هه لایستی خپه نه کرین ..

پیرست

- گوتهک

- دیاری

- پیشکیشکرن

- بوچی راپرسین و راوه رگرتن؟

* برا ئیکى: (پیشان و قوناغ و ئاریشه) څه کولینکهک ئیکانهیه

- پیشانا دیتنا گستی

- پیشهکی

- کار تیکرنا ژینگهها رامیاری و جفاکی

- قوناغین پیشان و راپرسینی

- ئاریشین پیشان و راپرسینی

- سئ گوشهیا دیتنی و ..

* برا دووی: (راپرسین و ئارمانج و شیواز و بنه ما)

- څه کولینکا ئیکى: زاراف و تیگهه و پیناسین و ئارمانج

- راپرسین: زاراف - تیگهه - پیناسین

- دیروکا راپرسینان

- ئارمانج و پالدەر

- راپرسینین رامیاری

* څه کولینکا دووی: چاوانی و پهیمانگا و شیواز

- چاوانیا نه نجامدانئ.

- کورتیهک ل سهر پهیمانگای کوردستان

- ریکا تیپینیکنئ

- گرنگترین شیواژین تیپینیکنئ

کی پی رادبیت

- * فه کولینکا سیی: بها و بنه ما و کارتیکرن
- کی ب راپرسینی ردبیت و چاوا دههتته کرن؟
- بهایین راپرسینان
- بنه مایین ببردوزی..
- کارتیکرن لسه رۆژنامه فانان
- راگه هاندنا راپرسینان و کارتیکرنا
- * برا سیی: (راوه رگرتن و قوناغ و جوړ)
- فه کولینکا ئیکئی:
- راوه رگرتن
- زاراف
- تیگه ه
- پیناسین
- قوناغین راوه رگرتنی
- فه کولینکا دووی: (جودایی و جور و تیکه لکر و بزاف)
- جودایی د نهقه با راپرسین و راوه رگرتنی ده
- جورین راوه رگرتنی
- ئاریشه و تیکه لکر
- فه کولینکا سیی: (چاره نفیس و راوه رگرتن.. دیروک و بزاف)
- مافی چاره نفیس و هویتن ئاشتیانه
- راوه رگرتن و مافی چاره نفیسی
- دیروکا راوه رگرتنان
- کورتیه ک ژ دیروکا راوه رگرتنان ل کوردستانی
- بزاقین راوه رگرتنان ل ههریما کوردستانی
- * برا چواری: کهرکوک و راوه رگرتن و فیدرالیهت و دهوله تبون
- فه کولینکا ئیکئی: (کهرکوک و راوه رگرتن و بهر بهست)
- کهرکوکو راگه هاستن و عه ره بکرن
- کهرکوک و راوه رگرتن
- بهر بهستین پرسا کهرکوکئی
- فه کولینکا دووی: (ئاسته نگین فیدالیهتی و دهوله تبون و سه ربور و قوناغ)
- ئاسته نگین فیدالیهتا ههرما کوردستانی
- راوه رگرتن و دهوله تبون کوردستانی
- ئارمانجین راوه رگرتن کوردستانی
- پیشکیشکرن

بۆچی راپرسین و راوه رگرتن

راپرسین و راوه رگرتن فه گه ریانه بۆ دهسته هلاتا گهل و د جفاکین دیموکراتیده گهل و نه ته وان په نا بریه بهر وان ههردوو کریاران، چنکو د پروسه کرا وانده دی سهرمت و ههلوپستین گهلان ل هه مبهری گه له ک ژ پرسین چاره نفیساز و فه بر ئیته زانین و دکه فته بهر دهستی دهسته هلاتی و ژوان دهسته هلاتا ژی حکومه تا ههریمی و دقیت گوهداری و پشته فانی خه مخوری ل وان سهرمت و ههلوپستان بیتته کرن ل

سەر چ پرسان بت و چ بابەتان ب خوهفه بگرت.

سەرەرای بزاف و چالاکیبین (بەیمانگەها کوردستان) بۆ پرستین سیاسی د بواری راپرسینانده، لی هیشیا رهوشەنبیریا رادهبرینی ل جهم تاکن کوردستان نه د ئاستی پیدفیدیه.

ژبه رکول سەر دەمی رژیمی داگیرکەرتن کوردستانی ئەو دەلیفه نه دایه گەلی کورد و تاکو نوکه ژی د گەلەک بواراندا دیتنا وی ناهیتە وەرگرتن و هەکه هاته وەرگرتن ژی دبت پیگیری پی نه هیتە کر و بیتە فەراموش کرن. نوکه ژی تاکن کورد نه گەلەکی بویر و پشت راستە ژ بوچون و دیتنن خوه. ژبه رکو دوئ قایل بوونیدیه کو پوبته ب دیتنا وی ناهیتە کرن، راپرسین ئالافه بۆ گەهاندا دیتنا گشتی ب دەستەلاتی و دئ هارکاریا وی کەت بۆ زانینا خواست و حەزین ملی و دانانا پلانان بۆ ب جهینانی.

راوهرگرتن ئیک ژ هۆبێن گرنگ و نافدارین ئاشتیانە نه بۆ بدەستفەئینانا مافی چاره نقیسی، باشترین ئالافه و سەرکەفتبترین ریبازه بۆ خەباتی، پینگافه که ئەقرازیین دژوار کور دکەت، و گەهشتنا لوتکهی دئ ب ساناهی و مسوگەرکت، ئەوین ب ریکتین دی ئەم نه گەهشتینی.

ئەف نقیساره ژبو ندی یه کو رهوشەنبیریا راپرسین و راوهرگرتن بگەهینته هەر تاکه کی کورد، و بیته هاندهرەک بو پالانان وی بۆ راوهرگرتن و وی کریاری بدەلیفه یه کا زیرین و ئەرکه کی نیشتمانی و نه ته وهی بزانت و هەلوسته کی نه ته وی وەرگرت.

ههروهسا ژبو هندئ یه داکو مینا ئالافه کی کارا بیتە بکارئینان و پوخته یا نافه روکا پرسان خوا بیت. و لایه نین په یوه ندیدار لسه ر ئاستی هەریمی یان عیراقی بگشتی ریز ل ئەنجامین وی بگرن و مینا پیرابونه کا رامیاری و یسای پیگیری پی بکەن پرستین ئالوز و ئاریشه دار و چاره نقیسی پی چاره بکەن و بزانت لغان دهه سالیین بورین چەندین گەل و نه ته وه ب ئی کریار مافی چاره نقیسی بدەستفە ئینایه.

پروسا راوهرگرتن ل هەرما کوردستانی پیکوله که بۆ نه هیشتنا پرستین رامیاری و یسای و چاره نقیسی د دەستی دەستەلاتدارانده و نولا په یامه کا جفاکی سفیلی کوردستانیه ژبو جفاکی دهوله تی.

دقن نقیساریده تا راده یه کی مه پیکولا شروهه کرن و دەرئەنجامکرن و زیده کرن و لیکدانەفه یه ک ریک و پیک کره .. زیده باری وهرگیرانا (۲۸) نقیسارین هه مه رەنگ و نوین ب بابەتی فه گریدابی بۆ زمانی کوردی ژیلی رۆژنامه و گوڤاران.. ئەفه ژی هه ولدانه که بۆ پرکنا وی قالاتیا د پەرتوکخانا کوردیده هه ی دەربارە یی بابەتی. هه که کیماسیه ک ژی هه بت داخوذا لیبورینی دکم، هه رچه نده چ تشتین بی کیماسی نین. هیقیخوازم من شیابت وی په یاما پیروزا زانستی بگه هینم و خزمه تا کلتور و خوتنده قانی کورد و کوردستانی بکم.

مسلم باتیلی

۲۰۰۷/۹/۱

برائیکن

پیشان و قوناغ و ئاریشه

فه کولینکه ک ئیکانه یه

پیشانا دیتنا گشتی

پیشه کی:

دهمی ئەم ل سەر ریکین پیشانا دیتنا گشتی د ئاخین پیدفیه داکوکی ل راستیه کا گرنگ بکەن، ئەوژی نه بوونا چ بیردوزان بۆ فه کولینی لی کومه کا جوراوجورن ژ پرستین بیردۆزی و ئەپستمولوجی و په یه وی.. (۱)

پیشانا دیتنا گشتی و راپرسینا وی یان راوهرگرتنا وی کریاره که و مه رەم ژی راوهرستیانه ل سەر سه متین دیتنن به ره و دۆزه کا گشتی یان هژماره کا دۆزان کو ب بته جهی بگره و فه کیشی و گفتوگویان و جهی پوبته پیدانا وه لاتیان بت. چنکو ژبه ر بهرژه وندیین وا دگرت (۲)

دیتنا گشتی ژی بابەته کی گرنگ و کاریگه ره، و هەر ژبه ر وی کاریگه رین د وه لاتین جیهانا ئیرۆده، ب دهان و ب سه دان هوبین راگه هاندنی و دهزگه هین راپرسینی و فه رمانگه هین کارگیری و زانکویان، فه کوله رین خوهیین زانستی پیغه مژویل دکن و ب جوره ک ژ

جوړين چاډتريا جفاكي دادن. له ورا گهك جاران ناقي (هيتزا نهيتيا دهستهه لاتدار) لي نايه، كو پالپشتي بهها و پيشهر و سيسته مبن جفاكي دكت و ياسايان ب كار نائينت لي د دويث خوره دئينت. (۳)

قه كولين و (پيشانين) راي گشتي هه ردهم به رهو سانه هيكرني نه ژلاين كريبار و حسيبا نه نجامان قه و حسيبا نه نجامانده ريتزا سه دي دهيتته بكاريانان. هم دي بؤ نمونه بيژن نه گه رهات و راپرسينهك ل كه ركوكي هاته كرن و نه نجامي به رسقا قي راپرسيني (نهرئ تو دي رازي بي ل سه پاشئيختنا ب جه ئينانا ماددي (۱۴۰) بي دستوري عبراقا فيدرال؟).

هه چهنده جوداهيهك مه زن هه يه دنابه را راپرسين و راوه رگرتني ده. لي مه نهف (پرسياره) وهك نمونهك پيشانئ ئينايه (و ل جهه كي دي دي ب دريژي به حسي چاوانيا نه نجامدانا راپرسيني (استطلاع) ئ كه ين) و مگرتي نه نجام و ريتزه دي ب قي شيوهي ل خورئ تومار بن:

دامكا ژماره (۱)

ريتزه و نه نجامين پيشانئ (راپرسيني) بگور خشته بي ل خورئ تومار بووي:

جورئ سه متئ ريتزا سه دي

تاگير ۷۸٪

به رهنگار ۲۰٪

بي لايه ن ۲٪

سه رجه م ۱۰۰٪

(بيگومان نهف ساهه يكرنه د وه رگيرانا راستيين بيردوژتده ژ سه متان بو ژماران نيشانين ناماربي هه نه و دنه قوناغين زانستي د كارئينانا په يره وي ناماره يته بو پيشانا سه متين ديتنا گشتي ب هه ر دوو جوينا قه ناخوه بي و جيهاني ژي (۴).

(هادلي كانتريل) ي نهف په يره وه بكاريانايه د قه كوليين خوه ده نه وين هاتينه راقه كرن د په رتوكا ويده (قياس الرأى العام) هه روه سا د قه كوليين ديتنا گشتيا نه مه ريكيد هاتينه ل سه ر ئاريتشين جفاكي و رامياي و ئابوري (۵).

گلهك ريكين پيشانا ديتنا گشتي هه نه، هندهك ژ قه كوله ران وه سان دبين كو (شهش) ريك هه نه و هندهك دي دبين كو (سي) ريك هه نه نه و ژي:

۱- ريك راوه رگرتني: (الاستفتاء) (Questionnaire method referendum)

۲- ريك روو پيشانئ: (المسح) (The sarvey method) (۶)

۳- ريك شروع كونا ناهه روكي: (Conten Analysis Method)

هم ژي په سه ندا بوچوونا دووي دكه ين، چنكو پرانيا ژتده رو قه كوله ران په سه ندا وي كرينه، هه رچه ند ل قي په رتوكي د ب هووري و پراني به حسي راوه رگرتن - ريفرانوم - ئ و راپرسين (الاستطلاع) ئ كه ين وهك ته وه رين سه ركه ي.

كريبارا پيشانا ديتنا گشتي گرنه كيه كا مه زن ب خوه قه دگرت ل جهم پرانيا سيسته مبن رامياي، چنكو ب وي كريباري رژيمين رامياي ديتن و هه لويسنين وه لاتين خوه دزان ب سه متا پرسين گرنه.

د جفاكين لاسايده نه وين ئيك بيرو باوه ر هه ين، ئاييني، رامياي، دياركنا سه متين ديتنا گشتيا وان ب سانه هيه، لي د جفاكين نوودا و ب تايه تي د جفاكين سه رمايه داريدا، دي دياركنا سه متين ديتنا گشتي ب زه حمت بت، ژبه ركو ناكوكيهك به رچا هه يه دنابه را به رژه وه نديين كومان و پارتين پتكه اتيده.

لغيرئ پيدقي يا قه كولينان په يدا بو ب ريك راپرسينين (الاستطلاعات) ديتنا گشتي. هوسا هه وين راپرسينين ديتنا گشتي هاتنه قه گوه استن ژ هندهك دهوله تان مينا نه مه ريكا و ژ قه كوليين ل دور هندهك تشتين بازرگاني بو بازاري رامياي و فه رمانه و ابي (۷)

پوبته دانا پيشانا ديتنا گشتي زيده تر بو دگه ل به لاقبووا په يمانه هين تايه تمه ند مينا په يمانه ها (گالوپ) يا پيشانا ديتنا گشتي ل نه مه ريكا ل سالا ۱۹۳۶ ئ و نفيسينگه ها ديتنا گشتي ل زانكووا (برنستون) ل سالا ۱۹۴۰ ئ و هوسا په يمانه هين راپرسينا ديتنا

گشتي ب شيوهيه كي به رفره ه و بله ز ل دهوله تين جورا و جور هاتنه دامه زاندين. (۸)

كارتيكونا ژينگه ها رامياي و جفاكي ل سه ر پيشانا ديتنا گشتي

پيشانا ديتنا گشتی دئته گريدان ب ژينگهها رامیاری و جفاکی فه، ياکو نهو کرياره تیده دهينه نه نجامدان، ههروهسا دئته گريدا ب هندهک هوکارتين دی بين گرنگه مينا: ناستی هوشیاری و رهوشه نسیری و ژياری و به لاقه بوونا هویتين په یوه ندیکرن و راگه هاندنی (۹).

تاکی جفاکی چند پله یا وی یا رهوشه نسیری و زاستی بلند بت، نهو دی پتر شیت ب شتیه کی ژياری سهردهری دگهل کیشه یان و پرسا بکت و توشی چه وتیا بریاردانی نابت (چ ل راپرسینا بی یان راوه رگرتنا بت یان ل ههر تشته ی د بت) (۱۰).

کریارا پیشانی کاریگر دبت ب سه قایی نازادی و بهایین وی بین رامیاری بین بهر به لاقه د ناگینین جفاکی و رامیاریده. نهو هوکارتين مه نامازه پیکرین، کاریگر بی ب شتیه کی مه زن ل پیشانا ديتنا گشتی دکن، چ ژلایی پشکداری و لهه فهاتنی (تجاوب) فه دگه ره، یان ژلایی راستی (صراحه) فه بین کو پیدفی بو راوه ستیانی ل سهر سه متین خه لکی و دیتین وان، پیگه بین (انماط) ژينگه هی ژی یان دیموکراتینه یان نه دموکراتینه:

۱- ژينگهها دیموکراتی:

نهو ژينگه هه یه ياکو تاک تیده دبت نامرازه کی بنیاتی و هیزه کا گفاشکه ر د هه می خواست و حه زین خوه دا، له ورا ده لیقه بو وان دئته فه کرن بو دهریرنا راست ژ دیتین خوه (۱۱).

دقی ژينگه هیده دهلیقا نازادیا دهریرنی و راگه هاندنی و وه رگرتنی و فه گوهاستنا پیزانینان هه یه، کو نهو ژی دهلیقی ددنه وه لاتیان بو چیکرنا دیتین خوه ل دۆر پرسه کا پیشانگری ب نازادی و راستگویی.

سهر کردایه تی وهک هوکاره کی کارا دگهل سیسته می رامیاری روله کی گرنگ دگیت بو کارا کرنا ديتنا گشتی و دهریرنی سفیلانه ژوی دیتنی. په یقا پر بهایا سهروکی هه ریما کوردستانی ریزدار مسعود بارزانی ل کونگره بی رۆژنامه فانی و ل رۆژا ۲۰۰۲/۱۲/۳۱ وی راستی و بهر پرساتیا دیروکی دگه هینیت ده می دپیزت: (خه لکی کوردستانی دشین بکاری راست بیژن راسته و بی خه له ت ژی بیژنی خه له ته و نهو خرابی بکت ب دژی وی راوه ستن) (۱۲).

۲- ژينگهها نه دیموکراتی (دکتاتوری):

ل قیری راپرسی و راوه رگرتین ديتنا گشتی چ گرنگی و بهایین خوه نابن و ب تاییه تی ل گور شتیاو زین دیار و پیدفی بهر سفین ناشکرا ژبه رسقده ران.

ژبه نه بوونا راگه هاندنا نازاد و راستگو ياکو دهلیقی ددنه وه لاتیان بو زانینا راستیان و چیکرنا قایل بوون و هه لوبستان، بین هاتینه ئا فاکرن ل سهر پیزانینین باوه رپیکری و فره لایه ن و راستگو، داکو دهلیقی بدته وان بو دان و ستندی ل سهر هه می پرسان، نه گهر نه دی گه له ک بزه حمت بت نه سه متین فی دیتنی ب شتیه کی رۆه و ناشکرا بزانیان ب پیشانا وی رابین (۱۳).

نه فه ژی وی چه ندی ناگه هینیت کو راپرسی و راوه رگرتن ديتنا گشتی دوی سه قاییده ناهیتنه کرن. لی دشیانیه وی چه ندی بزانیان ب ریکا سه حوسویا (استقصاء) نهی و تیدیتنکرنی بی په نابرنی بو راپرسی و راوه رگرتین راشکاوانه و ناشکرا (۱۴).

۳- ژينگهها ديتنا گشتی ل دهوله تین گه سه کری دا:

ديتنا گشتی دقی ژينگه هیده یا لاوازه ژلایی گه هشتنی فه و یا سه رقه بیبه ب سانه هی دهیتنه گوهاستن بو دۆخ هه قذری یان بهر و قازی نه ف ساخله ته نه نجامه کی سروشیتی کاودانین هه ژاری و نه خوینده واری و به به لاقه بوونا بهایین سۆزی و سه رپیچی نه، ياکو پهیره وین زانستی راگری لسه ر دکن، دناقه را نه گهر و نه نجاماندا، وی چه ندی ره تدکن.

ههروهسا نه بوونا سه قایی دیموکراتی و لوجیکی هه قبه ییننی، و نه بووا و کهنالین نازاد نهوین دهلیقی ددنه وه لاتیان کو پویته ی ب ناریشه هکی بدن، و پیزانینان بدن وان دا هاریکاری وان بیته کرن بو دانوستاندنی و بگره و فه کیشی ل سهر هه ناریشه به کی.

نه فه ژی دینه نه گهری نه راوه ستیانی ل سهر سه متین ديتنا گشتی یا راست و ته ام و ساخله مه. زیده باری وی چه ندی، ل شان دهوله تاندا دۆخ (بی رای) بشتیه کی ناشکرا دیار دبت.

نهو ته خا (دیتن) نه هه ی یا بهر به لاقه چ هه که نهو بدروستی وهسا بت یان دل سهر دانه فه یا ديتنا خوه نه بت، یان ژی دهلیقه بو وان وهسا هلنه که فتبت، بابه تی بنیاسن ل ده می راپرسی، یان ژی نه کاردانه پویته پیده ر بن، نه فه ژی ب دیاردا هاقی بوون فه دئته گريدان.

نهو ژی ژ نه نجامی هوکارتین نابوری و رهوشه نسیری و تیتال و دوفکی شکی و نه بوونا نازادی و که ساتیا جفاکیا فه کری و پویته دهر

پیشداچوونا دهزگههین پیشانی سهر ناستی دهوله تی

ب نه گهرتین خوهری و بابه تی ل سهر شانوا رامیاری و نیف دهوله تیده گه وده بوین، دیتنا گشتی د چاخ بیستی دا بهایکی بهرز و گرنگ بدهست خوهره ئینان و وه کر کو چندین دهزگههین تاییهت بیته دامه زانندن و بهرده وام روی ل زیده بونی بکن. بو نمونه:
په یمانگه ها (گالوب) یا نه مریکی یا پیشا دیتنا گشتی کو (جورج گالوب) ی ل سالا ۱۹۳۵ ای دامه زاننده و ب فی کورت کرنی (A.I. P. O) هاتیه نیاسین.

ل دو یقدا دامه زانندا مه لیه ندین څه کولینین دیتنا گشت ل په ی هه هاتن دامه زانندن ل زانکویین نه مه ریکاده نولا:
زانکوا شیکاگو و زانکوا واشنتون و کولیژا ولیاخر ب سه ریه رشتیا (رؤبر) ی ل سالا ۱۹۵۸ ای هاته دامه زانندن.
هروه سا چندین ریکخراو زی بو فی مه بهستی هاتینه دروست کرن مینا:

(کوما نه مریکی یا دیتنا گشتی) ناقداره ب (AAPOR) و کونگری دهوله تی بو څه کولینین دیتنا گشتی ناسیاره ب (WAPOR) و نوکه زی پتر ژ (۲۰) دهوله تان وهک نه ندام ب خوهره دگرت (۱۶).

ب هاندا شانندی (گالوب) یی نه مریکی ل له ندهن سالا ۱۹۳۶ په یمانگه ها (بریتانی) یا پیشانا دیتنا گشتی هاته پیکتینان و پاشی په یمانگه ها (IFOP) یا فرهنسی ل سالا ۱۹۳۸ هاته دامه زانندن (۱۷). هروه سا گه لهک په یمانگه ه و ناقه ندین دی یین دهوله تی هه نه لی نه م دی ل رووپه لین یین دی به حسکه یین.

هژماره کا قوناغان هه نه بو کر بارا پیشان و راپرسینا دیتنا گشتی:

۱- قوناغا ئیکتی:

قوناغا تیگه هشتنا چارچوقین گشتیه، نانکو پویته پیده رین پیشان و راپرسینا دیتنا گشتی ل سهر وا فهره، بهری ههر تشته کی یین زانا و هشیار بن ب چارچوقین گشتی یین (تابوری و جفاکی و رامیاری و رهوشه نیبر) یین یه کبونا جفاکی و راپرسینا وی د خوازن (۱۸).

زیده باری ده ستنی شانکرنا توخیبین راپرسینی و ریکتین لیگه ریانا ناریشی ب ریکا توژانندن و هه څپه یقینی دگهل نمونه یان (عینات) دئیته کرن، و بهرچا څکرنا شیاین دارایی و هیلین گشتی یین پرسیاران. نه وین دی کو ژ خه لکی ئیکه کرن، نانکو پیده تی ب پلاننه کا توژانندن یه (۱۹).

۲- قوناغا دووی:

قوناغا ده ستنی شانکرنا نمونه یین بابه تی راپرسینی یه، یان پیشانی یه، و یا خوایه کو جورین نمونان یان ب ریکا هه ره مه کی نه، یان ده ستنی شانکرینه، و نه فا دوماهی یی یان ب ریکا پیشه یی یه یان به هره بی یه، یان جوگرافی یه (۲۰) دفی قوناغیده پلانا توژانندن و سنورین نمونی و ریکتین وهرگرتنا وان نمونان دئیته ده ستنی شانکرن.

پاشی فرمانه هه کا تاییهت و په یوه ندیدار دی څی قوناغی بستوی خوهره گرت، نه وژی ب جه ئینانا بریارین هاتینه دان ب هه څکار بکرنا څه کوله ران. (۲۱)

۳- قوناغا سیی:

قوناغا به هه څکرنا فورمین راپرسینی یه و نه ف فورمین پیزانینان (استیبان) ای پیکهاتیه ژ کومه کا پرسیارین هه څبه ند ب شیوه یه کی راسته وخواه یان نه راسته وخواه، دگهل دوزی، یان بابه تی تاییهت ب راپرسینی څه یان پیشانی څه.

دهمه می دوخانده، چ نه و پرسیار گرتی بن یان څه کری بن، و دهینه دانان ب شیوه یه کی کو بیته گونجانندن دگهل تیگه هشتن و ناستی زانینا کتی نمونی (۲۲).

گرنکیا څی قوناغی ژ هو برترین قوناغین پیشانی یه ب ریکا راپرسینی چنکو (هویری ل ده ستنی شانکرنا پرسیاران د ریکا به ره څکرنا فورمین راپرسینی، سانه هیکرن و روحناتی ب خوهره دگرت. دگهل بهرچا څکرنا دهرونی و کاودانین تاکان).

د ناماده کرنا پرسیارین څی فورمیده دقیت نه ف تیبینین ل خورای ل بهرچا ف بینه گرتن:

روحناتی و باش دارستن، دوورکه فتن ژ په ثقین پری ران، ژ یاری کرنی ب په یغان، و پیشانکرنا ناریشا گشتی (۲۳) دوورکه فتن ژ

پرسیارین لشینکاری (ایمانی) و تنگافکرئی و پله‌داری تیدا هه‌بت ژ سانه‌هی بۆ زه‌حمه‌تر (۲۴).

۴- قوناغا چواری:

قوناغا چاره‌سهرییا ئامارییه، ئەف قوناغه کومکرنا به‌رسف و پیترانیین فورما ب خوه‌قه دگرت دگهل سه‌ره‌دریج لپه‌ی دامک و ریژه‌یین ئاماری (۲۵).

پشتی کومکرنا به‌یانانان د فورمیین راپرسینی ده ب ریکا لتکچونی (تجانس) دئ ئینه ده‌رگه‌هکرن و فالاکرن د لیستین تاییه‌تده، یان به‌دهستی یان ب کارئینانا هویین ته‌کنیکی یان ئاماری، ل پرانیا جارن په‌نای ده‌نه به‌ر ده‌رگه‌هکرنا ئامیره‌یی (۲۶).

۵- قوناغا پینجی:

قوناغا روهنکرنا ئه‌نجامیین راپرسینی و پیقانی یه، راگریج دده‌ته سه‌ر ئامرازی خواندنی (الدراسه) یاکو دئیتته نواندن د راپرسینی و ههمی پیترانیین تیده. ب ریکا روهنکرنا و شروفه‌کرنا وی و پوخته‌کرنا ئه‌نجامان و دانا راسپاردان ده‌ریاره‌ی بابه‌تی (۲۷) دقئ قوناغیده پیاوین تاییه‌تمه‌ند رادین ب کربارا شروفه‌کرنا به‌یانانان هاتینه کومکرنا و تیبینی ل سه‌ر هاتینه نفیسین و ئه‌نجام هاتینه روهنکرنا.

ئەف قوناغه ژ گرنگترین قوناغین کربارا پیقانی یه، چنکو نواندا پوخته‌یا دوماهیی یا کربارا پیقان و روهنکرئی دکه‌ت، ژ چه‌ز و لایه‌نگری بی لایه‌نیا جه‌ماوه‌ری (۲۸).

۶- قوناغا شه‌شی:

قوناغا به‌ره‌ه‌فکرنا راپورتی یه، ئەفه قوناغا دوماهیی یه ژ کربارا پیقانا دیتنا گشتی ب ریکا راپرسینی، تاییه‌تمه‌ند رادین ب به‌ره‌ه‌فکرنا راپورتا دوماهیی ل دۆر ئه‌نجامیین پیقانی، و تیده تیبینی و راسپارده و ئه‌نجا، دئینه خواکرنا، دگهل سه‌میتین دیتنا گشتی به‌ر ب سه‌متا ئاریشا گشتی (۲۹).

مه‌رحی زمانی بی راپورتی دقیت بی کورت و زه‌لال بت، د پرانیا جارنده راپورت ب کورتکرنه‌کا دیار ل سه‌ر ئاریشی یان بابه‌تی (راپرسینی) ئه‌نجامیین فه‌کولینی ب دوماهییک دئین (۳۰).

ناریشین پیقان و راپرسینی

پیقان و راپرسینا دیتنا گشتی نه‌ پرسه‌ک سانه‌هییه و گه‌له‌ک ئاسته‌نگین گرنگ هه‌نه دکه‌قنه ریکا پیقان و راپرسینی ل ده‌وله‌تین گه‌شه‌کری به‌لاقه دبن بو چه‌ند کۆمیین ئاریشان:

۱- کۆما ئاریشین گشتیین بابه‌تی (نه‌ ته‌کنیکی):

ئەف ئاریشه‌ په‌یوه‌ندن ب که‌تواری رامیاری و ئابوری و جفاکی و ره‌وشه‌نبیری، دئینه رودان به‌ری کربارا پیقان و راپرسینی یان ل ده‌می وانده، بۆ نمونه نه‌بوونا ده‌موکراتی و لاوازا پشکداریا جفاکی د ژيانا رامیاریده، ئاسته‌نگه‌کا بنیاتی پیکدئین لپیش کربارا پیقان و راپرسینا ساخلم بۆ سه‌میتین دیتنا گشتی، و دبت ئە‌گه‌ری په‌یهدابوونا ترسج و خه‌مساریج د کربارا پیقان و راپرسینیده (۳۱). ره‌وشت و تیتال و ره‌وشه‌نبیری ملی رۆلج خوه‌یی هه‌ی د کارتیکرنیده ل سه‌ر ره‌فتارین وه‌لاتیان لدۆر پرسین پيشانکری بۆ دانا دیتنی (الرأی) (۳۲).

لاوازا پاره‌دنی و مه‌زاختیین دارای بۆ کربارین پیقان و راپرسینی.

هه‌ژاری و نه‌زانین و نه‌خوبنده‌واری و نه‌زانینا سقیلی و نه‌ رژی و نه‌ موکوپید کاریده (۳۳).

دو‌فکیشکی (التبعیه):

دو‌فکیشکیا ده‌زگه‌هین راپرسینان سه‌ره‌رای کیمبوونا وان، سه‌ر ب ده‌سته‌ه‌لاتی - میبری فه‌نه! ئە‌وژی ئازادیا لشینا وان توخیب دده‌ن د ده‌ستنیشانکرنا بابه‌تاندا ئە‌وین پیدفی ب پیقانی و راپرسینی له‌ورا د بنیاتده ئە‌و بابه‌تین ب خوه‌قه گرن یان جفاکینه یان ئابورینه یان ژی هونه‌رینه، هندی ژئ بین دووردکه‌فن ژ بابه‌تین هه‌ستیار ژلایی رامیاری فه‌ (۳۴).

رایده‌ر و هه‌لوستین وان د راپرسینانده:

رایده‌ر دبیت فه‌کوله‌ری دیتنا گشتی که‌سه‌کی نامویه یان ژئ (فه‌رمانبه‌ره‌کی میبری یه) و هه‌که ئە‌م هه‌ستین گومانا هه‌فگوربانا زالبووی ل سه‌ر په‌یوه‌ندیین جفاکی و رامیاری، لبه‌رچا‌ف بگرین و ده‌وله‌تین گه‌شه‌کریده، نه‌یا سه‌یره هه‌که مه‌ رایده‌ر هیکرت دوودلیج

بۆ بهرسفدانا راست و دروست. ئەو ب خوهژی دڤیت خوه پپاریزت بهلکو فهکوله ری قابل کت یان ژى خوه دووری توشبوونی بکت-
لدویف بیروباوهرتین وی دوان بهرسفاده ئەوین دلراوکی و ترسی بۆ پهیدا دکن (۳۵).

ب- کۆما ئاریشین تهکنیکی:

– نه بوون، یان کیمبوون، و نه کارا کرنا دهزگه هان یان ژى کیمبوونا ناڤه نډین تایبه تمه ند ب پیقان و راپرسینا دیتنا گشتیدا (۳۶).
دهوله تین گه شه کری نه شیاپنه دهزگه هین دهوله تا نوی ئاڤا بکه ن و نه شیاپنه جفاکی سڤیل گه شی پینده ن و پشکار بکن د کربارا
رامیاریده.

– فالاتییه کا بهرفره یا هه ی د نهقه با بژاره یا دهسته ه لاتدار و ملله تیده له ورا نه بووا پویته پیدانی و راوهستیان ل سه ر دیتنین
وهالاتیان، دپته ئەگه ری نه بوونا دهزگه هین پویته دارین پیقانی و راپرسینی (۳۷).

– کیماتی یان ژى نه بووا پیزانینان و هژمارین ده رئه نجام کری ژ به نکین پیزانینان.

– نه بوونا شاره زان و ته کنیکی (التقنيه):

کیماتی یان ژى نه بوونا فه کوله رین مه یدانین شاره زا و خودان شیان دڤی بواریده (۳۸) یا کو د ئەنجامده دپته ئەگه ری کیماسیا
پهیره وی د روپیقانین گشتی و راپرسینانده، ژلایى دهستنیشان کرنا بابه تین راپرسینی فه و کومکرنا پیزانینان ژ به کین نمونه کرنی فه
یان ژلایى پیشانکرن و رونکرنا ئەنجامان د نقیساندنا راپورتا داویى فه (۳۹).

ج- کۆما ئاریشین ئایدیولوجیا دهستنیشان کرنی:

– ئاریشا دهستنیشان کرنا نمونی و نواندنا وی نه کو ئاریشه کا ته کنیکی یه لی د بنیاتدا ئاریشه کا پهیره وی ئایدیولوجیه، پهیره نډ
ب دهستنیشان کرنا فه کوله ری یا تیوری و کلتوری و تیگه ه و پهیره وین راگریی لسه ر دکت.

و دڤیت ره گه زى هه فکاریی هه بت د نهقه با دهسته کین نمونا نواندیده. چنکو زۆر یا پیدڤیه و پهیره وی یه کو پرت نواندنا جفاکی
گشتی بکت (۴۰).

– بابه تی د پیقانیده:

جودا کرنا ره گه زین خوه یی ژ بین بابه تی د پیقانا گشتیده و فه کولینین (مرۆقاتی) بشپوهیه کی ره ها به روفاژیا زانستین سروشتی و
فیزیاییه، له ورا گه له ک ژ پویته پیدهرتین ئامارین دیتنا گشتی باوهر دکن کو پهیره وین فی پیقانی دکارن سه متان تیکبده ن (تشویه) و
دهربرینه کا راست و دروست ژى ناده ن و د ئەنجامده کربار دى به روفاژى بن دگه ل سه متین دیموکراتی (۴۱).

سى گوشه یا دیتنی و راپرسین

وه رارا راپرسینین دیتنا گشتی هه رسال زیده تر لی دڤیت، داکومه ئاگه هدار بکن کا هه ر که سه ک چاوا هزری دکت ل دۆر بابه تین
جوراوجور. راپرسین نه گوتاره که د روژنامه قانییده، یان متایه ک (مادده) یه ک دیبه د نوچه یین ته له قزبونیدا.

راپرسین د روژنامه قانی گریدانان وان زیده تر لیدڤیت ب ریکه کا دیار و هوور. راپرسین ئیرو بین بوینه ئالاقه کی گرنگ د
نقیسینگه هین روژنامه قانیدا پرانیا بابه تین نوچه یان پشتی ب ئەنجامین راپرسینین دیاتنا گشتی گریدده ن ب بین پهیره نډیدار ب
پیکهاته کا بهرفره ژ پرسان و زیده رتین جوراوجور. (۴۲).

دیتنا گشتی ب شپوهیه کی ریک و پیک ب ریکا راگه هاندنا ئەنجمین راپرسینی، یان ب ریکا چاپه مه نیا و رادیو و ته له قزبونی
دهوله تی نیشا دده ت (۴۳).

گرنگیا روژنامه قانیی د هندى دایه کو پهیره نډیه کا روژانه و راسته وخو دگه ل جه ماوه ری هه یه ئامانجا وی ژى گه هاندنا په یا و رایین
و شروه کرنا وی یه، یان ژى فه گوهاستنا وینه یا جه ماوه ریبه (۴۴).

د دهوله تین دیموکراسیدا هژماره کا نه کیم ژ روژنامه قان نولا روژناما (Lhumanite) ل (پاریس) ی و روژناما (الدیلی هیرالد) ل
(له نده ن) بین پارتانن و پارت بریقه دهن و بکار دینن وه ک ئالاقه ک کارا و گرنگ بو سه رکه فتنا هه لپارتان (۴۵).

ل دوماهیی روژنامه قان رادبت ب دهستنیشان کرنا بابه تین راپرسینی و پیقانا وی، ژبونا هندی کو بزنان کو خه لک هزری ب چی
دکن؟ ده باره ی گه له ک پرسان.

دگه ل زیده بوونا راپرسینان، راپرسین بوینه پشکه ک ژ نوچه یان. فی دوخی سى گوشه یه کا دیتنا گشتی چیکریبه، جه ماوه ری ب
راپرسینا فه گریدده ت و دیتنا گشتی ب روژنامه قانان فه دبه ستان و ل داویى هه میان ب جه ماوه ری فه گریدده ت (۴۶).

و راستی گوشه‌یا دیتنی ب فی رولی، گرنکیا وی بز پیقانا دیتنا گشتی به‌ده‌وام د زیده‌بونئی دایه.

بنیره شیوه‌یی ژماره (۲)

جه‌ماوهر

هۆیه‌کان راپرسیینه‌کان

په‌راویز:

- ۱- مسلم باتیلی، رایا گشتی، تیگه‌ه، گرنکی، چیکرن، گهورین، ریکتین زانستیین پیشانی، چاپخانا هاوار، دهوک، ۲۰۰۶، ل ۲۳۲.
- ۲- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، الرأی العام والاعلام والدعايه، المؤسسة الجامعيه للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، ۱۹۹۸، ل ۴۱.
- ۳- عبدالله خورشید عبدالله، رای گشتی له دیدی مروقی کورده‌وه، سه‌ته‌ری برابه‌تی، ژماره (۱۷) ۲۰۰۷، ل ۴۸-۴۹.
- ۴- د. فؤاد دیاب، الرأی العام وطرق قياسه، القاہره ۱۹۷۲، ل ۴۰-۴۱.
- ۵- هه‌ر ئه‌و ژیدهر، ل ۴۱.
- ۶- حمیده سمیس، نظریه الرأی العام، العراق، بغداد، ۱۹۹۲، ل ۳۰۱-۳۰۲.
- ۷- د. مختار اکتهامی، الرأی العام والحرب النفسیه، دار المعارف، مصر، القاہره، ۱۹۷۹، ل ۵۸.
- ۸- د. هانی الرضا، د. رامز عمار. ژیدهری پیشیی، ل ۳۵.
- ۹- هه‌ر ئه‌و ژیدهر، ل ۳۷.
- ۱۰- یوسف عوسمان همه‌د، سایکولوژیا بیرورای گشتی، گ، گولان، کوردی، ۳۷۴ ل ۲۰۰۴، هه‌ولیر، ل ۳۵.
- ۱۱- عبدالمنعم سامی، الرأی العام والاشاعه، أفريقياء الشرق، المغرب، ۲۰۰۱، ل ۳۲.
- ۱۲- مسلم باتیلی، پینگافئی بویر و کاراکرنا رایا گشتی، رۆژناما برابه‌تی، (۳۸۳۹) دووشه‌مب ۲۰۰۲/۱۱/۱۰، ل ۵.
- ۱۳- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۳۲-۳۸.
- ۱۴- هه‌ر ئه‌و ژیدهر، ل ۳۸.
- ۱۵- هه‌ر ئه‌و ژیدهر، ل ۳۸-۳۹.
- ۱۶- علی کریم، رۆژنامه‌گه‌ری و فورمه‌له‌بوونی رای گشتی، برابه‌تی، (۳۵۱۰) ل ۱۱/۱۰/۲۰۰۱، ل ۶.
- ۱۷- جان ستروزل، الان جیار، استطلاع الرأی العام، ترجمه، عیسی عصفور، لبنان، بیروت، ۱۹۸۲، ل ۵۸.
- ۱۸- د. عامر حسن فیاح، الرأی العام وحقوق الانسان، برامج التعليم المفتوح، جامعه‌ه‌العلاقات الدولیه، ۲۰۰۰، ل ۳۸.
- ۱۹- جان ستروزل، الان جیار، ژیدهری پیشیی، ل ۶۵.
- ۲۰- د. عامر حسن فیاح، ژیدهری پیشیی، ل ۳۸.
- ۲۱- جان ستروزل، الان جیار، ژیدهری پیشیی، ل ۶۵.
- ۲۲- د. عامر حسن فیاح، ژیدهری پیشیی، ل ۳۸.
- ۲۳- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۲-۴۳.
- ۲۴- د. فؤاد دیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۵۰.
- ۲۵- جان ستروزل، الان جیار، ژیدهری پیشیی، ل ۶۵.
- ۲۶- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۶.
- ۲۷- د. عامر حسن فیاح، ژیدهری پیشیی، ل ۳۹.
- ۲۸- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۷.
- ۲۹- هه‌ر ئه‌و ژیدهر، ل ۴۷.
- ۳۰- د. فؤاد دیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۵۱.

- ۳۱- د. عامر حسن فیاچ، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۳۲- د. هانی الرضا، ل د. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۴۰.
- ۳۳- د. عامر حسن فیاچ، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۳۴- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۳۵- هه رنه و ژیدهر، ل ۴۰.
- ۳۶- د. عامر حسن فیاچ، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۳۷- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۳۸- د. عامر حسن فیاچ، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۳۹- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۳۹.
- ۴۰- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشی، ل ۲۹۰.
- ۴۱- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۴۱.
- ۴۲- سیلدون، ار. جاوایزر، ژیدهری پیشی، ل ۱۵.
- ۴۳- دیقید بنهام، کیقین بوبل، دیموکراسی چیه؟ وهرگیتان ژ فارسی، کریم حوسامی، ژ وهشانین یونسکو، کوردستان ههولیر، ۲۰۰۱، ل ۳۵.
- ۴۴- طلعت همام، مائه سؤال عن الاعلام، دار الفرقان، عمان، الاردن، ۱۹۸۷، ل ۱۰.
- ۴۵- نوستن رین، ژیدهری پیشی، ل ۳۲۲.
- ۴۶- سیلدون، ار، جاوایزر، ژیدهری پیشی، ل ۱۶.

پرا دووی

پاپرسین و نارمانج و شپواز و بنه ما

سی قه کولینکن

قه کولینکا نیکی:

پاپرسین و زاراف و تیگهه و نارمانج

۱- پاپرسینا دیتنا گشتی Pubic Opinion poll

پیشه کی: «استطلاع» الرأی العام

پاپرسین دیتنا گشتی ژلایی تیگهه و ب جه نینانی قه گریداینه ب هژماره کا زانستانقه و گهلهک ریکیکن ته کنیکی و جوراو بکار دینن.

دقان لاپه رین بیتندا دی پیکولا به رسقدانا هندهک پرسیارین توخیدای کهین:

- پاپرسین دیتنا گشتی چی به؟

- چاوا دهیتته نه نجامدان؟

- کی پین رادبیت؟

- مه قسه د ژ نارمانج و بهایی وی پین زانستی چی به؟

کارین دهسته لاتن ل جیهانی هه میی و ب تاییه تی ل وهلاتین دیموکراتی دکه قنه بهر کاربگه ریا دیتنا گشتی خه لکی هه میی. (۱)
 نهو ده زگه هین په یوه ندیدار نهو پین هه یین روژ بو روژی ژمارا وان زیده تر دین. هه تا کو د دهوله تین جیهانا گه شه کربده، ب ریکه کا زانستی کار دکن، نارمانجا وان قه کولینا دیتنا گشتی به و ناگه هدارکنا خه لکی به ل سهر کاودانین تیدا دژین، ههروه سا دهنگدهر به ریژار و رامبارناس بهری هافلگه رما هه لیژارتان دشین توندیا سه متا دهنگدهران بزائن بو پارتن جودابین هه قک.

چنکو سه رکه فتن یان شکه ستنا وان دیاردت، دوان نه نجامین ده زگه هین پاپرسینا دیتنا گشتی به دست خوه قه دینت (۲)

پاپرسین د دهوله تین پیشکه فتی و شارستانیدا دهیتته هژمارتن ژوان دیاردان پین ژ جفاکی شارستانی ب سقیلی قهریژبووی، داکو

جه ماوهر ب شیتوهیه کی شارستانی پشکداریی د دستهلالتی و چاوانیا لیتیرینا ئاریشین خودا بکت، باشتربن ری یه داکو سه ره دهریی دگه لدا بکت. (۳)

«پارسین - الاستطالع - Sondage»

زاراف - تیگهه - پیناسین

۱- زاراف:

«په یفا پارسین (Sondage) نیشانا وئ توژاندنی دکت ئەوا نوینه راتیا دیتنا گشتی دکت، لی په یفا (Doxometrie) یاکو ژ یونانی هاتی یه وه رگرن د (گوشارا پرسیان) ده هر ژ سالاً ۱۹۳۹ی هاتیه بکرئینان بۆ نیشانا پیقه ری دیتنی» (۴).

(دهرباره ی زارافی «پارسین» ب زمانی کوردی، زارافه ک لیکدایه ژ دوو پرتان پیک دهیت، پرتا ئیکتی: (پا) د زمانی کوردیدا دبتیه (دیتن) و ب زمانی عه ره بی ژی دبتیه (رای) و پرتا دووی (پرسین) رامانا پرسکرنی ددهت و ب زمانی عه ره بی ژی دبتیه (یتسال - تساؤل) (۵) ده می هه ردو پرت هه فدرن زاراف دبتیه پارسین و ب زمانی عه ره بی ژی (الاستطالع).

رامانا زارافی پارسینی:

(مه به ست ژوی زارافی هژمارتن، یان ئامارا دیتنا گشتیه، ب به رفه هترین رامانین خو هه و پی کوله که بۆ وه رگرتنا دیتنا گشتی د پرسه کی ژ پرسانده، ب ریکا ئاراسته کرنا پرسیارین راسته وخوه بۆ جه ماوهره کی دیار، بۆ پارسینا دیتنا وان د پرسه کیده کو وه سان بیتنه زانین کو دیتنن وان نوینه راتیا پرانیا جه ماوهری دکن.

هوسا زاراف ب رامانا خو هیا به رفه ه گه له ک تشتان ب خو هه دگرت هه ژ به یانا ره فترین هه لیزارتنان و پارسینین کوما ده نگه ران و تا کو پرسکرنا هه فالان و هاتوچوبان ل جادین گشتی) (۶).

۲- تیگهه:

«پارسین ب ساده یی پیشانکرنا هنده ک پرسیارانه ل سه ر کومه کا ده ستنیشانگری ژ خه لکی، دگه ل بکارئینانا بنه مایین زانستی چ ل ده ستنیشانکرنا خه لکی یان د دارشتنا پرسیانده» (۷).

۳- پیناسین:

لی د ئە نسکلوییدیا رامیاری یا (عبدالوهاب الکیالی) ده وه ک پیناسین هاتیه رونکرن:

«ئو و پارسینه یه یاکو رۆژانه و ده زگه هین تاییهت و گشتی یان ده ولهت پترادبت، بۆ وه رگرتنا سه متین دیتنا گشتی دهرباره ی بابه ته کی یان پرسه کا جفاکی یان ئابوری یان رامیاری.

لیگه ربانه که ل هه لویستین جورا و جورین کومه کی (فته) ژ خه لکی و هنده ک ئە نجامان ژی پوخته دکت یین کو هاریکاریا پیکیئینانا هه ره کا گشتی دکن ل سه ر هه ر ابه ته کی یان دۆزه کی» (۸).

ئە م ژی وه ک دده نه پیناسه کرن: «پارسین: پرس پیکر نه که ژ کومه ا توخیداییا که سان، پیشده م دهینه ده ستنیشانکرن، ژلایین پیرابوویان بۆ زانینا سه مت و هه لویستین وان، ل هه مه ره ی پرسین جورا و جورین گشتی، هژماره کا پرسیارین ئامانجه ر ب خو هه دگرن، ئە نجامین وئ لایه نین په یوه ندیدار، نه پیگیرن پی، لی هه ره کا گشتی ل سه ر پرسان لپه ی خو هه دئینت، و چیدبت حکومهت و پارت رۆژنامه و ده زگه هین تاییهت، یین ئابوری، رامیاری، جفاکی پی رابن و غیدبت بیتنه دوباره کرن و د شیانده یه هه می ده مان ئە نجام بده یی» (۹).

پارسینباشترین ئامراز زانیه ژ بۆ هندی کو دیتنن وه لاتیان ب ده سه له لاتی و لایه نین په یوه ندیدار بگه هین مینا دقتی جوانترین پیناسا پارسینیدا هاتی: (باشترین میکانیزما پیکفه به ستنا دیتنا گشتی و ده سه له لاتی یه).

لی (جوردن مارشال) ی هوسا دایه پیناسین: (پارسین: کربارا پیشانا دیتنن خه لکی یه ل دۆر پرسه کا دیار، ب ریکا چاچییکه فتنه کا نمونه کری و نواندیا کومه کی، یاکو تیکوشین بۆ زانینا دیتنن وان دهیته کرن د پرانیا جارنده ئامازه ب پارسینان دهیته کرن بناقتی وئ کومپانیی یان ده زگه هی ئەوا پی رادبت، وه کی پارسینین گالوپ بۆ نمونه (۱۰).

دیروکا پارسینان

وه ک ده سپیک:

به ری ریکین زانستیین دروستین پارسینا دیتنا گشتی و پیقنا وئ په یدا بن ده سه له لاتداران د جفاکین که فنده په نا دبرنه بهر

ریکتین ساکار و راسته و خوه بۆ راپرسینا دیتنا گشتی... ژفان ریکتین کو هندهک ژ دهسته لاتداران بکار دئینان، ئەوژی ب هنارتنا هندهک که سان بۆ راپرسینا رهوشا خه لکی و بۆچونین وان ب شپوهیه کی فهشارتی یی (سه حوسوبی). داکو پشتی هینگی دیتنن وان بگه هینیت دهسته لاتداران.

گه لهک ژ دهسته لاتداران و میران خوه د ژیر جل و بهرگین ساکارده فهشارتن دناف خه لکیده دگه ربان و گوهداریا گله و گازندین وان دکرن. ئەفه ب ریکا په بوه ندیا راسته و خوه.

ئهف چهنده بۆمه ئاشکه را دکت، کا هندهک دهسته لاتداران و میران چهنه گرنگی ددانه دیتنا گشتی، داکو دهسته لاتا وان بهر دهوام بییت ل دویتف هزه و ئاره زویین ملله تی و داکو دادوه ری و روهایی ب جه بین (۱۱).

رهین دیروکا راپرسینان بۆ جارا ئیکتی ژ پیشانکرنا پرسیاران دهسته پیکریه ب ریکه کا (نسق) ی ژبو بدسته ئینانا پیزانینان ئەوین د ههرا خه لکیدا لی وئ کریاری بدروستی کهنگی رویدایه؟ ئەف کریاره هاتیه فهشارتن دگه ل شونواران.

لی ئامازهیه کا هه ی بۆ چهنه روپیفانین فهرمی د دیروکا که قنده، لی راپرسینا (ئیکتی) ژ کریارا هژمارتنه کا ساکار و ساده پیک دهات.

دراستیده په یفا راپرسین (Poll) ژ په یفا ئنگلیزی یا که فن هاتیه: (Pol یا Poll) و رامانا وئ (سه ر)ه. د چاخین ناخیندا ئنگلیزان هه لیزارتن دکرن ب هژمارتنه سهران (Poles).. (۱۲)

راپرسین ژ سالا ۱۹۳۶ئ و هه تا سالا ۱۹۵۵ئ هه وین راپرسینین دیتنا گشتی ژ هندهک دهوله تان هاتنه فه گوهاستن مینا ئەمه ریکا، ژوان فه کولینین هاتینه ئەنجامدان ل دۆر هندهک تشتین بازرگانی و پاشی بۆ بازاری رامیاری هاتنه فه گوهاستن.

پویته پیدانا دیتنا گشتی زیده تریوو دگه ل به لاقبونا په یمانگه هین تاییه ت، نولا په یمانگه ها (گالوپ) یا پیشانا دیتنا گشتی ل ئەمه ریکا ل سالا ۱۹۳۶ئ. (۱۳)

ل سالا ۱۹۳۷ئ رۆژناما زانستی یا تاییه ت ب دیتنا گشتی فه (Public Opinion Quarterly) هاته دامه زانندن، و ل سالا ۱۹۴۰ئ نفیسینگه ها دیتنا گشتی ل زانکوا (برنستون) یا ئەمریکی هاته فه کرن هوسا په یمانگه هین دیتنا گشتی ب شپوهیه کی بهر فره و و بهزل دهوله تین جوراوجور هاتنه دانان. (۱۴)

ل سالا ۱۹۴۱ئ ناغه ندا نیشتمانیا فه کولینین دیتنا گشتی: (National Opinion Research Center) هاته دامه زانندن. یاکو نوکه سه ر ب زانکوا (شیکاغو) فه یه. (۱۵)

ل ده می جهنگا جیهانیا دووی فه کوله رین راپرسینان کار دکرن دگه ل پروژاندا چ ل ئەمریکا یان ژ ده رفه ی ئەمه ریکا و ل سه ر کیسی ریکخراوین حکومه تی، وه کو نفیسینگه ها پیزانینن جهنگی و چقین دی بین فه کولینان د سوپایی ئەمه ریکا دا، و ده لیزارتن سالا ۱۹۴۰ و ۱۹۴۴ئ دا راپرسینان بهر دهوام ب کاری خوه ددا و ب شپوهیه کی هورک و باش. (۱۶)

ل سالا ۱۹۴۶ئ داخواری هاتنه کرن بو بهستنا جقینه کی بو تاییه تمه ندان، د فه کولینین روپیشانا بازرگانی و ئەکادیمی ل باژیرن (سه نترال ستی) و (کولورادو) بو دانوستاندا پیشداچوونان لقی بیافی و ریکتین سه ره ده ری دگه ل فی کارسازیا گه شه کری.

ل سالا ۱۹۴۷ئ (کومه لا ئەمریکی یا فه کولینین دیتنا گشتی، (The American Association public) هاته پیکینان ئەوژی ده زگه هه که و هه تا ئیرو ب بزاقه (۱۷).

سه ره رایی کو (بریتانیا مه زن) که له پوره کی گه وره یی فه کولینین ئەزمونی هه بوون، لی ب هاندانا شاندی (گالوپ) ئی ئەمریکی، ل له نده سالا ۱۹۳۶ په یمانگه ها بریتانی یا دیتنا گشتی هاته دامه زانندن. و هه ر ژ سالا ۱۹۴۱ئ ل ئوسترالیا و که نه دا په یمانگه ها هاتنه دانان.

پشتی بریتانیا سه باره ت (ئه وروپا)، (فره نسا) سه رکیشیی دکت، چنکول سالا ۱۹۳۸ په یمانگه ها فره نسی یا دیتنا گشتی (ئیفوپ - Ifop) هاته دامه زانندن (۱۸).

ئیکه مین کومین راپرسینان هاتینه دامه زانندن ل سه ر بنیاتی (تیبینیکرنی) ل (ئنگلته را) بوو سالا ۱۹۳۷ ئەو کومه لا ناقدار بوو بناقی (کوما تیبینیکرنا بکوم): (Mass observation) و هاتبو دامه زانندن ژلایی (توم هاریسون) فه، کوزانایه کی زانستی

نهژادین توخمان (أصول الاجناس) بوو، و (شارل مادج) روژنامه‌فان و هوزانفان بوو قی کومی کارئ تییینیکرنئ ده‌ستنیشانکریه ب (په‌سنا ته‌مام و روغن و ب زمانه‌کی سانه‌هی بو هر که‌سه‌کی گوه لی بت وب بینت سه‌باره‌ت پرسه‌کا دیار کوژی ده‌یتنه خواستن دیتنان ل سهر کوم بکت، نه‌وین سهر‌په‌رشتی ل فان کومان دکن ل دویف په‌یره‌وی ئاماری پیفانا دیتنا گشتی ناچن. لی ب شیویه‌کی بنیاتی پیکولی دکن بو زانینا رمانین ل پشت په‌یفان و دیتنان و دیارکرنا هوکارتین هه‌فیشک و په‌یوه‌ندیین مروقی یین ب ناڤ هه‌ڤ ته‌ین، و کارتیکرنئ ل سهر سه‌متین دیتنا گشتی دکن، و پاشی ل بهر وی رونا‌هی راسپاردین خوه دادرئین (۱۹).

هوسا گه‌ش و وه‌رارا راپرسیان یا‌کول ئەمریکا ده‌سپیکری و پاشی ل بریتانیا و فرنسا و دویفدا وه‌لاتین ئسکتله‌ندا و ئیتالیا و ئەلمانیا و پاشی ئەسپانیا و یونان و یوغسلاویا و پولونیا و هنگاریا و رومانیا پویته داینه فه‌کولینین دیتنا گشتی و هر ژ سالتین به‌ری (۱۹۵۰-۱۹۵۵) ئ ئەمریکا لاتینی پر بوویه ژ په‌یمانگه‌هین دیتنا گشتی و نه‌کوئبرو و هندو کوریا و ئەندونیسا و ئەفریقا دوروی قی کیشی نه (۲۰).

ئارمانج و پالده‌رین راپرسیان

ئارمانجین راپرسیان بریقه‌برنا کومه‌کا به‌رژه‌وه‌ندیانه، ژ وانا فه‌خاندنا (حشد) تاگییری یه بو ئیک ژ لایه‌نین پشکدار دگه‌نگه‌شه‌کرنا رامیاریا گشتیدا.

چیکریه بو رازی‌کرن و قایلکرنا جفتا پیران و (نوابان) و فه‌رمانبه‌رین ده‌وله‌تی و نقیسه‌ران و لیدوانان (معلقین) داکو گشتیا ملله‌تی بدروستی په‌سه‌ند و تافیریا ئیک ژ لایه‌نین گه‌نگه‌شی بکن (۲۱).

ئه‌رکی راپرسیا پیناسادنا راپرسیی یه به‌ری هه‌لیژارتنا ب دانا ده‌لیقی یه بو راپرسیا داکو بو وی هزره‌کی بکه‌ت. پیشکه‌فتنا زانست و هوین هونه‌ری بویه ئە‌گه‌ری په‌نابرنئ بو تییینیکرنا هژماره‌کا توخیبدا یی تاکان و گه‌هشتان ب پیزانینین هوورک و دروست ل سهر دیتنا گشتی یا ملله‌تی.

و ره‌وایا ده‌سته‌لاه‌تی ناده‌ته که‌سه‌کی و پلانان ل سهر به‌رپرسیان ناسه‌پینیت. لی هاتیه دانان و ری‌کخستن پیخه‌مه‌ت پیشکیشکرنا پیزانینان بو هه‌می که‌سان.

ئه‌رکی وی زانین و تییینیکرنه بو خوه و خه‌لکی ئاشکرا دکت و ئیک ژ هوکارتین دیاره د ری‌چوونا هیزا رامرایدا کو دشیت ماییتیکرنئ د بریاراندا بکت دا ری‌کین کاری روغن بکه‌ت (۲۲).

ئیک ژ ئارمانجین وی یین سه‌ره‌کی ئە‌وه پیزانینین راست و دروست ل دور چه‌نداتی قایلکرنا ده‌نگه‌ران بو پیشانکریین (طروحات) به‌ریژاری، و بده‌ستقه ئینانا پیزانینا پیزانینان ل سهر ده‌نگه‌ران یین کو چیدبت بینه لایه‌نگری وی به‌ریژاری. هه‌رچه‌نده هه‌که بدروستی ژ لایه‌نگری نه‌بن! (۲۳).

راپرسیان نه تنئ ل سهر پرسین رامیاری رادوه‌ستیت لی ده‌یتنه ئە‌نجامدان بو زانینا دیتنا گشتی ب سه‌متا کومپانیه‌کی یان گو‌فاره‌کی یان که‌ساتیه‌کی (۲۴).

ئه‌ڤ جوهره راپرسیانه گه‌له‌ک یین به‌ره‌لاه‌بووین دخی ده‌میده و ل ده‌وله‌ت و ده‌زگه‌هین جورا‌و‌جورده هاتیه گشتان. چنکو ده‌ری‌ری‌ی ژ هزر و سه‌متین گه‌لان دکت، و هاریکاریا رونکرنا چاره‌نقیسه‌ی رامیاریین ناخوه‌یی و کاودانین خه‌لکی یین جفاکی دکت. ده‌زگه‌هین ئابوری له‌ی قی ری‌کی دچن ژبونا مه‌زاختنا هنده‌ک به‌ره‌هین خوه‌یین (استه‌لاکی) (۲۵).

راپرسیان ب شیویه‌کی نه ژبونا خیرا جیهانی ده‌یتنه بریقه‌برن لی دبت ژبه‌ر چه‌ند ئە‌گه‌ره‌کا بت، ژواناژی دبت ژبونا بده‌ستقه‌ئینانا پیزانینین ب مفا بن، یان پالده‌نه‌هیا پرسه‌کا گرنگ بت یان ختفه‌کرنا کاره‌کی بت و ده‌ینه بکارئینان بو پیشانا کارتیکرنا پروپاگنده‌یین هه‌ولین هه‌لیژارتنان و ته‌کنیکین دی و هاریکاریا به‌ریژاری بو سه‌رکه‌فتنی (۲۶).

ژ میژه وه‌ره ده‌سته‌لاه‌تداران پویته‌داینه فه‌دیتنا هه‌لو‌ستین دیتنا گشتی له‌مه‌به‌ری پرسین جورا‌ور. هه‌تا ل ئیکه‌تیا سو‌قیه‌تا به‌ری پارتیا کومونیس‌ت هه‌ست دکر کو دقیت هه‌لو‌ست و دیتنین جه‌ماوه‌ری بزانت، داکو بشیت وی مه‌ودایی ده‌ست نیشان بکت و دشاندا بت رامیاریین (سیاسات) وی و پلانین پیشکه‌فتی لگور وی دیتنی دارئیت.

له‌ورا ده‌زگه‌هی وی یی (روپاگه‌ندی و نازراندنی) رادبوو ب ئه‌رکی پیفانا دیتنا گشتی و (ته‌قدیرکرنا) وی و ب ئه‌رکی دارشتن و رشتنا وی دوی قابلیده ئە‌وی وی دقیا.

پویته‌دانا ئاریشا پیفانی بویه جه‌ی پویته‌پیدانا ده‌وله‌تین دیوکراتی، چنکو دموکراتی هندی دگه‌هینت کو دقیت ده‌سته‌لاه‌ت کار

بکت لگور ههز و ښانين پړانیا گهل. له وړا هه بونا دموکراتیبه یه کا راسته قینه و هسه نده، دقیت رتیه ک هه بت بو زانینا هه ست و سه متین پړانیا ملله تی لډور هنده ک پرسین رامیاری، چنکو هه که دهسته لاتی نه زای یان نه شیا راستیا وان هه ست و سه متان بزانت! هینگی دئ گله کا ب زه حمت بت کا دئ چاوا دگهلدا رتیکه فت بو خزمه تکرني (۲۷).

نارمانجا پیفانا دیتنا گشتی زانین و بدهسته ئینانا پیکه یا (نمط) بهر به لاقا وان بیروبا وهرانه د چارچوڅی وی جهی پیفان لی دهپته کرن (۲۸)، چ څه کولینین دیتنا گشتیا ناڅخوهی بی یان جیهانی بن.

ههروه سا مه به ست ژوی کر یاری وهر گیترا نا سه متین بیروزدیبه بو ژماران و فان ژماران نیشانین خوهی بی ناماری هه نه ئانکو دیار کرنا وان ب شتوئ رتزا سه دئ ژ سه متین لایه نگر و بهرهنکار و بی لایه ن. (۲۹)

پاړسینین رامیاری

ژ پترین جورین پاړسینان یین بهر به لاقم چ یین تاییه ت بن یان نه تاییه ت بن، ب ته مامی ئه وژی پاړسینین رامیاری نه، ئه ف جوره پاړسینه دهپته کرن ل ډور هه لویستین رامیاری یین بهر برژار و کومکه رین (تبرعات) و پارتین رامیاری.

پړانیا فان پاړسینان دهپته کرن بو کارئینانین تاییه ت، لی پړانیا جاران ئه نجامین وژی دهپته څه دزین (تسرب) بو ده زگه هپن راگه هاندنی داکو داپوشینا وان خزمه ت و مه ره مین پاړسین پی رابوی بکت (۳۰).

هندي پاړسینه وان هه لویستین امیاری ئه وین دبت پی هاریکاری یان زیان لی بکه ت ده ست نیشان دکت، هه رچه نده پړانیا بهر برژاران لیدوانا دده ن کو پاړسین: هپچ کارتیکر نه کی ل سه ر هه لویستین و ناکت، و گله ک ژوان داکو کی کن کو ئه و گریدای چ هه لویستا نابن هه که ئه و هه لویست نه جهی رازیبونا ملله تی بن، پاړسینین هه وین ناڅخوهی دشتین هاریکاریا روژنامه فانان بکن، بو تیگه هشتنا ئه گه رین څه شارتیین ل پشت وهر گرتنا هنده ک پینگافان و هه وین بهر برژاران یان پارتان و کومکه رین دارایی (۳۱).

دهنگده و رامیاریزان بهری هافلگه رما هه لبرژارتنا دشتین توندا سه متا دهنگه ران بزانت، بو پارتین جودا جودا یین هه څرک، چنکو سه رکه فت یان شکه ستنا وان د ئه نجامین پاړسیناندا دیار دبن (۳۲).

بهر برژار دکه څنه بهر یکانا رامیار یا هنده ک هه لویستان وهر دگرن روودانین هه و هه لبرژارتنا بهرامه دکن، و به یانین دهر برین دهر دئین خن سه باره ت هه لویسته کی دیار و خوه څه دکیشن، و بریارا په سه ندکرنی یان هیر شبرنی ل سه ر یین دی رادگه هیان پشتی پینداچوونا پاړسین دکن (۳۳).

څه کولینکا دووی

چاوانی و په یانگا و شتووز و ساخله ت و ژینگه ه

چاوانیا ئه نجامدانا پاړسین

روه نکر نه ک:

ژ سه رجه می (چواره) پاړسینین (په یانگه ها کوردستان بو پرسه سیاسیه کان) ل هه ولیتری پیابوی ژ (۲۰۰۵/۷/۱) و تا (۲۰۰۶/۶/۸) .. (دوازه) ژوان پاړسینان هاتینه به لاقه کرن د پرتوکا (له ها ولاتی یه وه بو ده سلات) و ژ ناماده کرنا فان بهر یزانه: (عومه ر سدیق، به سام عه لی، هیمن میرانی) یا کو ژ لایی په یانگه ها ناڅینایی څه هاتیه وه اندن، و ل رتیه بهر یا چاپخنا په ووه دی ل هه ولیتری چاپ بوویه.

مه ژی تنی ئه و پاړسینا گریدایی خوه پیشاندانین کوردستان یی یا کو هاتیه خواندن ژ لایی ریزدار (م. موسلیح ئیروانی) څه ژ کولیژا نادایی / زانکو سه لاهه دین، وه ک نمونه یه ک سه رکه فتی و گرنگ وهر گرت. لی تنی مه ژ هه شت پرسیاران (چوار) پرسیار وهر گرتن دگهل دهر ئه نجامان و خسته یین په یوه ندیدار، چنکو رهنگه لیکچوونه ک د تگه هی هنده ک پرسیاران و ئه نجامدانا هه بت، ههروه سا کورترکرنه ک و سانه هیکر نه که بو خوانده فانی، و هه که پرسیارا (شه ش) یا گرنگ و سه رنج راکیش هاتبا بهر شدان و دهره نجامکرن دا ژ بها و راسته قینه و گرنگیا وی بلندتر و موکومتر بت، و دبت مه هه می پرسیار و دهره نجام ژی وهر گرتبان.

سه ره رایی هندي ژ پاړسین و خواندنین پر گرنگ و ئاست بلندن، چنکو ب دیتنا من (خوه نیشاندان) ئیک ریکین گرنگ و سه رکه فتیانه و ئاشتیانه یه بو دهر برین ژ دیتن ب کاریگه را خوه کیتمتر نینه ژ مانگرتن و خوه نه رازیکرن و ئاسیبوونا سڅیلی.

وهک ته ناگه ه رامیار دهپته زانین مینا دهنگانی یان چالاکیین دی یین هه لبرژارتنان و روله کی ئیکجار مه زن دگیرت و دبه

نامیره کی کاری بی راسته و خوه بو به سینگ گرتنا بژاره بین رامیاری، و چیدبت چراتیی بیخته سهر هندهک دوزین سنوردایی یان نارمانجین رامیاری.

- ئەف پاپرسینه ل ههرسج پاریزگه هین (ههولیر، سلیمانی، دهوک) ئ و ل روزین (۲۲-۲۶/۳/۲۰۰۶) هاتیه ئەنجامدان.
 - هژمارا ئەو که سین پشکداری کرین د ئەنجامدانا راپرسینییدا (۳۲) کهس بوون.
 - ژ سهرحه می (۱۱۰۰) فورمین راپرسینی و بین هاتینه دابه شکر ل سهر (سج) پاریزگه هاندا (۱۰۷۱) فور قدروستی زفرینه فه ئانکو ب ریتزا (۹۷.۳۶) ژ فورمان و سج (۲۹) فورم پوچوون و نه دروست بوون ئانکو ب ریتزا ۲.۶۴٪ ژ فورمان.
 - ئەو نمونین هاتینه ههلبژارتن نمونه یه که ههره مه کی بوون.
 - ئەف پاپرسینه ل ناف مالان و دام و دهزگه هین میری و بازاریدا هاتینه ئەنجامدان.
- ئەو پرسیارین ژ رایده ران هاتینه کرن:
- کیژک ژفان ریکین ل خواری ب کاریگه ر دزانی بو داخوژکرنا مافین خوه؟
 - ئەو زنجیرا خوه پیشاندانین ل کوردستانی رویداین کاره کی مه ده نیه یان ئاژاوه گیرانه؟
 - ئەری کاریگه ریا خوه پیشاندانان ل سهر کارین حکومه تی هه بوو؟
 - ئایا تو ئاماده یی پشکداری د خوه پیشاندانان بکه ی؟ (۳۴).
- رهگه ز:

ئەو نمونین هاتینه وه رگرتن بو راپرسینی ب سهر هه ردو رهگه زاندا دابه ش بوو. وه رگرتنا ریتزه یه که پتر ژ رهگه زی نیر هه مبه ری رهگه زی می ژبه رکو نارمانجدار نه بوو! دبت ئەفه ده برینه ک بت ژ راستیه که سوسیولوجیا به لگه نه بوست، کو ئاماده ییا رهگه زی نیر ژ رهگه زی می پتر دیواری رامیاری و جفاکیدا، (۳۵) بنیره:

دامکا ژماره (۲) ریتزا سه دی یا رهگه زی نیر و می.

ژ دایک بوون

ریتزا پرانییا نمونه بین هاتینه وه رگرتن بو راپرسینی ریتزا (۴۱.۹۲٪) ژیی وان ژ (۲۳) خواری یه، و ریتزین دامکا ژماره (۳) روهنتر خوبا دبت.

دامکا ژماره (۳) ریتزا سه دی ژ دایک بوویان: (۳۶)

ریکا کاریگه ر بو داخوژکرنا مافان:

ئەوا دقئ راپرسینییدا ده رکه فتی، ئەوه کو باوه ربیا خه لکی ب خوه پیشاندانان یا سه رهلدایی ریتزا (۴۲.۳۹٪) خوه پیشاندانان ب ریکه که کاریگه ر دزان بو داخوژکرنا مافین خوه، هه رچه نده ریتزا ۲۲.۶۰٪ ئومیدین خوه ب رۆلی به پرسان و لایه نین په یوه ندیدار ده برینه، به لی تنی ریتزا ۱۷.۱۸٪ باوه ری ب هندی هه یه کو سوود وه رگرتن ژ راگه هاندنی کاریگه ره بو داخوژبین مافین خوه، ل قیری بۆمه ده رکه فت کو باوه ربیا خه لکی ب کاریگه ریا راگه هاندنا به ر ب کیمدایه، ئەفه ژی ژ ئەزمونه کی هاتیه وه رگرتن، ژیلی روزنامین زمانحالی ب (چ پارتین ده سته لاتدار و چ ئەوین ژ ده رفه یی ده سته لاتن)، هنده ک رۆژنامین دی روله ک هه بوویه د به لاکرن گه هاندنا ده نگ و داخوژبین خه لکی بو به پرسان، به لی وه ک پیدقی به رسف نه هاتینه دان و دوچونا وان نه هاتیه کرن، ئەفی ژی دبتن و باوه ربیا خه لکی ب رول و کاریگه ربیا راگه هاندنی کیمکریه.

بنیره دامکا ژماره (۴) (۳۷)

خوه پیشاندانین کوردستانی کارین سقیلی نه یان تیکده رانه نه؟

سه باره ت بۆچوونین خه لکی ده باره ی وان خوه پیشاندانین قان سالان ل کوردستانی رویداین، ریتزا ۷۷.۱۲٪ ب کاره کی سقیلی و هه سترن ب به رپرستی ل خام دهن، به لی ب ریتزه یه که کیمتر ۲۲.۸۸٪ ب کاره کی تیکده رنه و ئاژاوه گیراوه ل خام دهن. ل قیری

بومه دیار دبت تھو ھمیبین باوھری ب پروسا خوہپیشاندان ھہیہ وھک ریکھکا رھوا و گونجای بو ب دەستفھئینانا مافین خوہ مھرج نینہ وان بوچونین تھرتینی ھہین بەرامبەر خوہپیشاندانین ھەرتیما کوردستانی، ھەکە پەرسەن لدویف چ پیفھرەکی خەلکێ بوچونین نەرتینی بەرامبەر فان خوہپیشاندانا ھەنە، دی ھندەک تھنجامین دی بۆمە دەرکھفن(۳۸).

بنیرە دامکا ژمارە (۵).

ھوکارتین دروستبوونا توندوتیژی دناف خوہپیشاندانانە

خوہپیشاندانەران ھەمی جارن پالپشتیەک ھەبوویە بو کارئ خوہپیشاندانی سەرتایا دەستپیکرنا وان مھرج نینە ب مەبەست چیکرنا توندوتیژی و کارئ تیکدەانە بن.

لپە فئ راپرسینی (۳۷.۴۴٪) ھوکارتین توندوتیژی دزقربنەفە بو کربارتین ھیتزین پولیسا و ئاسایشی کو کاربگەری ھەیە ل سەر دروستبوونا کاردانەفەیا توند ژلایئ خوہپیشاندانەران فە و بەرەو توندوتیژی بچت.

خالەکا دی ھەیە تھوژی پەسا بی بەرامەیی یا خوہپیشاندانان، و نەبوونا ھوشیاربەکا ریکخراوہییە کو وەدکت بئسەرۆبەریسا خوہپیشاندانان دیار بیت. و ھندەک ژی ب ریترا (۱۹.۱۴٪) ئ ژ نمونئ دەستیوہردانا پارتایەتی د خوہپیشاندانان ب ھوکارەکی

دروستبوونا توندوتیژی دادن. فئ پرسئ لیھورببەکا زیدەتر پئ دقیت کو ئایا مەبەستا پارتان ژفی دەستیوہردانی چی یە؟

تھری ئارمانجدارە بو دروستکرنا ئاژاوەیی داکو پاشی مفایی ژئ وەرگرن یان نە؟ (۳۹).

بنیرە دامکا ژمارە (۶)

کاربگەریا خوہپیشاندانان ل سەر ئیش و کارین حکومەتی

دەربارە ئنجامین فان خوہپیشاندانان وھک ل خستەیی ژمارە () دیارە نمونین راپرسینی ژ نیفتی پتر ئانکو (۵۵.۰۹٪) وھسان دزانن کو خوہپیشاندانان کاربگەری ھەبوویە ل سەر ھندئ کو حکومەت پیداونەکت ب خوہدا بکەت ل سەر کارین خوہ.

د ھەفدەمدا (۴۴.۹۱٪) وھسا دزانن کو فان خوہپیشاندانان ھیچ کاربگەری نەکرە ل سەر ئیش و کارین حکومەتی.

بنیرە دامکا ژمارە (۷)

کورتیەک ل سەر «پەیمانگای کوردستان بو پرسە سیاسیەکان»

ریکا تیبینیکرنئ

«Observation Method»

تیبینیکرن:

ژ گرنگترین ریکتین راپرسینا دیتنا گشتیە، و رادبت ل سەر بنیاتی راپرسیەکا نەراستەوخوہ و تیبینیکرنا ھوورا تیکچونان (الانفعالات) و رەفتاران و لئینین ئاگەھکری (ئیمانات)، لی جارن ل سەر فەجین (استراق) و گوھداری رادوھستن.

تھ ریکە دەیتە بکارئینان بو کاراکرنا (استفعال) دیتنا گشتی یا تاییەت ب وان بابەتین کو خەلک حەز نەکن ب ئاشکەرای ل سەر باخفن، یان بەرسقئ ل سەر وان پرسیارین ئاراستە ی وان دکن بدن (۴۰).

تیکگەھ:

وھک تیکگەھ ھاتیە خویاکرن: (تیبینیکرن دەیتە ھژمارتن ئالاقەک یان ھۆبەکت سەرەکی د فەکولینین زانستیدا و ب تاییەتی زانستین تھ زمونگەریدا. سەرەرای بزەحمەتبوونا بکارئینانا وئ د زانستین مروقاتیدا).

بھایئ تیبینیکرنئ ژ پیشانین دیتنا گشتی دزیت، چنکو ژ پرائیا ریکتین راستەوخوہیین بەرفرەھیین فەکولینین دیاردینە. ھەرۆھسا رئ ددەتە تومارکرنا رەفتاران و روودانی د ھەفدەمدا زیدەباری ئاشکراکرنا بەیانانان (۴۱).

د. فواد دیاب) ی وھک نافەرۆک نیزیکی ھەمان تیکگەھ دایە دیارکرن: (تیبینیکرن دەیتە ھژمارتن ئیک ژ ستونین بنیاتی یان ئیکانە بو کومکرنا بەیانان د ھندەک رەنگین فەکولینین جشکی و دەروونیدا، بین کو ھندەک ژوان ل سەر تیبینیکرن چاقدیرین

دەرفەیی دەمینت، وھکو فەکولینین چاوانیا بالخوہفەکیشانا زاروکان دژبەکی دیاردا بو ھندەک جورین کارتیکرنا. یان ژی مینا ھندەک فەکولەران تھوتین دچنە د زیندانان فە ب رەنگی گرتیان بو فەکولینا باری وان (۴۲).

پیناسه کرن:

تیبینیکرن: (کریاره کا سه حوسویا جفاکيه دهیتته نه نجامدان ب فه لبیونا خه لکئی، نه ویتن لدهف وان دروون یان دگهل وان د ناخفن. تیبینیکار رادبت ب تومارکرنا دیتنیتن - بوچوونیتن بی پوبته دان ب (گوتوی) لی ب گوتنی یا گرنگ بوچوونه» (۴۳). تیبینیکار چاوا کاری خوه نه نجام ددهت؟

تیبینیکار خوه فه دنویسینت دناث هه می نا فگینیتن جه ماوه ریدا نولا: کارگه هان و کومه له یان و یانان و گازیوان و سینه ما و شانووان و هویتن راگه هاندن و په یوه نندیکن و جهیتن زانست و په رستنی و په رتوکخانیتن گشتی. (۴۴) دقئ ریکتیدا تیبینیکار پوبته ی ددهته تومارکرنا هه می بوچوونئی لی د راوه گرتنیدا پوبته ی ددهته ریژا سه دی یا لایه نگران و به رهه فکاران (۴۵).

(کوما تیبینیکرنا بکوم) نهوا هاتیه دامه زانندن ل سه ر دهستکی (توم هاریسون، شارل مادج) ی ل (ئنگلته را) سالا ۱۹۳۷ی، (د لاپه رین بوریدا ئامازه پین هاتیه دان)، کاری تیبینیکاران ب کورتی و روھنی دهستیشانکریه ب فی رهنگی: (نهو په سنا ته مام و کامل دیاره، ب زمانه کی سانه می بو هه ر تشته کی گوھ لی بت و ب ببت دهر باره ی پرسه کا دیار، یا کومکرنا بوچوونا-دیتنان ل سه ر دهیتته خواستن، ژینگه ها گونجای بو فی جورئ پیقانی دهوله تین گه شه کریه. (۴۶) هه لسه نگانندن: فی ریکئی چهند کیماسی هه نه نه وژی گه له ک ژکتان-تاکان ژ قاستی (متعمد) ره هه ندین چیکری ددهنه خوباکرن دهمی دزانن ره هه ندین وان که تینه ژیر تیبینیکرنی دا.

فه کوله ر گه له ک جاران نه شین پیتشینیا روودانا روودانه کی بکت، ژبه ر کو تیبینیکرن توخیدایه بده می روودان لی رووددهت و هنده ک روودان جاران ب سالان فه دکیشن، له ورا کومکرنا به یانانان و گروفتن پیدقی قه د ب دهستته نائین (۴۷). یا خوبایه نه ویتن سه ر په رشتی ل فان کومان دکن ل دویف په یوه ویتن ئامارین پیقانا دیتنا گشتی ناچن، لی ب شیوه یه کی گشتی و بنیاتی پیکولی دکن بو زانینا رمانین د پشت په یقان و بوچووناندا و دیارکرنا هوکارتن هه فیشک و په یوه ندین مروقاتی بین ب ناث هه فکه تین و کارتیکرنی ل سه ر دیتنا گشتی دکن و پاشی ل به ر وی رونا هیی راسپاردین خوه دادن (۴۸). دهر باره ی وان چاقدیر و تیبینیکارین دقین راپرسینا دیتنا گشتی بکن د هنده ک بابه تین دیاردا بین کوکت نه ویرت ل سه ر باخفت دقیت بزانت کو نه ف ریکه ب بیردانی فه گرتدایه د تومارکران و لیتیرینیتن د ناخفتنیدا، و پشتی روودانا وان بده می کی دقیت فه کوله ر پوبته یه کی مه زن بدهنه دهستیشانکرنا ریکه کا گونجای بو دروستکرنا په یوه ندیانا فقهه را تیبینیکاری و جفاکیدا چنکو دبت هه له یه کا بچووک زبانی ل هه لویستی وی بکت د جفاکیدا و دبت نهو چه وتی ل سه ر وی گران راوه ست (۴۹).

گرنگترین شتووزین تیبینیکرنی

۱- تیبینیکرنا ساکار: ئانکو چاقدیریا ره فتاری چ سروشتی بت یان به رگوهور بت، و دهیتته ساخله تان بکارینانا ئالاقین ساکار و راسته و خوه.

۲- تیبینیکرنا زانستی: پشتی دبه ست ب په یوه وی هه مبه رکرنی دناقهه را هه لویستی ره فتاریی تاکی پشتی تیبینیکرنا وی ب ره فتاریی تاکین دن.

۳- تیبینیکرنا پشکدار: دهیتته کرن بریکا پشکداریا تیبینیکاری د هه لویستاندا ئانکو ئاماده بوونا وی یا مهیدانی د جهی روودانیدا، زیده باری پشکداریا وی د چیکرنیدا.

۴- تیبینیکرنا ریکخستی: د نه نجامدا پشتی د به ساتن ب کارینانا ئالاقین ته کنیکی بین بلند نولا کومپیوتتری و ئامیرین وینه کرنا سینه مایی و ئالاقین تومارکرنا دهنگی.

۵- تیبینیکرنا بکوم: پشتی د به ست ب کومه کا تیبینیکاران، رادبن ب تومارکرنا دیتنیتن بوچوونیتن وان و پاشی ره وانه کرنا وان بو نافه ندا سه ره کیا پیزانینان و پاشی نهو بوچوون دهیتته شروفه کرن و پولینکران و ریزکران و نقیسان.

۶- تیبینیکرنا په یوه وی: ژ گرنگترین تاییه تمه ندییتن وی دی دابرینا بگوره کی ژ بگورین هه لویستی یان دیاردی کت. و ب شیوه یه کی گشتی دهیتته بکارینان بو فه کولینا مگرتیان (فرضیات) ب ریکا دهستیشانکرنا دیاردی. (۵۰)

ساخله تین تیبینیکاران

نه فه وی هنده ک ساخله تین گرنگن دقیت لجه م تیبینیکاران هه بن:

۱- نهرماتی و ساخلمییا لهشی و خه مخوری و بیرتیزی و دوخی زهوقی و په رگال و شیتواز و بی لایه نی د سه متیدا و شیان لسه ر خوه راگرتنی.

۲- شاره زایی هه بت د پلانا فه کولینا زانستی و سه پاندنین وی و نامراز و ریکیکن ده ستنی شان کرنا نمونه یان و ریکیکن شروه کرنا نه نجماندا.

۳- پویته دار بت بو ده ستنی شان کرنا ریکیکن گونجای بو دروستکرن و بهیژکرنا په یوه ندیین جفاکی (۵۱).

۴- شاره زایی هه بت دگهل نه مانه ت و باوه ریپیکرنی، چنکو ئیک ژ ریکیکن گره نتی کرنا سه رکه فتنا وی یه (۵۲).

۵- دقیت یی شاره زا بت د مەر جین دیدار و تیپینی کریندا زیده باری بکارئینانا چه له نگیی بو بده سنقه ئینانا سه متان.

۶- نازاندنا پالده ری کاری لجه م تیپینی کاری بو نه نجماندا نه رکان ب باشترین شیوه. دوورکه فتن ژ تاگی ری و توندیی بو وان سه متین رته دکته. دقیت ب وان سه متان قایل بت، هه رچه نده هه که دگهل سه متین وی کوک ژی نه بن، نه فه هه می دی خزمه تا په یاما وی یا پیروزکت.

۷- سه رکه فتنا وی رادوه ست ل سه ر هه می شاره زایی و راهینانا وی پتر ژ سیما و ساخله تین که سی، راهینانا پراکتیکی ل سه ر هه می سه متان د گه نکه شه کرنا نه نجمانین پیکیکن راهینانی ژ ریکیکن گرنگن بو سه رکه فتنی د ریکا رویفانیدا. (۵۳)
به ره فکرنا راپورتی:

ل داوییی دی راپورتین تیپینی کاران هیته کومکرن و پاشی دی هیته ده رگه هکرن، کو شیوی دوماهییی یی راپورتی بته وینه یه ک و هه ر لسه ر لیدوانه کا ب باه تی و روهنکرنا وی فه ب خوه فه بگرت، ژ نه وی بوینه جهی مژویلیا دیتنا کومه کی د ده مه کی دیاردا.
بیگومان نه ف راپورته دی زانینه کا ته مام و هوورک ل سه ر دیتنا گشتیا ناخوهی و سه متین وی و حه ز و پیدقیپین ژیک جودا دیارکت و دی شیت ل سه ر بنیاته کی زانستی بهرنامین ئاراسته کرن و راسپارده کرنی ریک بیخن و بره نکه کی ئاریشین سه ره کیپین هزارا وان پیقه مژویل بیته چاره سه رکرن (۵۴).
ژینگه ها راپرسینان:

دقی ده میدا نه نجمانین راپرسینان یین کو نه م رۆژانه دبیین و گوھ لی دبن ژ دنگ و باسین هه وین رامیاری بگره و هه تا راپرسینین ل دۆر باشترین یاریزانی ته پا پییی لقی حه فتیی.
نه نجمانین راپرسینان یین بوینه پشکه کا ته مام کهر بو زیده کرنا پیزانینین دگه هه هه ر ماله کی. هه رچه نده راپرسینا جهی هه لبرارتنان نه گرتیه، و هه کو بنکه یه کا دیوکراتی بو کاروبارین سه روکی، نه وی ده ستهه لاتی وه رگرت، لی جارن سه رکه فتنی ل سه ر هه لبرارتنان دبیت، و نه وین ب پرانیا دهنگان د هه لبرارتنان ده سه رکه فتن پشته فانییی ژی دکیشته.
پشته فانییا هه نده ک سه روکان دکت داکو خوه هه لبرترنه فه و هاندانا هه نده ک دی دکت و کارتیکرنی ل کاروبارین کوچکا سپی و خسته یی ده سته کا ده ستور دانانی دکت. سه ره رای رۆل و گرنگیا وی جهی سه رسورمانی-گوھشینی یه، کو نه م ب خه مساری فه ره فتاری دگهل دکه یین و کییم جارن نه م پرسا راستیا وی دکه یین (۵۵).

فه کولینکا سیی

کی بی رابت؟

بها و بنه ا و کارتیکرن

کی ب راپرسینان رادبت و چاوا دهینه راگه هاندن؟

ژبه ر وی هژمارا مه زنا راپرسینان، پیکهاته کا مه زن ژ کومپانیا و ده زگه هان پچ رادبت مینا: (گالوب، مرۆبه ر، هاریس) و هژماره کا ده زگه هین راپرسینین نوی و خودان شه ره زایی، زیده باری هوپین راگه هاندنا نوچه یی.

ناقدرترین راپرسینین هه ژی ریزگرتنی نه وه یا ب ریکه فتن دهیته نه نجمانان، دناقبه را ئیزگا و هوپین راگه هاندنا چاپکریدا. هه نده ک رووپیپانین جور بلند دهینه کرن ژلایی ده زگه هین راپرسینا ناخوهی و هه ریمی فه ژلایی ده زگه هین نه کادیی فه ..

ئیک ژ ناقدرترین و نیاسترین ده زگه هین نه کادیی «په یمانگه ها فه کولینین جفاکی» یه ل زانکوا (مشیگان) و ناقه ندا نیشتمانیا فه کولینین رای ل زانکوا (شیکاگو) و حکومه تا فیدرالی ب خوه ژی هژماره کا مه زنا راپرسینان نه نجمانده ت یان ژی نده ک ده زگه ه ل

سهر کیسی وی پی رادین. ل پرانیا جارن دهیتته به لافه کرن مینا روو پیشانین تیکرایین بی کاریی دیا دکن. و دشیاندایه پیزانینین مهزن پیشکیش بکن ل سهر رفتهارتین جه ماوهری و زانیاری و رووکردهیتین وان (۵۶).

هروهسا ریکه که بو وی کهسی یین هزری د (أحترافا) رامیاری دا بکت و دهلیفتین سهرکهفتتا خوه پی ب پیشت) (۵۷) کریارا راگه هاندنا راپرسینان قوناغین درپژ برینه هر ژ راپورتین نیکی یین «گالوب» بگره و هه تا نهوین د روژنامه یین مهزندا دهیتته به لافکرن ژلای پی وان روژنامه فانان فه نهوین مهشق و راهینانه کا تاییهت کرین و نهو پرسپارین گرنگین بیتته کرن دزانن. زیده باری پیدفتین نفیسینا راپورتی.. گلهک روژنما و دهزگه هین تهله فزبونوی و ههمی تورین راگه هاندنی فه کوله رین خوه یین تاییهت هه نه بو هاریکاری و شروه کرن و دانانا راپورتان ل سهر راپرسینان.

نه فهژی دهلیفتی ددهته ههمی هویین راگه هاندنی دا راپورتین ب بها هوورک ل سر نه نجامان پیشکیش بکن و هاتوباتیا (احتمالات) چهوت د راپورتیده کیتم بکت. (۵۸)

پیترابووین راپرسینان:

هه که دهزگه ها راپرسینی نه یا نافدار بت، هندی ناگه هینت کو نه شیت بیاشی بکاری خوه رابت! هژماره کا دهزگه هین فه کولینین راپرسینین نافخوهیی و بچووک شیاینه روو پیشانین نایاب نه نجام بدن.

لی زهحه تا مهزنتر نهو روژنامه فان بشین سهنگاندنا جورئ وی بکت و دا پاشی بشیت سهنگاندنا جورئ وی دهزگه هه بکت. پیدفتیه پرسپاریا نه ندامه تیا وی بکت د دهزگه هین مینا: (جفتاتا نیشتمانیا راپرسینین گشتی «NCPP» و یین دی ژ کومین کارسازی و بازگانی، و نه ندامه تیا که ساتیین سه ره کی بکت د ریکخراوا نولا: «کومه لا نه مریکی یا فه کولینین دیتا گشتی» (۵۹).

بهاین راپرسینان و مهوادیین وان

۱- روودان و دیتن: هه لویست

مهیدانا دیتنی - راپی یا به رفه هه و نه توخیبدایه د کریاریدا، ژبه رکوچ دهلیفه ژ دهلیفتین ژیانن نه ماینه کو مروقی نه زانیبت، به ره فکرن و سه متین مروقان ل دور وی دهلیفتی چنه؟ (۶۰).

دیتنین تاییهت نه جودانه ژ کاودانین کاری یین کو هه که سهک خوه ب تهقلی دینت. دیتن نه یا فالایه ژ نافه روکی، لی گریدایه ب بنیاتی به رجه ستهیی (مادی) و سایکولوجیو جقاک و سه بوره کا زیندی وی نه گه راندنی (تبریر) روهندکت.

دیتنا گشتی هه ردهم جوره ییه و گریداییه ب پرسه کا پیشانگری فه و دهیتته چیکرن دگهل روودانی و به رگه وره دبت و لگور هه لویستی نوکه یی دیار دبت و بله ز دهیتته گوهورین (۶۱).

روودان نیک ژ ره گه زین چیکرنا دیتنا گشتیه، هه که سروشتی روودانین یین ناسایی بت دیتنا گشتی ژی ناسایی دبت، د سه مت و هیز و توندی و چهنداتیا به ربه لاقبوونا خوه دا. لی هه که روودان نه ناسایی بن دیتنا گشتی ژی ناسایی نابت د سه مت و هیز و توندی و چهنداتیا به ربه لاقبوونا خوه دا (۶۲).

راپرسین هه لویستان و هر دگرن دگهل تییینیکرنا روودان و دیتنان د هه فدهمدا. نارمانجا راپرسینان ب دروستی فه گواستنا پیزانینیه بو دهلیفه یه کی مه پیدفتی ب وان پیزانینان هه بت.

۲- دیتن و رفتهارت: پیشبینی

دیتن دهیتنه ئافاکرن ل سهر هه لویستین هه ستیار، ئانکول سهر نه زمونه کا زیندی، ب ئاشکه راییی دیتن ل سهر دهیتته دان ل دور رفتهارتین یین. بیگومان نه فه نه گه ره کی سه ره کیه یی کو پیشداجوونا راپرسینان و سه کهفتنین وان روهن دکن، و د سنووری مگرتیاندا ب روهنی پیشبینیا پاشه روژی دکن ل سهر بنیاتی ژیرکی (عقلی).. وهلاتی بریاری ددهن ل دور بابه تین رامیاری، لگور وان پیزانینین وان هین ل سهر کاودانان.

وهکو تیبینی هاتیه کرن د فه کولینین بسپوراندا کو (نابیزن نهو دشین تیبینیا پاشه روژی بکن ل دویف به رسقین بدهست خوه فه نیانین، چنکو دیتنا گشتی نیک هژماره کا هوکارانه یا کو دهستیشانکرنا بریارا رامیاری ددهت (۶۳).

یان ژی مینا روژنامه فان وی کاری دکن و وهسان دزانن کو مهزنترین کارتیکرنا راپرسینان نهوه، پیشه رین دیتنا گشتی دوور ب مینن ژ مگرتیان و بیتنه دوور پیچکرن د بیافتی پیشانان زانستیدا. (۶۴)

تاییه‌تمه‌ند کاودانه‌کی په‌سنه دکن د ده‌مه‌کی دیاردا، و سیاست‌نران یان به‌پرسی‌ن کاران.. بزاقی دکن بو وه‌رگیرانا به‌رسشان و زمانی پیش‌بینی‌کرنیو نابت هم‌نرکی نمونه‌کرنی و کاری تیکه‌لی هه‌ف بکن. سه‌ره‌رای هندی ژی یا بزحه‌مه‌ته کو هم‌هورببیا پیش‌بینی‌کرنی نه‌لف که‌ین.

ده‌می نه‌نجامین فه‌کولیننی یان خواندننی دهینه‌راکه‌هاندن، ره‌گه‌زه‌کی نوی و باش دناف کاودانین رامیاری و نابوری خوبا دبن. دیتنا گشتیا ب فی شیوه‌یی دیاربت، دی شیت کارتیکرنی بکت و نه‌فنی چه‌ندی دبیترنی (Merton) «پیش‌بینیا به‌هره‌مه‌ند»، ژبه‌رکو خه‌لک هه‌ز دکن ره‌فترین خوه‌سنوو بدن، نه‌لدویف تاییه‌تمه‌ندیته‌ن هه‌لوپستی بابته‌تی، لی ب شیوه‌یه‌کی تاییه‌ت ژی و جارن لگور وی گروقداری (مدلول) دیتنی دده‌ن.

لی نه‌ف پیش‌بینیه‌ دبت باویرانه‌که‌ر بت، و نه‌دیارده وه‌دکته‌ه‌کولینین نه‌زمونگه‌ری د پیش‌بینی‌کرنی زانستی جفاکیدا گه‌له‌کا بزحه‌مه‌ت بت. (۶۵)

روژنامه‌شان و رامیاری‌ناسان به‌رده‌وام گرنگیه‌کا کارا دایه‌پیکولا پیش‌بینی‌کرنی، کا کی دی د هه‌لبژارتناندا سه‌رکه‌فت؟ ژلایین دیروکی فه‌روژنامه‌هان پشت به‌ساق کره‌ل سه‌ر دیتنین شاره‌زایان و د راپورتا (کی دی د هه‌لبژارتناندا سه‌رکه‌فت؟)، نه‌فه‌ژی دهاته‌نواندن د زه‌عیمین پارتاندا یان هنده‌ک ژکه‌ساتیین شه‌ره‌زا. و دیتنین وان‌نامه‌ژه پی نه‌دهاته‌کرن د روژنامه‌اندا و پشکه‌کا ته‌مامکه‌ر د کربارا پیش‌بینی‌کرنی دا پیک دینان.

سه‌رکرده‌یین دیتنی (راینی) پی شاره‌زا و رامیاری‌ناس، فان روژان نه‌نجامین راپرسیان دخوبین به‌ری پیش‌بینی‌کرنی خوه‌ناشکرا بکن (۶۶).

۳- راگه‌هاندنا نه‌نجامان:

نهری دی شین بیژین راگه‌هاندنا راپرسیان دده‌می هه‌لبژارتنادا دبت نه‌نجامان تیک بده‌ت و دقیت نه‌و راگه‌هاندن بیته‌قه‌ده‌غه‌کرن یان ب کیماتی ب به‌رته‌نگی بیته‌توخیدان؟. نه‌ءءء کار وه‌سا نابت ژبه‌ر دوو نه‌گه‌ران:

یا تیک: ژ ره‌ه‌ندی‌که‌تواری و ره‌وشتی فه؛ نه‌ف پارت و که‌ساتیه ریک‌خستنا راپرسیان قه‌ده‌غه‌ناکن بو به‌رژه‌وه‌ندا خویا تاییه‌ت نه‌گه‌ر بو وی چه‌ندی ژی هه‌بن، چنکو دی وی تنی شیانین سوود وه‌رگرتن هه‌بن ژوان پیژانینان، یین کو دقیا ملکی نه‌ان بن. یا دووی: ره‌ه‌ندی‌زانستی، سه‌ره‌رای هه‌می پروپاگنده‌یین بی‌گروه، هشیاینه‌قه‌د به‌ملین کو راگه‌هاندنا راپرسیان هه‌لبژارتن یان خواستا ده‌نگه‌ران تیک‌دایه. (۶۷)

هنی راپرسی‌ن تیک ژ چه‌کین ئستراتیجی و ته‌کنیکی و سه‌ره‌کینه یین کو دهینه‌بکارئینان د هه‌وین رامیاری‌یین نویدا، و هاریکاری رامیاری‌ناسان دکت، دا تیک‌گه‌ن اچ تشت ده‌نگه‌ری هاندده‌ت و چ توره‌دکت و چ قایل دکت و دهیتته‌بکارئینان بو پیشانا کارتیکرنا پروپاگنده‌یین هه‌وین هه‌لبژارتنان و ته‌کتیکین دی و تیک ژ نه‌گه‌رین بنیاتی هاریکاری به‌ربراری یه بو سه‌رکه‌فتنی (۶۸).

۴- راپرسی‌ن و دیموکراتیه‌ت:

د سیسته‌می دیموکراتیدا کت دبتته‌ئالاقه‌کی بنیاتی و هیزه‌ک د هه‌می خواست و هه‌زین خوه‌دا، له‌ورا ده‌لیقه‌بو وان دهیتته‌قه‌کرن بو ده‌ربینا راست ژ دیتنین خوه، ژبه‌ر هندی چ ده‌لیقه‌نابن بو وه‌رگرتنا وان بریارین هه‌قدژی دیتنا گشتی بن. (۶۹)

قه‌کوله‌ری سایکولوجی (لاسویل) دبیتت: (نه‌وین رامیاریا دموکراتی پروسه دکن دزانن کو ریکین ته‌کنیکی یین نوی د نمونه‌کرن هه‌لوپستین سایکولوجیدا یا پیدقیه بو بریقه‌برنا ده‌سته‌لاتا دیموکراتی ل سه‌ر ئاستی ژیانان نوی.

ژ پرنسیپین دموکراتی پیگیرکرنه‌ب دانا سه‌نگه‌کی بو هه‌ست و هه‌زین خه‌لکی دی. هه‌روه‌سا د سیسته‌می دیموکراتیدا دقیت چه‌وتی بیته‌راسته‌کرن ب ریکا گف‌توگوبا ئازاد. به‌یانانین زانستی ده‌لیقی بو دیموکراتی‌خوازان خوه‌ش دکن، د ژیانان گشتی و یا تاییه‌تدا.

نه‌کو تنی بو زانینا هندی یه کا جفاکی چ تشت باشتر دقیت؟ لی بو زانینا دوخی راگه‌هاندنا گشتی ژی یه.

زوردار ده‌سته‌لاتی ب گه‌فان دکت، لی دیموکراتی‌خواز بیی فه‌کولینا دیتنا گشتی نه‌شیت بژت د مه‌رجین ژیانان نویدا، نه‌فه‌ژی تیک ژ تاییه‌تمه‌ندیته‌ن گرنین یین کو دیموکراتیا ریک‌خستیا ژیرانی پی دهیتته‌پشان.

باشترین فه‌کولین ریکتی بو فه‌کولینین دی فه‌دکت. دبت ببه‌گره‌نتیه‌ک بو پیشکه‌فتنی و پیدقیه‌کا ناقخوه‌یی یه.

راپرسین ناریشا چاره‌سەر ناکت، لئ پشکداریی د پیشانکرنا وانداکت و ئەقەژی دەستکەفتەکی ئەرزان نینە. (٧٠)

پوخته‌یا گوتنی: سیستەمی نمونەیی ئەو یی ب هەلوێستین دیتنا گشتی و سەمتین وی کاربەر دبت، د قوناغەکا دیروکیا دیاردا، هەرۆسا کارتیکرنا ل دیتنا گشتی دکت بو ئاراستەکرا سەرکەفتیتترین رێک بو پیشداچوون و پیشکەفتنی ژلایەکی فە و دەلیقە دان بو ئازادیی دەربڕینی ژ دیتنی (پایێ) ل دۆر دۆزین گشتی ژلایەکی دی فە. (٧١)

ژ بنەمایین بێردۆزین راپرسینان

١- بێردو و چەسپاندن: (یەقین و هاتویاتی)

(دبت) بێروز و چەسپاندن راپرسینان ناکوک بن دگەل لوجیکتی ساخلەم بو گەھاندنا وی پلەیا هورکا گەلەک بلند ژلایێ بەیانی راستی یا سیمایەکی، ژلایێ فەرێژا دیتنا گشتیا مللەتەکی سەرانسەر، و هژمارا و دناقبەرا (دەه) ملیون کەسان و هەتا (٢٠٠) ملیون کەسان دا و تیبینیکرنا هژمارەکا گەلەکا کێم چ هزات بن یان دوو هزار یان شەش هزار بن دی پێ قایل بوون ب زەحمەت بت (٧٢).

ناریشا ئیکتی ل هەمبەری وی دەیت ناریشا بێردۆزە، یاکو گریدایی بەدەستنیشانکرنا تیگەهین بنیاتی یین دیتنا گشتی و پەبوێندیا دناقبەرا کتی و کۆمیدا. چنکو ئەو سەرۆشتی فێ پێقانی دەستنیشان دکت و پاشی ناریشین رێکین پێقانی دین یاکول سەر بنیاتی وی دەستەکین جوراوجور دەینە پولینکرن و نمونە ژێ دەینە پێکێنن (٧٣).

زەحمەتیا راپرسینان و هورکاریا وان تەشتەلی نەلقە، و چەسپاندن سەلماندا وی راستی دکت. چەسپاندن نە بەرھەمی ئەفراندنەکا ژیرانایە (حاذق). لئ ئەنجامی بێروزین جەگیرن و د شیاندا یە بێنە سەلماندن. هەر کریارەکا ژ کریارین کۆ ئەنجامین راپرسین ل سەر راوہستت، پشت بەستنی ل سەر بێروزەکی دکەن، مینا ل خوارێ دیار:

- هژمارا کەسین بەرسقەدر: حسیبیا هاتویاتی (الاحتمالات) و یاسایا ژمارین مەزە.

- دەستنیشانکرنا کەسین بەرسقەدر: بێردوزا وەرگرتنا نمونەیانە.

- گروقیەیا بەرسقان: بێردوزا هەلوێستانە.

- راستیا بەرسقان و نە ئەمانەتا وی: بێردوزا هەقەپەیقینی یە.

- لەزاتی و سقکاتی ب جە ئینانی: بکارئینانا ئالاقان.

- روھنکرنا ئەنجامان: هۆیین شروقه کرنا تەکنیکی و ئافاکرنا نمونەیان. راپرسین کریارەکا زانستییە، ژبەرکو هەر لقینەکا پیدتی پشتی ب بێروزەکی فە دەستت.

راپرسینان پیشکەفتن بەدەست خوەفە ئینایە ب یاسایا هەمبەرکرنا بەردەوام دناقبەرا روودانان و ئەنجامین تیبینیکریدیا (٧٤).

سەرەرای هندی ژێ پیدتیە داکوکیی ل راستیەکا گرنگ بکەین، (ئەوا دووبارە مە ئامازە پیدایە) ئەوژی نەبوونا چ بێردۆزین خوەسەر بو فەکولینی لئ کومەکا جوراوجورن ژ پرسین بێردۆزی و ئەپستمولوژی و پەیرەوی (٧٥).

٢- راپرسینین بەری هەلبژارتان:

سەرۆشتی ئەنجامان و هورکاریا وان

دەربارە ی چەنداتیبا گونجاندا پەیرەوین پێشان دیتنا گشتی و ساخلەمیا وی، گەلەک ژ فەکولەران (گومانی) دبن د هورکاریا پەیرەوین کاری یین ل دویف چووین د راپرسینین دیتنا گشتیدا.

ب تاییەتی پەیرەوی ئاماری یی کورەھندەکی زانستییە هسک ب خوەفە دگرت د پێشان دینا گشتیدا ب دەربپن و دەرئەنجامکرنا ژماران. هەندەک هزر دکەن کۆ ئەف پەیرەو دەگەل سەرۆشتی مروقی ناوئنج (٧٦).

چنکو د ژینگەها مروقاتیدا رەگەزین بابەتی و خوەیی ئەقلی هەف دبن، دی گەلەکا ب زەحمەت بت و ب تاییەتی د فەکولینین مروقاتیدا، ژبەرکو جوداکرنا بابەتی ژ خوەیی ب شێوەیەکی رەها بەروفاژیا زانستی سەرۆشتی و فیزیائی یە، لەو گەلەکا پویتە پیدەرتین ئامارین دیتنا گشتی (باوەر دکەن) کۆ پەیرەوین فێ پێقانی دکارن سەمتان تیکبەدن (تشویە) و دەربپنەکا راست و دروست ژێ نەدەن و د ئەنجامدا کریار دی بەروفاژی بن دگەل سەمتین دیموکراتیییم هەکە سەمتین خەلکی هاتنە قەلپکرن و گوهارتن (٧٧).

لئ هەندەک دی وەسا هزر دکەن کۆ دەزگەهین (بازرگانی) یین تاییەت ب پێشان دیتنا گشتی. وی چەندی ئەنجام دەن ب مەبەستا

قه لپکرنا ویستا ملله تی و ناراسته کرنا وی بو خزمه تا ده زگه هین پوانکرنی بین کو جفاکی سهرمایه داری ب سهردا زالبووی. نه قین پشته فانی ل بوچونین خوه دکهن ب قی ناماژه کرنی: کو هه تا نوکه چ ریکین هوورکین پیشانا دیتنا گشتی نه بوینه کو گومان ل سهر نه نجامین وان نه هه بن!

گروفتی وان ژی، نه نجامین هه وین هه لیژارتنین نه مهربکا بوون ل سالتین (شیتستان) بین کو نه نجام هه می ناکوک بوون دگهل بوچوون و نه نجامین راپرسینین بهری هه لیژارتنان بین ده زگه هین مه زن بین تاییه تمه مند مینا ده زگه هه (گالوپ) (۷۸).

دبیت په یمانگه ها (گالوپ) ژی جارن توشی چهوتیا ده ره نه نجام کرنی بیت. ل د هه مان ده مدا نه نجامین راپرسینه کا دی یا وی په یمانگه هه به لگه یه ک زبندی یه و به روفاژیا به رده و امیا وی بوچونا نه ریبا پیشین دکته. نه وژی نه نجامین هوورک و سهرکه فیتین بدهست خوه فیه ئینان د راپرسینا بهری هه لیژارتنین سه روکاتی ل نه مهربکا سالا ۱۹۶۸.

بنیره داکا ژماره (۸)

به ریژار	راپرسین/پیشی	هه لیژارتن (۱)	فه رمی
نیکسون	۴۳	۴۳.۵	۵٪
همفری	۴۲	۴۲.۹	۹٪
والاس	۱۵	۱۳.۶	۱.۴
			٪۱۰۰

(۱) نه ف ریژا سه دی هاتیه ئافاکرن ل سهر ده نگین وان هه رسج به ریژارتین سهری بدهست خوه ئینان، و به ریژارتین دی بین مایین ریژا ۰.۴٪ ژ کوما دهنگان بدهست خوه ئینانه (۷۹).

چیدبیت هنده ک بیژن راپرسین دهینه نه نجامدان د ده می هه لیژارتنا ده تنی سووده کی ریژه بی ددهت. لی راوه رگرتنا گشتی ژی ل رۆژا بو دهیته ده ستیشانکرن به لاقبوونا دروستا دهنگان ددهت. نه کو بهایی ژی نیتزیکبوونی سهره رای نیتزیکبوونا هه ردو روودانان د ده مه کیدا.

روودانا راپرسینی بهری هه لیژارتنان و روودانا دهنگدانی مه پالدهت بو به رامبه رکرنا نه نجامان و حوکمکرن ل سهر بهایی راپرسینان، و ل دور فه رقیبا په یدا بووی ل هه ردوو روودانان هه که ریککه فتن و فه رقی گه له ک بو، و سه متا پرانی گوهارت، هه رچه نده هه که لاوازی ژی بیت، دبیت بیته هوکای هوسی هه راهه رای و نه رازیکرنی ژوی ریک (۸۰).

چیدبیت کاودانه کی رامیاری نه پیشینیکری یان پیشداچوونین حه زین ده مژمیرا دو ماهی کاودانا بگوهرت. وانه یا هه ژی و پیدفی وه رگرتنی ژقان نمونه یان، وانه یا (ژیریا) زانستی یه، دقیت ئاوریه کی ل سهرشتی راپرسینان بدهین، کو نه پیشینیکرنه ب نه نجامین هه لیژارتنان لی تنی وینه یه که ژ کاودانان د دۆخه قه کولینتی دا ودبت نه ف کاودانه بین ئالوز نه لف بن (۸۱).

کارتیکرنا راپرسینان ل سهر رۆژنامه فنان:

نه نجامین راپرسینان پتر روو ب روو دهن دگهل رۆژنامه فنان، و دقیت ده مه کی دریت د هه لسه نگانیتدا ببورین، بو چیکرنا راپورته کا هه ژی به لاقکرنی بت.

نارتشا راپرسینان سه بارهت رۆژنامه فنان یا پره ژ نمران، و رۆژنامه فنان حه ز ژ نمران دکهن، ژبه رکو رۆهنکرنه که و راستیه که د شیانده راگری ل سهر بکن. چ هشیارکن بت یان ئاگه هدارکر بت یان داگری بت یان ژی چ خسته بین ترسناک تیدا نین.

رۆژنامه فنان (توم رۆستیل) ل سالا ۱۹۹۳ ئی نقیساند بو: (راپرسین بین بوینه پیلین مه زنین رۆژنامه فانی، نه کو لیبرالیهت و خه مساری. راپرسین بین بوینه به رچاقر و رۆژنامه فانی هه می تستان تیرا دین) (۸۲).

ئیره په یمانگه هین رۆژنامه فانی وانه یان ددهن ل دور قه کولینتی دیتنا گشتی، و رۆژنامه فانی یا کو ب هویری کار دکت، و سه رنقیسه ر و به ره مهینه ر و په یمانیر دویشچوونا خه لکین خواندن دکت، زیده باری قه کرنا خولان بو به هه فکرنا وان ب شتیه کی باشتر و کارتیکرنا گرنگا راپرسینان ل سهر رۆژنامه فانی هیلان و دوورئیکه ستنا پیقه رین دیتنا گشتی یه ژ جیهانا مگرتیان و دور پیچکرنا وی دیبافتی پیشانا زانستیدا. (۸۳)

راگه هاندنا راپرسینان و کارتیکرن ل سهر جه ماوه ری:

هه می ریکین رۆژنامه فنان بکار دین د راپرسیناندا کارتیکرنی دکهن، چ ب شتوی پیزانین دهینه به لاقکرن یان دهینه په خشکرن د

به لاقوکیڼ دهنګوباساندا.

ئیرو خه لک ب سانه هی دشین هممه برکونه کئی بکن د نهقه با دیتننن خوهیڼن تایبه تدا و دیتننن پراڼیا خوه گرتیڼن (مقیم) دهو روبرین خوه، ههروهسا د شیاندايه بزان و ب بین، کوئه و کهسین رۆژانه ل سهر د په یقن چ لکاری یان ل سهر ئاستی جفاکی، کا نونه راتیا گشت خه لکی دکن! یان ژی جودانه ژوان؟ (۸۴).

ئیزگی ریله کی ئیکجار مهزن هه یه د به لاقوکرنا گیانی پویته پیدانی ب پرسین گشتی د نهقه با خه لکیدا و بله زویه زیا کومقه کرنا وان ل دۆر هه ر دیتنه کئی یان ژی بالقه کیشانا وان بو ئاریشه یه کئی ژ ئاریشان یان ناکاوه کئی ژ ناکاوان.

ئیزگه ئامرازه کی بهیژه د دهستی ئه وین بهرپرس ژ پلانین گه شه کرنا جفاکی، و ئابوری د دهوله تین گه شه کربدا، و ئه وین دقین هزارا جه ماوه ری و بهایین وی یین رامیاری و ئابور و جفاکی و بیروباوه رین یین بهر به لاث بگوهرن.. (۸۵).

ههروهسا ته له فزیون ژی ئیک ژ بهرگالین بنیاتیڼن ژیا نا هه شچاخه.. له ورا رۆله کی بنیاتی دگین د بهر فره هکرنا پیرانیڼن جه ماوه ری ل دهف پراڼیا خه لکی، و ئه نجامین بهرده و امین راپرسیڼن دیتنا گشتی ئامازی ددهن کو پراڼیا خه لکی ته له فزیون دبین و په امان د رۆژنامه و گوڤاراندا دخوین و گوهل به لاقوکیڼ نوچه یان دبن د رادیویدا، لپه ی وان راپرسیڼن هاتینه ئه نجامدان ل سالیڼ ۱۹۸۰-۱۹۸۵ ل فان دهوله تین ل خشته یی خواردا دیار:

دامکا ژماره (۹)

گرنګترین ژیده رین پیرانیڼن رامیاری (برئژا سه دی)

ژیدهر	ئه مه ریکا ۱۹۸۰	بریتانیا ۱۹۸۳	ئه لمانیا رۆژئاڤا ۱۹۸۰	فره نسا ۱۹۷۴
ته له فزیون	۶۲	۶۳	۵۱	۶۳
رۆژنامه و گوڤار	۲۷	۲۹	۲۲	۱۳
ئاخفتنا که سی	-	۳	۱۶	۸
رادیو	۱۱	۴	۶	۱۰
هنده ک دی بی رایی	۰	۱	۵	۶
سه رجه م	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰ (۸۶)

ژیدهر و په راویز:

- ۱- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۵-۷.
- ۲- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۷.
- ۳- زاهد، استطالع الرأی العام، جریده الأهالی، أربیل العدد (؟) سنه ۲۰۰۱، ل ۶.
- ۴- جان ستوزل، الان جیرار، ژیدهری پیشی، ل ۵۸.
- ۵- ابراهیم ره مه زان زاخویی، قاموس الافعال الكردیه، کوردی، انگلیزی، عه ره بی، ده زگه هی سپیریژ، چاپخاه یا خانی، دهوک، ۲۰۰۷، ل ۱۶۱.
- ۶- أوستن رنی، سیاسه الحكم، ت. د. علی حسین الذنون، بغداد، المکتبه الاهلیه، ۱۹۶۴، ل ۳۳۹-۳۴۰.
- ۷- سیلدون، آر، جاوایزر، دلیل الصحفی الی استطاعات الرأی العام، ت. هشام عبدالله، مراجعه فاروق منصور، عمان، الاردن، سنه ۱۹۹۷، ص ۳۳.
- ۸- عبدالوهاب الکیالی، ماجد نعمه، موسوعه السیاسه، بیروت، لبنان، ۱۹۹۰، ص ۲۹.
- ۹- مسلم باتیلی، راپرسینا دیتنا گشتی و ئارمانج، کوڤارا زاخو (۲۷) چریا پاشین ۲۰۰۷، ل ۲۹.
- ۱۰- جوردان مارشال، ت. محمد الجوهری و محمد محی الدین.. موسوعه علم الاجتماع، ۲۰۰۰.
- ۱۱- د. هانی الرضا، ود. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۳۶.
- ۱۲- سیلدون، آر، جاوایزر، ژیدهری، پیشی، ل ۳۴.
- ۱۳- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشی، ل ۳۵.

- ۱۴- سیلدون، ار، هاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ۳۸.
- ۱۵- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ۳۵.
- ۱۶- سيلدرون ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ۳۸-۳۹.
- ۱۷- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ۳۹.
- ۱۸- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ۵۸.
- ۱۹- د. مختار التهامي، ژيډهري پيشي، ل ۷۴.
- ۲۰- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ۵۸.
- ۲۱- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ۷۹.
- ۲۲- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ۳۶.
- ۲۳- سيلدون ار، جاويزرم ژيډهري پيشي، ل ۸۱.
- ۲۴- زاهد، ج. الاهالي، ژيډهري پيشي، ل ۶.
- ۲۵- عبدالوهاب الكيالي، ماجد نعمه، ژيډهري پيشي، ل ۱۷۸.
- ۲۶- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ۷۷-۸۰.
- ۲۷- نوسن رني، ژيډهري پيشي، ل ۳۲۸-۳۲۹.
- ۲۸- د. فؤاد دياب، ژيډهري پيشي، ل ۴۰.
- ۲۹- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۶۷.
- ۳۰- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۵۹.
- ۳۱- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۶۰.
- ۳۲- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ۸.
- ۳۳- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ۶۰.
- ۳۴- عومر سهديق، بهسام عهلي، هيمن ميراني، له هاوالاتيانه وه بو دهستههلات، خواندني موسلح شيرواني، ههولير ۲۰۰۶، ل ۱۱۰.
- ۳۵- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۱۱۱.
- ۳۶- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۱۱۱.
- ۳۷- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۱۱۲-۱۱۳.
- ۳۸- ههرو ټه و ژيډهري ل ۱۱۴.
- ۳۹- ههرو ټه و ژيډهري، ل ۱۱۵-۱۱۶.
- ۴۰- د. مختار التهامي، ژيډهري پيشي، ل ۱۹۷۹.
- ۴۱- د. حميدة سميسم، ژيډهري پيشي، ل ۳۱۴.
- ۴۲- د. فؤاد دياب، ژيډهري پيشي، ل ۵۹-۶۰.
- ۴۳- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ۴۷.
- ۴۴- د. مختار التهامي، ژيډهري پيشي، ل ۷۲.
- ۴۵- د. حميدة سميسم، ژيډهري پيشي، ل ۳۱۴.
- ۴۶- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ۴۸.
- ۴۷- د. حميدة سميسم، ژيډهري پيشي، ل ۳۱۴.
- ۴۸- د. مختار التهامي، ژيډهري پيشي، ل ۷۴.
- ۴۹- د. فؤاد دياب، ژيډهري پيشي، ل ۶۳.
- ۵۰- د. حميدة سميسم، ژيډهري پيشي، ل ۳۱۶-۳۱۷.

- ٥١- د. فؤاد دياب، ژيډهري پيشي، ل ٦٣-٦٤.
- ٥٢- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ٤٨.
- ٥٣- د. فؤاد دياب، ژيډهري پيشي، ل ٦٥.
- ٥٤- هه رټه و ژيډهري، ل ٦٥.
- ٥٥- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ٥١.
- ٥٦- هه رټه و ژيډهري، ل ٥٣-٥٤.
- ٥٧- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٢٤١.
- ٥٨- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ٥٧.
- ٥٩- هه رټه و ژيډهري، ل ٧٢-٧٣.
- ٦٠- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٢٣١-٢٣٤.
- ٦١- د. عامر حسن فياح، ژيډهري پيشي، ل ٢٨.
- ٦٢- جان ستوزل الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٢٣٤.
- ٦٣- هه رټه و ژيډهري، ل ٢٣٦.
- ٦٤- سيلدون، ار. جاوايزر، ل ٢٣.
- ٦٥- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٢٣٦-٢٣٧.
- ٦٦- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ٣٥-٣٦.
- ٦٧- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٢٣٨.
- ٦٨- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ٨٠.
- ٦٩- عبدالمنعم سامي، ژيډهري پيشي، ل ٣٣.
- ٧٠- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٢٤٤-٢٤٥.
- ٧١- عبدالمنعم سامي، ژيډهري، ل ٣٤.
- ٧٢- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٧٣.
- ٧٣- د. حميدة سميسم، ژيډهري پيشي، ل ٢٩٠.
- ٧٤- جان ستوزل، الان، جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٧٤.
- ٧٥- د. حميدة سميسم، ژيډهري پيشي، ل ٣٠٢.
- ٧٦- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ٣٧.
- ٧٧- هه رټه و ژيډهري، ل ٤١.
- ٧٨- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ٣٧.
- ٧٩- جان ستوزل، الان جيرار، ژيډهري پيشي، ل ٧٥.
- ٨٠- هه رټه و ژيډهري، ل ٧٥.
- ٨١- هه رټه و ژيډهري، ل ٨٤.
- ٨٢- سيلدون، ار. جاوايزر، ژيډهري پيشي، ل ٢٢.
- ٨٣- هه رټه و ژيډهري، ل ٢٣.
- ٨٤- هه رټه و ژيډهري، ل ٢٣.
- ٨٥- د. مختار التهامي، ژيډهري پيشي، ل ١٢٥.
- ٨٦- رسل، جي، دالتون، دور المواطن السياسي، ت: د. أحمد يعقوب المجدوبه، دار النشر، عمان، الاردن، ١٩٩٦، ص ٣٦-٣٩.

پرا سیئ
پراوهرگرتن و قوناغ و جور
سنی فه کولینکن
فه کولینکا نیکنی

پراوهرگرت و زاراف و تیگهه و پیناسین و قوناغ
ریکا پراوهرگرتنی (الاستفتاء)

Questionnaire Method Referendum

پیشه کی:

بیگومان سهربورین جودایین گهلین سهر ب خوه و نازادیخوازین جیهانی، چ سهربورین وان سهرکهفتی بن یان ژیرکهفتی بن، ب گه نجینه په کا گرنک و پر به ها دهینه دانان، ملله تین دی یین ل سهر عهردی دی ب سانه هی شین مفای ژئی وهرگرن (۱).
په نابرن بۆ پراوهرگرتنی، نیکن ژ هوین ناشتیانه و سقیلانیه یا په سنده پتر پیشداچوی و پیشکهفتیه، ژبه رکو راگریی ل سهر ویستا گهل و نه ته وهی دکت، یاکو دقت چاره نفیسی خوه دهستیشان بکته، بزاف ژبو وی چندی ژ ههریمه کی بو یا دی و ژ جفاکه کی بو نیکنه دی و ل په ی کاودانین دیار ژ ههف جودانه (۲).

گهل و نه ته وهی پیشکهفتی په نا برینه بهر پراوهرگرتنی ملی، کو نیکن ژ وان هویمان یین کو گله ک ژ دهستورین دهوله تین دیوکراتی بر بار ل سهر دایین، نه وژی هوپه کا زیده هی د دهستی گهلدا ژبونا دورپچکرنا پروسه کرنا هنده ک پهرگالین دهسته لاتی ژلایین خوه فه داکو ب شپوه په کی گشتی راگریی ل سهر نوینه رین خوه نه کته.
له ورا پراوهرگرتن نوادنا پهرگاله کی ژ پهرگالین پروسه کرنا دهسته لاتی دکته، د سیسته میتین دموکراتی نیمچه راسته و خوه دا یین کو وان ساخه تان ب خوه فه دگرت نه وین ملله تی په یفا فه بر هه ی د ههر تشته کیده (۳).

پراوهرگرتن
زاراف، تیگهه، پیناسین
زاراف:

زاراف سه بارهت زمانی عهره بی مینا د نقیسا را (معجم الرائد اللغوی) دا یا (جبران مسعود) یدا هاتی: نه ژادی په یقی هاتی ژ کارئی (افتی) یان (فتو) ب رامانا دیار بوون، (آبان) و خوبوون د پرسیدا ب رمان خوبارنا (حکم) ی ل سهر تشته کی، و پراوهرگرتن وهک زمان نانکو پرسکرن ژ که سه کی سه بارهت دیتنا وی د پرسه کی ژ پرسانده (۴).

پراوهرگرتن د زمانی کوردیدا زارافه کی لیکداییه ژ (دوو) پرتان پیک دهیت پرتا نیکنی (را) ل هه مبه ری وی بزمانی کوردی دبه (دیتن) و ب زمانی عهره بی دبت (رای) (۵) .. و پرتا دووی (وهرگرتن)، ستاندن، ل هه مبه ری وی ب زمانی عهره بی دبه (آخذ) ده می ههردوو پرت هه فدرگن دبه پراوهرگرت و ب زمانی عهره بی ژی دبیته (الاستفتاء) (۶).

دهرین ژ زارافی پراوهرگرتنی دهیته کرن ب فی زارافی ژی (Referendum) و دبت پیگیری ب نه نجامین پراوهرگرتنی بیته کرن ژلایین جفا تا یاسادانانته فه یان یا پراویژکاری فه و ل په ی کاودانان.

ب دهربرینه کا دی دی شین بیژین پراوهرگرتن پراوهرگرتن راسته و خوه یه ل سهر دیتنا گهل د ههر پرسه کی ژ پرسین گشتیدا، یین کو په یوه ست یان ژیرگرتنه کا راسته و خوه هه ی ب ژبانا گهل فه و لگور شپوه په کی یاسایی و رامیاری کو جفاک ب خوه فه دگرت و پشکداریا هه می جوینین جفاکی ب هه می کهرتان فه لبه رچاچ بگرن (۷).

و پراویا پراوهرگرتنین شان سالیین دوماهییا نه بو چاره سه رکرنا کیشتین سنوری بوون لی بو دیارکرنا مافی سهر ب خوه یی گهلان بوو (۸).

تیگهه:

پراوهرگرتن وهک تیگهه هاتی: (پیشانکرنا بابه ته کی دیاره بو ملله تی، و دهیته نواندن دوان وه لاتانده نه وین مافی هه لبرژارتنی

ههين بۆ رايدهانی چ ب تاگيريی يان ره تکرني، بابه تي راوه رگرتن ب خوه فه دگرت دبت يی تاييه ت بت ب پيرابونه کی يان ژي په يوه ند بت ب ده ستوري فه يان ب ياسايه کی ژ ياسايان فه، يان ژي ب سه مته کا رامياريا ژ ده رفه يی فه. و ناڅي ليدکن لگور ساخه له تا بسه رده زالبووی و ده يته نياسين ب راوه رگرتنا ده ستوري يان رامياريا... هتد (۹).

ده يته نه نجامدان لدويځ ده فه ي ده ستوري يان ل په ي داخوآيا په رله مانی يان خواستنا سه روکی ده وله تي يان سه روکی وه زيران يان ژي ل گور خواستنا مللی.. و مه به ست ژي پشکداري کرنا گه له د هنده ک بريارتين گرنه و چاره نقيسيده نه وين ژيانا وان و پاشه روژا وه لاتي وان ل سه ر راده ستيت (۱۰).

ده يته هژمارتن ژ گرنه گرتين هوپين گونجاي دگه ل تيگه هي ديموکراتي يی کو راگريی دکه ته سه ر ويستا مللی. له ورا دبه ت باشتري هو بو گه هشتنا حه زا راسته قينه يا ملله تي، ياکو مه به ست ژي برياردانا چاره نقيسيه، له ورا راوه رگرتن ده يته هژمارتن ژ هوپين ديموکراتيا نيمچه راسته وخوه، اکو ده بريوني ژ ويستا گه ل دکت (۱۱).

سه باره ت ديموکراتيا نيمچه راسته وخوه هاتيه خوياکرن: (رادبت ل سه ر بنياتي هه بوونا په رله مانه کی هه لبرژارتي و نوپنه راتيا گه ل دکت و بناڅي وي و ژبوآنا وي دت، لي دگه ل هه بوونا فه گه ريانی ل ديتنا گه ل، ژبه روکو خودانی سه روه ريی يه و ژيده ريی ده سته له لاتي يه دگه له ک کاروبارتن گرنه گه (۱۲) و جاران ژي ده يته ل خامه دان وه ک فه ريزه کا ديموکراتيا راسته وخوه نولا (د. ابراهيم مدگور) دده ته خوياکرن (۱۳).

ياسا ژي وه ک پينا سه هاتيه: (کومه کا بنه مايپين ياسايه شيوي ده وله تي و ريک و پيککرا ده سه له لاتا ل دويځ دروستکرن و بسپوري و ده ستنيشانکرنا په يوه نديي دناقبه ريده و زيده باري ديارکرنا ماف و نه رکين وه لاتيان، کومه کا بنه ما و شه ننگستانه ب ريکخستان و ريک و پيککرا کاري و چالاکيپن ده وله تي فه گريدييه (۱۴).

تيگه و مه ودايپن وي:

تيگه هي راوه رگرتني ل سه ر (دوو) مه ودايپن سه ره کی راوه ستيت:

۱- مه ودايپن ياسايي:

راوه رگرتن نيک ژ هوپين ياسايپن راگري ل سه ر ده يته کرن د سيسته ميپن ديموکراتيپن نوپه، بو ده بريوني ژ ويستا مللی سه باره ت وان سيسته ميپن بزافي دکن بو سه رگرتني د نه قه با په يره وي راسته وخوه و نه راسته وخوه د ده سته له لاتيه، يی کو هه قناسين ل سه ر هه ي د (فقه) يا ده ستوري و ياسايپه د سيسته ميپن ديموکراتيپن نيمچه راسته وخوه ده.

نه و ده بريونا ژ ويستا مللی ده اته کرن هاته داان دناڅ چارچوڅيپن ده ستوري و ياسايپن بريار ل سه ر هاتي دان و دانپيکري د ده ستورين هژماره کا سيسته ميپن ديموکراتيدا و هه روه سا ده قين ده ستوري و ياسايپن چاره سه ر يا کريارا راوه رگرتني و مه جين وي دکت، ل هه ر جهه کی هه بت ساخه له تا ياسايي لبه ر خوه دکت (۱۵).

گرنه گرتين نه و هوکاريپن رژيميپن ديموکراتي ب ريڅه دبه ن سه ر به خوه بيا داده ريه دگه ل کارکرتني ب بنه مايپن سه روه ريه ياسايپن (۱۶).

۲- مه ودايپن رامياريا:

راوه رگرتن ده بريوني ژ نيشانا خوه يا راميار دکت، نه وژي زانينا حه زين خه لکي يه د پرسه کا چاره نقيسيده، يان ژي مينا (ساره و رامبو) يا نقيسه ر ديپيوت: (هويه کا ب مفايه بو برياردانا چاره نقيسي هنده ک عه ردان يپن کو د بوچونا ديتنا گشتيده نه ديار، يان ژي ديتنا گشتي گه له ک يا هه ستياره ل سه ر دابه شکرنا وي).

سه رکه فتيتريپن ريکه بو پروسه کا مافي چاره نقيسي باکوري دده ته خوه جهان کو حه زين خوه ديار بکه ن ل دوړ پاشه روژا رامياريا وه لاتي وان (۱۷).

ژلايپن رامياريا فه، ده سته له لات ده بريوني ژ جه ماوه ريه خوه دکت و ره وايه تيا هه بوون و به رده و اميا خوه د پاريتز د کريارتن هه لبرژارتن و راوه رگرتنانه يپن کو نه نجام دده ت، چ ژبو آنا ده سته له لاتي يان ده ستنيشانکرنا ده مي ده سته له لاتا وان يان برياردانا رامياريان (سياسيان) و پلانين ميري (۱۸).

پينا سين:

راوه رگرتن وه ک پينا سه هاتيه:

(چه کين گرنه گه لانه بو پاراستنا ديموکراتيه تي و مافي برياردانا راسته وخوه سه باره ت پرسين گرنه گه کو هنده ک جاران نه و

ماف د ناخفتنه کا گشتیدا، یان د بهیانامین هه لېژارتاننده بهرزه دین یان ژی لېه رچاډ ناهینه وه رگرتن (۱۹).

راوه رگرتن: (ژ کومه کا تاقیکرنا ریکا پیکهاتیه، مه بهست ژی روه ستیانه ل سهر سه متا دیتنا گشتی، و ل دؤر هژماره کا ناریشین گشتی بین جه ماوه ری بین کو دیتنا گشتی پی تیکدچت و ده می ده لیفانده، رامیاری و جفاکی و نابوری... هتد (۲۰).
نهم ژی روه رگرتن هوسا ددهینه پیناسه کرن: (راوه ررتن فه گه ریانه بو دهسته لاتا گهل، چاکترین میکانیزما دیموکراتیا ناشتیانه یه، بو زانینا سه متین دیتنا گشتی، و پیکر کرنا لابه نین په یوه ندیدار بو چاره سه رکرنا پرسین ئالوز و ناریشه دارین گهل و نه ته وان. سه رکه فتیترین و گرن گترین شیوی چاره سه ربی و تیکوشینی یه.. پشته فانیانیا هنده ک یاسایان دکت و هنده ک دی ژی ره تده کت و دهیته نه نجامدان ل گور ده قه کی ده ستوری یان ژی لپه ی داخوایا په رله مانی یان ژی سه رۆکی حکومتی یان ژی لپه ی داخوایا ملله تی).
پیناسه یا (د. فؤاد دباب) هه مان هیلین گشتی بین پیناسینی ب خوه فه دگرن (۲۱).

نهو قوناغین روه رگرتن تیده دپورت:

۱- پلانا گشتی: (General Plan):

چ فه کوله رین سه رکه فتی نه شین ب فه کولینا هیچ ناریشه یه کی رابن هه که پلانا گشتی بو نه دانن و نه و پلان ب فان قوناغان بیته ب جه ئینان:

۱- هه ستکرن ب هه بوونا ناریشی:

هزرکرن و داانا مگر تیان و ده ستنیشانکرنا بابه تی و په یوه ی ب خوه فه دگرت. نه ف قوناغه دانانا هزرکرنه کا گشتی دخوازیت ل دؤر ناریشا بابه تی فه کولینی. ناریشه ب گوهداری و هویری ژلای تابه تمه ندان فه دی هیته خواندن (۲۲).
زیده باری (ده ستنیشانکرنا) وان پیزانینین کو فه کوله بزاف دکت بو بده ستفه ئینانا وان د روه رگرتن دا (۲۳).

تنی بهس نینه بیته گوتن کو دیتنا گشتی مژویلی پرسه کی یه! بی بی نهم راستی بزانبین سه روه ربی وی موژیلکرنی، یاکو هه می جارن ژ ناخفتن و سمیناران و گوتارین روژنامه فانی و بهرنامه ئیزگه و ته له فزیون و فلمین سینهمایی و بگره و فه کیشی و پسته پستی و پیکه نیکان و گوتگوتکین ل سهر زمانی خه لکی دهیته گون پیک دهیت، بین کو ب راستی ده برینه روحن ژ هزر و ژیراتیا خه لکی دکت، یان ژی هنده ک وینه بین بی ناخفتن مینا لقینین تیکه هگری یان نیشانان یان ده برینین تورپه یی، کو نواندن بکه ت ژ هه بوونا سه متان ل دؤر بابه تی (۲۴).

ب- توژان ل دؤر شیانین ب جه ئینانی:

پشتی کو بو فه کوله ری دیار دبت ناریشه یه هه یه و بویه جهی پویته پیدانا فیتنا گشتی. دی رابت ب ده ستنیشانکرنا نارنجین وی و دی گه هته پرسا توژان ل دؤر شیانین ب جه ئینانا پراکتیکی، نه وژی ب بهرچا فکرنا (تقدیر) د هه بوونا پیدقیین فه کولینی ژ ره گه زین دارایی و مروفی و دهی پتویست ژبو به رده و امیا فه کولینی و هه تا دو ماهی (۲۵).

هه روه سا نه ف قوناغه ب دانان و بهر هه فکرنا مگر تین جورا و جور ل دؤر چاوانیا ب جه ئینانا پلانا روه رگرتن ب خوه فه دگرت (۲۶).

ج- ده ستنیشانکرنا ریکا فه کولینی:

پیکهاتیه ژ ده ستنیشانکرنا باشرین ریکین فه کولینی بو روه رگرتن، چ ژلای ریکا هوینن تومارکرنا خوه بی یان ب ریکا هوینن نه نجامدان زاره کی یاکو فه کوله ب خوه دی رابت ب داگرتنا فورمی ب ریکا په یوه ندیدار وی دگهل کتان، تاکان (۲۷).

ئیک ژ پرسین گرن گین پلانا هکولینی ب خوه فه دگرت بو نه نجامدان فه کولینا دیتنا گشتی پرسا ده ستنیشانکرنا ریکا کومکرنا پیزانینا یه.

پیزانین دهینه کومکرن ب ئیک ژ فان ریکان:

۱- ریکا تومارکرنا خوه بی:

نالافتی وی ژی فورما وه رگرتنا پیزانینا یه، دهیته پرکرن رایدهران دی په یوه ندییا که سی پیکه ت و فورمی ده تی و پشتی پرکرنی دی ژی وه رگرت. چیدبت فورم وه ک نمونه د روژنامه و گوفا اندا به لاقه بییت، و دبت رینمایین پرکرنی ب ریکا ته له فزیونی و رادیوی یان ژی ب ریکا ته له فزیونی و سینهمایی بگه هته رایدهران.

۲- ریکا نه نجامدان زاره کی:

(فهكولهر) يان نوينه ره كى وى دى په يوه نديي ب رايده ران كهت و دى پرسياران بو خوبنت و بهر سفين وان دى د فورميدا بو نقيسيت. (۲۸)

۲- ناماده كرن و نه خشه سازيا فورما راوه رگرتنى (Designing Questionnaire)

گرنگيا فنى قوناغى ژ هوورترين قوناغين پيشانا ديتنا گشتيه، ب ريكا راوه رگرتنى چنكو (هوورى ل دهستنيشانكرنا پرسياران و ريكا بهر هه فكرنا فورما راوه رگرتنى و سانه هيكرن و رونيا ب خوهه دگرت و لبه رچا فگرنا دهروني و كاودانين تاكان، ياكو نه ف فورمه ژبونا وان هاتيه ناماده كرن، دى كارتنيكرنه كا ساخلم يان نه ساخلم هه بت، ل سهر نه نجامين پوخته كرى (۲۹).

دقيت فهكولهر هووركارين بكار بينت د دهستنيشانكرنا پرسياران و دارشتنا وان و لبه رچا فگرنا دوخ و كاودانين دهروني و باه تيبين رايده ران (۳۰).

ناماده كرن و نه خشه سايز فورمى ژ كارين هره گرنگن د فهكولينين ديتنا گشتيدا پرسيارين فورمى و پيدفي ب بسپوري و راهينانئ نه (۳۱).

بهره فكرنا فورما راوه رگرتنى دقان قوناغاندا دبورت:

۱- خواندنا فه ديتنى (الدراسه الكشفيه):

(Pilot Study)

هندهك ژ فهكولهران ناموژگارين دكن كو سه متا چيكرنا فورمى ژ ناقدا بو ژ دهرقهى بت. فهكولهر دى دهست ب شاره زاييا خوهيا تايهت كت. ژ نه نجامي بسهره لوبونا و ل سهر ژيده رين په يوه نديدار ب پرسى فه و دهستنيشانكرنا مهيدانين پرس ب خوهه دگرت.

دقيت فهكولهر راويژكاريا بسپوران و شاره زايان بكت د مهيدانا دوزيدا (۳۲).

ب- خسته بين ناشوي (الجدول الكشفيه):

(Ghost Tables)

دقيت فهكولهر وينه بين نه نجامين كربيارى ناشوپ بكت نه وين ل هيقيي بگه هتنى و نه نجام دى هينه وه رگرتن ژ دارشتنا پرسيارى وى. نانكو دهرتخستنا دارشتنا پرسيارى ژ جورى پيزانينئ نه وا گرنگين دده بدهستنه بينانا وى.

مفايي قان رهنكه خسته يان ديار دبت، نه د سنوردانا دارشتنا پرسيارى بتنى دا، لى د دورپيچكرنا بهر سفيدا د تنگافترين توخييدا، نه پيدفيه پرسيار د فورميدا بينه قه فاندن كو دهرگه هكرنا وان ب زحمهت بيت (۳۳).

ج- نه خشه سازيا فورما دو ماهيئ:

دقيت فهكولهر فورمه كى دروست بكت بشپوهيه كى خه لكى بالحوه فه بكيشت و پويتهى ب بهر سفدانئ بدهت، پيدفيه فهكولهر قان رينمايين بنياتى لبه رچا ف بگرت:

۱- روهناتى، باش دارشتن، دووركه فتن ژ په ييئين پرى رمان.

۲- پيشانكرنا ناريشا گشتى ياكو مه رهم ژئ بيته پيشان ب ساكارى و لبه رچا فگرنا هس و رهوشه نبيريا كتان.

۳- دووركه فتن ژ ياريكرنا ب په ييشان.

۴- سانه هيكرنا پرسياران دكو بهر سفدن مژه وى و بي مفا نه بت و پاشى بيته نه گهرئ بوراندنا دهم و رهنجى و دارايى (۳۴).

۵- هاتوباتين بهر سفدانئ و قه فاندنا وان ب ريكه كا لوجيكي بت (تاگير، بهرهنكار، بي لايهن) دكو دهرگه هكرنا بهر سفدان و خسته كرن وان ب سانه هى بت.

۶- دووركه فتن ژ پريارين تنگافكرنى بو نمونه: (دى رازى بي ل سهر ته فليلبوننا ژن و ميران د نه نجامدانا هه ليژارتنادا؟).

۷- دووركه فتن ژ پرسيارين كه سى.

۸- زيده كرن پرسيارين پيداچوونئ ب نارمانجا گره نتيكرنا ساخلمه ميا بهر سفدان پرسيارين دى مينا پرسياركرن ل سهر (ژى و ميژوا بونئ).

۹- پله داريا پرسياران ژ سانه هى بوي ب زحمهت.

۱۰- دقتیت څه کولهری رینمایین تاییهت ب پرکنا فورمی هه بن، ډاکو ریبهری وی ددهمی کومکرنا پیزانیناندا.

۳- دهستنیشانکرن - نه خسه سازیا نمونن (تصمیم العینه): (Designing Sample)

جاران څه کولهر ناچار دبت څه کولینا خوه ل سهر هژماره کا نمونه بیین دهستنیشانکرې بکت، نه کول سهر جفاکی ره سهن هه میی، ډاکو دوریکه څت ژ مه زاختننن دهم و جه و دارایی (۳۵).

دهستنیشانکرنا نمونن پېشانن ل پراوه گرتنن کیمتر نینه ژ گرنګیا بابه تی نه خسه سازیا فورما پراوه گرتنن، دهستنیشانکرنا نمونن دهپته کرن ب بهرچا فگرتنا سه ر ژمبیریا گشتی یا جه ماوه ری و سروشتی فی جه ماوه ری ژلاین ته مه نی و ره وشه نیبری و باری جفاکی و نابوری. هتد. کو نوپنه راتیا همی ته خ و جوینن جفاکی بیته کرن. (۳۶)

د بابه تی دهستنیشانکرنا نمونه یان دا دیار بوویه کو نواندنن گرنګیه کا مه زن دکت د کر بارا پېشانا دیتنا گشتیدا، ژ بهر فان نه گهران: ۱- کر بارا چیکرنا بر بارا رامیاری یان نابوری یان جفاکی، تا رادهیه کی مایه گریدای ب پراوه گرتنا گشتی و چهن داتیا بهر هه نگار بوونان یا قابل بوونان یان بی لایه نیا وی ب سه متا هه لوپستین ب فان بر باران څه.

۲- دهم و روودان کاربگه ریه کا مه زن ل دیتنا گشتی دکن له ورا د پېشانن ویدا، کر بارا دوریپچکرنا گشتی چ جهی وی نینه.

۳- ره گه زنی مه زاختنن دقتیت ل بهرچا ف بیته گرتن، چنکو پېشانن دیتنا گشتی دهپته ساخله تدان ب بهر ده و امی. (۳۷)
نه څ قوناغه چه ند پینګا څه کا ب خوه څه دگرت:

۱- پینګا څین بنیاتیین ناماده کرنا نمونن:

۱- نه و جفاکتی مه بقتیت هم بکه یه نمونه فهره بیته نیاسین و دهستنیشانکرن، نه گهر مه فیا څه کولینا خوه جهان بکه یه، دقتیت کتین نمونه یان توخیب بده یه و هزری ل فان پر سیاران بکه یه:

- نه ری هم خیزانی بکه یه یه که کا نمونن یان تاکی؟

- نه ری څه کولین دئ ته څه کا جفاکی، یان خودان پېشه یان، یان پشکدارین ته له فونان، یان خودانین ترومبیلان څه گرت؟
نه څ حه پیراندنه سه ر هلددهن بدهستنیشانکرنا نارمانجا څه کولینن و ناسکرنا جفاکی.

۲- دقتیت نمونه نواندکره بیت: (Representative)

نانکو نواندنا هه می خاسله تین ره سه نین ژنی هاتینه وه رگرتن بکت. نه څ هزه ب جه ناهیت هه که یه کسانیا هاتویاتی هه پر ته کی ژ پرتین ره سهن دیار نه بن د نمونا دهستنیشانکریدا، نانکو نمونه ب بته وینه یه کی راستی وی ره سه نیی د هه می تاییه تمه ندیین ناماریدا.

۳- پیتوستیا توخیب دانا قه واری نمونن:

نانکو گه له کا مه زن نه بت: چنکو دئ مه زاختننن مه زن و ره نجین گران خوازت، و ژلایه کی دئ هه که نمونه یه کا بچووک هاته بکارینان، دبت نه نجام ب هووری دیار نه بن، لی هاتیه خویاکرن کو سانه هیترین ریک بو زیده کرنا هووراتی، قه واری نمونن بیته زیده کرن (۳۸).

ب- دهستنیشانکرنا ریکا نمونه کرنن:

څه کولهر څی ریکتی ب کار دینن چنکو نه نجامین هوورک و مه زاختننن کیم ددهت، دوو جورین ریکتین نمونه کرنن هه نه:

۱- ریکا نمونه بیین هاتویاتی (الاحتمالیه):

ژ ساخله تین فان نمونه یان کو دهلیڅین وه که څی بو ته څ دهسته کین جفاکی هه میی په پيدا دکهت بو نواندنن د نمونیدا د نه نجامدا نه څ نوادنا دروست دئ پیزانینان پیشکیشی مه کت، یا کو هم دریکا ویرا دشتین بگشتینن ل سهر جفاکی سه رانسه ری (۳۹).

گرنګترین جورین څی نمونه کرنن:

۱- ریکا نمونه یه هه ره مه کی - تیوه راندی یا ساکار:

(Random Sample)

نه څ نمونه پتر ژ هه می نمونین دی یین پېشانن دهپته بکارینان د راوه گرتن دانا، چنکو کیم مه زاختنه ژلایه کی څه، و څه ژده نا

سروشستی جفاکی دکت ب ههمی جوینان فه و مه به ست ژ نمونا هه ره مه کی نه وه یا کو دهیته ده ستیشان کرن ب شیوهیه کی کو هر تاکه کی د جفاکیدا بهر فه کولینی بکه فت و دهلیقه یه ک نواندنی هه بت و نه ف نمونه گشتیکریب و جوراوجوریب د سه پینت (۴۰).

نه فه ژی دوو ریکیب ده ستیشان کرنی ب خوه فه دگرت:

۱- ریکا ده نگدانا راسته وخوه.

۲- ریکا خسته بیب هه ره مه کی.

ب- ریکا نمونه بیب هه ره مه کیب فره قوناغ:

ژ جوری نمونه یا هه ره مه کی ساکاره، لی شوا وی کار دکه فته سه ر هژماره کا ده ستیشان کرنا تاکان، کار هژماره کا کومین گه له ک بهر فره فه دگرت (۴۱).

ج- ریکا ته خه یی - چینه یی (Stratified Sample):

یا دیاره ههمی تاکیب هر جفاکه کی چونیه ک نیب ژ ته خ و چینین جودا پیک دهیت. دخی دوخیدا فه کوله ر ناچار دبت بو ده ستیشان کرنا نمونه بیب ته خه یی ب شیوهیه کی نویه راتیا چینین ژ هه ف جودا بیب جفاکی ره سن بکه ت، دی ده ستیشان کرنا هر نمونه یه کی د هر ته خه یه کیدا دی جودا و هه ره مه کی بت (۴۲).

د- نمونه یا ریکخستی:

ژ بهر فره هترین نمونه یان بیب کو دهینه بکار نیب د پیقانا دیتنا گشتیدا، ژ بهر کیم مه زاخن و سانه هیا وی یا ریژه بی.

ه- نمونه یا نه لف - هه رینی:

کریارا ده ستیشان کرنا ل سه ر بنیاتی، ده ستیشان کرنا نمونه یه کی بو ههمی کریارین پیقانا دیتنا گشتی، دی دشیاندا بت بکار نیب هر وی نمونی بو چه ندین بیاقان.

نه ف شیوازه دهینه نیاسین بناقی (The Ponel Tehnoque): ده ستیشان کرنا نمونی ب ده ستیشان کرنا هه ره مه کی به کسان دهینه کرن (۴۳).

۲- ریکا نمونه بیب نه هاتویاتی (الغیر احتمالیه):

نه و نمونه دهینه ده ستیشان کرن، نه دریکا بیروزا (هاتویاتی) دا، ئانکو وهر گرتنا به کین پیکه اتین نمونی ب ریکا کونترول کرنی نه کول سه ر بنیاتی هه ره مه کی. (۴۴)

گرنگترین جورین فان نمونان:

ا- نمونه یا به هه ریی - پشکری: (Quota Sample):

نیکه ژ پترترین نمونه بیب نه هه ره مه کی بیب دهینه بکار نیب د شه کولینین دیتنا گشتیدا، دخی ریکیب ژ هه ف دیتنکاری (Interviewer) دهیته خواستن کو رابت ب نه نجامدانا هژماره کا هه ف دیتنان دگه ل که سین خودان ساخله تین ئابوری، جفاکی... هند د ده ره کا سنورداییدا ئانکو جفاک دی هیته لیکفه کرن بو ته خان وه کو ریکا چینه یی و پاشی ژ دیدار فانان دهیته خواستن کو رابن ب نه نجامدانا نمونه کرنی ل قیری نه م یه کین نمونه کرنی (هه ره مه کی) ده ستیشان ناکه یب:

نه ف کریاره ژی دی ب (سی) قوناغاندا بورت:

۱- ده ستیشان کرنا تایه تمه ندیبین دیار بیب کو تاکیب جفاکی پولین دکت.

۲- ده ستیشان کرنا ریژا تاکیب جفاکی بیب کو ب وان تایه تمه ندیان دیار دبن.

۳- لیکفه کرنا نمونه یان بو پشکان ب ره نگه کی کو فان پشکان هر نه و لیکفه کرنا ریژه بی هه بت یا کو دوی جفاکیدا هه ی.

ب- نمونه یا (العمدیه):

نه ف نمونه دهیته هه لبرارتن ژ یه کین ده ستیشان کری ب شیوهیه کی تیکرایب ناخنجیب جفاکی بده ت و گرنکیا فی جوری نمونه بیب لقیری دیار دبت، بده ستیشان کرنا هه لبرارتنا یه کان دریکا فه کولینین پیشیندا یا کاودانین بابه تی و خوه یی بیب یه کین بژاره دده ته مه.

ج- نمونه یا نیشکی (العارضه):

راگرتنا ده ستیشان کرنا تاکیب نمونی تنی ل سه ر ژ نیشکان فه (الصدفه) رادوه ستیت (۴۵).

۴- ده رگه هرکنا پیزانینان (تبویب البیانات):

(Tabulation of Data)

پشتی کومکرنا پیتزانینان د فورمیتن راوهرگرتنیتدا و ب ریکه کا جوینه ک دی هیته ده رگه هکرن، نهوژی ب فالاکرنا وان د لیسته بیتن تاییه تدا، یان بدهستی یان ب ریکا نامیران مینا کومپیوتتری د کریارین پیشانین مه زندا، بکارئینانا نامیرین ناماری زور یا گرنه چنکو هاریکاریا ب جه ئینانا کاری دکت بله زکا زیده (۴۶).

۵- شروفه کرنا پیتزانینان و بهرسقان:

تاییه تمه ندین بوارین پیشانا دیتنا گشتی، رادین ب کریارا شروفه کرنا پیتزانینان هاتینه کومکر و تیدیتن ل سهر هاتینه نقیسین و نه نجام هاتینه رونکر، نهف قوناغه ژ گرنگترین قوناغین کریارا پیشانا دیتنا گشتیه، چنکو نواندنا پوخته یا دوماهی یا کریا پیشانی و روهنکرنا دوماهی یا حهز و تاگیریا جه ماوهری دکت (۴۷).

۶- بهره فکرنا راپورتی:

نهفه قوناغا دوماهی یه ژ کریارا پیشانا دیتنا گشتی ب ریکا راوهرگرتنی، تاییه تمه ند رادین ب بهره فکرنا راپورتا دوماهی ل دور نه نجامین پیشانی و تیدیتن و راسپارده و نه نجامین گه هشتیننی دی هیته خوباکرن دگه ل سهمتین دیتنا گشتی بهره و سهمتا ناریشا گشتی یا پیشانگری بو قه کولین و پیشانی.

دقیقت راپورت همی قوناغین پیشانی و کاودانین وی ب خوهفه بگرن زیده باری چندانیا قه بولکرنا رایا گشتی و دانا سهمتین وی ل دور ناریشی و مهرجی زمانی راپورتی دقیقتی یی کورت و دیاربت (۴۸) و پرانیا جاران راپورت ب کورت کره کا دیار ل سهر ناریشی و بابه تی راوهرگرتنی و نه نجامین قه کولین ب دوماهییک دهیت. دگه ل چندانیا ب هیز و لاوازا نه نجامان و دیارکرنا وان ناریشین نوو یین قه کولین دانه خوباکرن (۴۹).

قه کولینکا دووی

جودایی و جور و تیکه لکرن

جودایی د نه قه با راپرسین و راوهرگرتنیتده

راپرسین:

هندی راپرسینه دهیتته نه نجامدان ل پرانیا جاران و ده مان و دهیتته چه سپاندن ل سهر کومه کا توخیبداپی و ل پیش دهم هاتیه ده ستیشانکر، ژلایین ژیهه کی دیار و چینه کا دیار قه (۵۰).

راپرسین پیشانکرنا چه ندین پرسپاران ل سهر کومه کا ده ستیشانکر یا خه لکی. دشیاندا پیته دوو باره کرن، و دبت بو پالقه دانا پرسه کی بت یان بده ستقه ئینانا پیتزانینان ب مفا بت، ههروه سا هاریکاریا رامیارفانان دکت د هه وین هه لبر اتنادا (۵۱).

زاراچی راپرسین یان ژ (Sondoge) نیشانا وی تویتژاندنی دکت نهوا نوینه راتیا دیتنا گشتی دکت (۵۲). زاراژ د رامانا خویا بهر فره هده گه لهک تشتان ب خوهفه دگرت هه ژ به بانا تین ره فارتین هه لبر اتنان بگره و تاکو پرسکرنا هه فالان و هاتوچوویان ل جادین گشتی... (۵۳).

ههروه سا دهیتته بکارئینانا بو زانینا دیتنا گشتی ب سهمتا کومپنایکه یی یان گو قاره کی یان که سایه تیه کی. (۵۴)

دهیتته نه نجامدان ب مه به ستا خزمه تکرنا ده زگه هین پاوانکرنی یین کو جفاکی سهر مایه داری ب سهر دا زالبووی (۵۵).

زیده باری رۆژنامه و ده زگه هین تاییه ت و گشتی یین دهوله تی پی رادین، بو زانین و بهر چا قکرنا سهمتین دیتنا گشتی ل سهر بابه ته کی یان دۆزه کا جفاکی یان نابوری یان رامیاری.. و گه لهک ده زگه هین نابوری بکار ئینا یه بو مه زاختنا هنده ک ژ بهر هه مین خوه (۵۶).

راوهرگرتن:

پیشانا دیتنا گشتیه ل سهر ئیک ناریشی (۵۷). و دهیتته نه نجامدان ل دهم و چاخین ژ هه ق دور ژ (پینج سالان هه تا ده سالان) و دهیتته گرتدان ب دۆزین قه بر و چاره نقیسیدا مینا (راگه هاندنا یه کبونه کی، یان بهر وفاژی، یان ژ گوهورینا ده ستوران، یان گوهورینا شیوه یه کی ژ شیوین ده ستهلان تی) و دهیتته چه سپاندن ل سهر همی تاکین مافین رامیاری هه یین. (۵۸)

چیدبیت ب رامیاریه تی قه گرتدایی بت، هه که بابه تی وی ب کاروبارین ده ستهلان تی قه په یوه ندبت (۵۹) و هه که بابه تی وی

گریدای پروژیهی دستوری بت. دبسته راوهرگرتنه کا دستوری. و ههکه بابه تی وی گریدای پروژئی یاسایه کا ناسایی بت دی دبسته راوهرگرتنه کا یاسایی (۶۰).

رهنه که ژ رهنگین دیموکراتیا نه راسته و خوه، نارمانج ژئی پشکداریکرنا رایدهرانه د هندهک بریارین گرنه که بین کو چاره نقیسی ژبانا وان و ناینده بی وهلاتی وان لسهر رادوه ست (۶۱).

چیدبت راوهرگرتن یا نه رکداری بت د هندهک کارانده و (نه نه رکداری) بت د هندهک کارین دندا. و نه نجامین راوهرگرتن دهسته لاتدار پابه نده پیگیری پی بکت (۶۲).

ژلایی ژفانی هه چیدبت ل پیشی بیته کرن، ههکه دستوری داخواز کربت، بهری بریارانا پهرله مانی، و چیدبیت پاشی بیته کرن و ههکه دستوری ژفانی کرباری دهستنی شانکر بت، پشتی بریارانا پهرله مانی (۶۳).

جورین راوهرگرتن

راوهرگرتن وینه بین جوراوجور و ناکوک هه نه، و نهف ناکوکیه هه دگرت بو بنیاتی لیبورینی د خوادنیده و نهو جوراوجوری پهیدا دبت لپه ی چاوانیا بابه تی راوهرگرتن و چهنداتیا نه رکدانا پیرابوونی یان ژ چهنداتیا پیگیری کرن ب نه نجامان، یان ژ چهنداتیا دهمن دهستنی شانکری بو نه نجامدانی بت و لهر روناها و ان دسپلینین مه ل سهری نامازه پیگیری و ل گور ریزکرنا وان (۶۴). د شیاندایه وینه بین راوهرگرتن ژتیک جودا نولا ل خورای دیار بکه بین:

۱- راوهرگرتن ل په ی بابه تی وی دابهش دبت بو فان جوران:

۱- راوهرگرتن دهستوری: (Refrendom Constitution): په یقا دهستور (دوو) رمانان ب خوه هه دگرت:

یا ئیکج: رمانا بهرجه سته یی یان ژی بابه تی: لگور وی رمانی مه بهست ژ په یقا دهستور، کومه کا رینمایین په یوه دن ب ریکخستنا بزا و کربارین چالاکیین دهوله تی هه (۶۵).

یا دووی: رمانا شیوه یی: نهوژی لپه ی گوتنا «جورج برو» ی: «نه ژادی دهسته لاتین گشتیه د دهوله تی و ره وایه تیا ویده» (۶۶). رسته هه کرنا دهقین وی دی ئیته کرن لپه ی هندهک مه رجین تاییه ت بین کو جودا ژ مه رجین دانانا بنکه بین یاسایین دی یان راسته کرنا وان (۶۷) و رمانا دامه زانندن یان پیک ئینانی د زمانی ئنگلیزیده ددهت (Constitution).. لی بکارئینانا عه ره بی بو فی زارافی د زفریته هه بو نه ژادی فارسی و رمانا (دهست) ئانکو (دهست) ه و (نور) رمانا خودان یان ژی دهستوردان (الاذن الترخیص) ددهت (۶۸).

دهستور وهک پیناسه هاتیه: «په یقه کا فارسیه، کورد و عه ره ب فارس و تورک ژی بکار دئین و ب ئنگلیزی دبسته (Constitution) و د زمانی ئنگلیزیده ژبلی رمانا دهستور چهند رمانه کین دی ژی ددهت وهکو: (عورف، یاسا، ئاشارن... و د زمانی عه ره بیده ژی فان رمانان ددهت: (شهنگه سته، سیسته م)... (۶۹).

ههکه راوهرگرتن مللی گریدای دهستوری بت یان راسته کرنا وی بت ناخی لیدن ب راوهرگرتن دهستوری (۷۰).

ههروهسا ناخی لیدن ب (Fefendum) و چیدبت راوهرگرتن د هندهک کارانده په رکداری بت و د هندهک کارین دندا نه نه رکداری بت (۷۱).

راوهرگرتن دهستوری:

ریکه که ژ ریکین دانانا دهستون نقیساندی لیژنه یه کا بسپور رادبت ب دانانا پروژئی دهستوری، و پاشی د پیشانی گه ل کن دا راوهرگرتن ل سهر بیته کرن و ههکه پرانیی قایلون ل سهردا دهستور دی هیته جیه جیکرن و ده رجیت. دهستور دخی دؤخیدا ژ گه ل بو خوه دهرده که هه چنکو گه ل ب خوه خودانی سهروه ری به (۷۲).

ژ په ندین کو نهف راوهرگرتن ب خوه هه ژبلی شیادنا گه ل بو پروسه کرنا مافی وی د سهروه بیده، سفکرنه که ژ بوندیا زالبونا پارتایه تی و سهروه ری دن. بین کو مینا پروپاگنده بین پروژئی دهستوری چیه دکت، دهلیشا لیتیرینی ناده ته گل ل دؤر ره خه یا بو دهیته ناراسته کرن (۷۳).

ژوان دهستورین ب فی راوهرگرتن دهرکه فتن دهستور فرهنسا، نهوی ملله تی رازیبون ل سهر دایی ل ۲۸ سپتمبر ۱۹۵۸ ای و دهستور (مصر) هه ژ ساله ۱۹۵۶-۱۹۷۱ ای (۷۴).

ههروهسا دؤخی عیراقی هه ژی لی رمانی به، ژبه ر کو گه لی عیراقی ب راوهرگرتن رابو دؤر دهستور خوه یی نوی ل

۲۰۰۵/۱۰/۱۵ پشتنی شکهستنا بهعدال (۲۰۰۳/۴/۹) و ب ریژ ۵۷٪ ل سهر ناستنی سه رجه می پارتیزگه هان دهنگ لسهر دا و پی قایلپون.

بنکه نهوه، هه که دهستور ب ریکا راوهرگرتنی ده رجو بیت نابیت بیته راسته کرن هه که نه ب فنی ریکی بت. ژیلی وی ژی هه که دهستوری ب خوژی هندهک دهقین راسته کرنی ب خوژه گرتت و ری بدت (۷۵) ب راستی یا ب زهمه ته دیارکرن و زانینا هندی، کا راوهرگرتن دهستوری، یان رامیاریه، چنکو بابه تین دهستوری د نه ژادده بابه تین رامیاری ب خوژه دگرن یین په یوه ند ب ریکه خستنا دهسته لاتنی فه و دیارکرن توخیین و و مافین وه لاتیان (۷۶).

۲- راوهرگرتنا یاسایی یان یاسادانانی:

نهوژی پیشاندانا وی یاسایی یه بو ملله تی یا کو په رله مانی دانایی ژیونا گهل داکو په یفا خوہیا دو ماهی لسهر بیژن، یان ب قایلپونی یان ب ره تکرنی ژبه رکو یاسایا ژ رویی یاسایی فه ته واو و پیگیریا نابت، هه گهل قایلپونی ل سهر نه دت (۷۷).

هه که بابه تی راوهرگرتنی پروژی یاسایه کا ناسایی بت نهو راوهرگرتنه یاسایی یه (۷۸).

یان ژی راسته کرنا دهقین و یین کو جقاتین نوینه ران پی رادبن، چنکو خاسله تا جقاتا یاسادانانی ب خوژه دگرت، و چیدبت نهو یاسا پیشنیارگری یان نهو پروژی یاسایی بیته گوهرین بو یاسایا نه رکدارا جیبه جیکرنی پشتی راسته فرکن و ده رجوونی، و چیدبت په رله مان وی پروژی رت بکه ت، دفی دوخیده دقیت پروژی دهستوری پیشانی گهل بکن داکو راوهرگرتنی لسهر بکن (۷۹).

جوداییه کا گرنگ یا هه د دؤخی یاساییده د نه قه با راوهرگرتنا مللی یا کوته کیده و بهرنگاریا مللی ده. یا ئیکی پیوسته بو ته واو کرن و دانانا یاسایی، لی یا دووی نه گله کا فهره بو ته واو بونا یاسایی و پوچکرن وی (۸۰).

دهمی راوهرگرتنا یاسادانانی پیگیری بت، نه نجامین وی یان دی هیته وهرگرتن یان ژی ره تکرن، پروژی یاسایی رونا هیته نابیت هه تا پشتی راوهرگرتنی، هه رجه نده په رله مانی باوهری ژی دابتی. په نای بو فی راوهرگرتنی دبن، دهمی دهستور په رکداریی دده ته په رله مانی بو لیژفرینی ل دهسته لاتا گهل بو بریاردانا هه ر پروژیکتی یان راسته کرنا وی (۸۱).

۳- راوهرگرتنا رامیاری:

وینه بهک ژ وینه یین راوهرگرتنا مللی یه، و مه بهست ژی راوهرگرتنا گله د پرسه کی ژ پرسین گرنگین ره هه ند رامیاری (۸۲) و هه که بابه تی راوهرگرتنی په یوه ند بت ب بریاردانا پلانکه کا دیار یان ژی لپه ی چوونا رامیاریاته کا نوی بت. نهو دبتنه راوهرگرتنه کا رامیاری (۸۳).

و هه که راوهرگرتن تاییه بت بو ب کاره کی رامیاری فه دی هیته نافکرن ب: (Plibiscite) (۸۴) و چیدبت بابه تی وی گرتدای کاره کی بت ژ کارین دهسته لاتنی (۸۵).

راوهرگرتنا رامیاری نهو شیوازی راسته و خوہی یی کو دهیته نه نجامدان د هه ریمه کیده و د وه لاته کی دیارده. بو زانینا دیتنا خه لکن وی ل دؤر پاشه روژا وان یا رامیاری (۸۶).

ریکا راوهرگرتنا رامیاری ژ ریکیین راست و دروستن بو خویاکرنا ویستا مللی ل دؤر چاره نفیسی نه ته وه یی. د راوهرگرتننن رامیاریده مینا فان جوهره پرسیاران پیوسته بیته پیشانکرن و تاوتوبکرن:

- راوهرگرتن ل سهر چ بت؟ ل سهر قورتالبونی ژ دهسته لاتا نافخویی؟

- لسهر قورتالبونی ژ دهسته لاتا بیانان؟ (۸۷).

- لسهر ئیکگرتن و ئیکگه هشتن دگهل وه لاتنی دایک؟

یان دگهل دهوله ته کا دی؟

و تنن ل سهر خوہبونا امیاری؟

ژپ گره نتیکرنا سه رکه فتنا راوهرگرتنا رامیاری، ئیکه مین پرسنیپین فیابت لهر بیته وهرگرتن و ریژ لی بیته گرتن، نهوه یا کو د پیگیریا ره هندی فهرمیده خوہا دبت و ریکه فتن ل سهر دهیته کرن د نه قه با هه می لایه ناندی یین خوہ ل ژیر سیهوانه یا نافه ندین دهوله تین دیارده دبیت، یان ژی ل وان کیانین راوهرگرتن تیده دهیته نه نجامدان.

دقیت نه م جودایی بکه مین د نه قه با فان (دوو) جورین راوهرگرتنانه:

* یا ئیکی: نارمانج ژی بریاردانا چاره نفیسیه، دهمی هه ر ملله تهک یان پشکهک ژ نه ته وه یه کی یان کومه کا ئیتنیکی یان زمانی

نه نجام ددهت و يې كو باه تې وئ دهستنیشانكرنا نايينده يې هه قبه نديا راميري و ياسايي دگهل كيانه كي دي يې راميارى ب خوه قه دگرت يې كو دهفته ژير پاراستنا ويده. نهف جورئ راوه رگرتنئ نه وه يې كو گهلئ كورد يې شوله ژئئ (معنى) و دهپته ب جه نينان لپه ي دهقه كي دهستورى يې راگر د دهوله تيده، ياكو نه وه دهستهك و كيتم نه ته وه بيتن ئيتنيكي ژييتايي بو دبن، يان ژ نه نجامئ برياره كا دهوله تي دهپت و ل ژير پاراستن و چاخذتريا وئ قه، يان ژ نه نجامئ خه باه كا رامياريا نيشتماني و نه ته وه يې دهپت ياكو كورين وان كومان يې رادين (۸۸).

گه لك ژ مللت و نه ته وان نهف جوره راوه رگرتن ب نازايانه نه نجامداينه و بئ پرسكرن ژ دهوله تي ن ناغه ندي زور سه ركه فتي بو ويه بو نمونه ژئ گهلين (يوگسلافيا) كه فن ل ساللا ۱۹۹۱ئ (۸۹).

* يا دووئ: باه ته كي راميارى ب خوه قه دگرن و لپيش دم دهستور دهستنیشان دكت، ب پلانه كي يان رامياريه ته كا ميريا په يوه د ب كارئ ناخوبى يان ژ دهرفه يې يان ژئ دهستنیشانكرنا ده مئ دهسته ه لاتا سه رو كي دهوله ته كي.

دقيت نه م بزاني گرن گرتين كارتيكرتين نهف جوره راوه رگرتن لپاش خوه دهپلت، دهپته نواندن د قه گوهاستنا سه روه ريئ و ئا فاكرا دهسته ه لاتي و ده زگه هين راميارين نویده. لگور وى شتوه يې كو گهلئ ب راوه رگرتنئ رابووي يې ديار بكت و يې قايل بيت. ب قى رامانئ راوه رگرتن راميارى بت چاره سه ره كا ره و ريشالى بو ئاريشين راميارين ئالوز و بيتن شه رنخ و ناكوكى ل سه ره ه ي چ هه ريم بن يان سامان بن يان ژئ چاره نفيسي گه لان بت (۹۰).

بيروباوه رين راوه رگرتنئ بو چاره سه ركنا كيشين راميارى و بدهسته ئنانا مافئ چاره نفيسي، د نه قه با زوره يا كور و كومه ل و سه ركرده بيتن جيهان په يدا بو يه (۹۱).

ب- لپه ي پيدئى و نه ركداريا پيرابوونئ بو فان جوران دابه ش دبت:

۱- راوه رگرتن ب خورتي - كوته كي:

د دهستورين هندهك دهوله تانده پيگيري ب پيدئيا نه ركداريا پيشانكرنئ دكن، ژبو وان هه مئ پروژين ياساين پيشكيشكرين، چ ژلايئ ميرى قه يان په رله ماني قه بو ملله تي داكو راوه رگرتنئ لسره بكن، به ري باوه ريپيدانا دوماه يئ ل سه ر بيته دان يان جيبه جي بيت و د ده مئ دهستور باه تين ديار پيگ دئينت د نولا فان راوه رگرتناده هينگي نه و لايه نين په يوه نديدار بقين نه قين دي ب نه نجامين وئ قايل بن (۹۲).

هينگي راوه رگرتن دي ب كوته كي بت هه كه دهستورى دهسته لات پيگير كرل سه ر پيشاندا نا باه تي بو ملله تي داكو ديتنا خوه ل سه ر بدهت و نمونه لسره هه بوونا دهقه كي دهستور يده پيدئيا راوه رگر مللي ب خوه قه دگرت بو راستفه كرنئ هينگي دي بربارا راستفه كرنئ جيبه جي بت، هه كه راوه رگرتن مللي ل سه ر هات و قايلبو نا راستفه كرنئ ب خوه قه گرت (۹۳).

۲- راوه رگرتن خورايي (اختياري):

راوه رگرتن خورايي دبت هه كه دهستورى نازاديا لينتريكرنا ده مان و باه تان بيتن كو گونجاي دبينت دابته دهسته ه لاتا په يوه ندار بو نه نجامدانا راوه رگرتنئ ل سه ر. هينگي كه تنه هه مئ پروژان ل ژير كرياتا راوه رگرتن يده ب پيدئيا نابت، چنكو كار هه مئ گريديايي كارگيريا سه رو كي دهوله تي يه يان په رله ماني يه، بو نه نجامداني يان نه (۹۴).

نهف دابه شكرنه ل سه ر بنياتي ب كوته كي و نه كوته كيا دهسته ه لاتا تاييهت ب نه نجامداني قه راوه ست (۹۵) غيدبت راوه رگرتن پيدئى و نه ركداري بت د هندهك كارانده و خورايي بت و هندهك كارين ديده و نه نجامئ راوه رگرتنئ چيدبت دهسته لات يا پيگير يان ژئ پيگير نه بت (۹۶).

۳- لپه ي هيزا پيگير بكر و كاريگه ربا نه نجامين وئ.. بو فان جوران دابه ش دبت:

۱- راوه رگرتن پيگير:

هينگي راوه رگرتن پيگير دبت، هه كه دهستورى دهسته لات پابه ند كر ب جيبه جيكرنا نه نجامين وئ، ئانكو ديتنا ملله تي سه بارهت راوه رگرتنئ، دهسته ه لات يا پيگيره ب بربارداني لسره (۹۷).

راوه رگرتن پيگير نه و راوه رگرتن ده مئ نه نجامين وئ دهسته ه لاتا په يوه نديدار پيگير دكن، و به هايي قئ راوه رگرتنئ خويا دبت د دهقين دهستورين وى وه لاتيده يې كو د چه سپيت.

هه كه راوه رگرتن كا وه كا قئ پروژه يه كي ياسايي، يې كو دهسته ه لاتا بربارداني بقيت دهر بيخت و ب خوه بگرت و نه نجامين

ره تکرینی د نه قبا دهسته لاتی و لایه نین ب جه ئینانیده دی قه مینت، هندی پرانیا گه ل په سهندی بو نه که ت (۹۸).

۲- پراوه رگرتنا پراویژکاری:

دقی جورئ پراوه رگرتنیده دهسته لاتی یا نازاده ب وهرگرتنا نه نجامین وی یان ژی هیلان و فه راموشکرنا وی. لی جارن دهسته لاتی په نای بو دبن ژبو پیقدا نا (جس نبذ) دیتنا گهلین خوه، دکاره کی ژ کارانده بین کو هه ژی پیرابوونی (۹۹).

۴- لپه ی ده می پیرابوونی سه باره ت کر بارا ناماده کرن د به ره ه فکرن و دارشتن و بکارئینانا وی، بو فان جوړه دابه ش دبت (۱۰۰).

۱- پراوه رگرتنا پیشین:

د پراوه رگرتنا پیشیننده دهسته لاتی تایه تمه ند ردت ب پیشاندا نا ه می پروژین یاسایان بو پراوه رگرتنا مللی به ری بریار ل سهر بیته دان ژلای پره مانی قه (۱۰۱).

پراوه رگرتن دپته پیشین هه که هاته نه نجامدان، به ری اماده کرن و دارشتنا یاسایی، و پاشی نه و پراوه رگرتن تنی ل سهر وی پرنسیپی یاسادانا ب خوه قه دگرت هاتی دیت. و پاشی میری یان په رله مان دی ایت ب به ره ه فکرنا پروژئ یاسایی و پیشاندا نا وی بو په رله مانی ژبو بریار دانی (۱۰۲).

نه نجامین پراوه رگرتنی دقی دوخیدا پیگیرن، هه رچه نده هه که نه گه له ک جهی رازیوونی ژی بت ژلای پره مانی قه. د دوخی ره تکرنا پروژیه د ل ده می پراوه رگرتنی پروژیه رت دبت، پیدقی پیشاندا نی ناکت ل سهر په رله مانی بو دنگدانا داوی (۱۰۳).

۲- پراوه رگرتنا پاشین - پاشکو:

دقی پراوه رگرتنیده گه ل دیتنا خوه ل سهر یاسایی ناده ت، چ ل یاسادانا نی یان ل جیبه جیکرنی، تا کو پیشانی په رله مانی نه بت و ناکه فته بیافتی ب جه ئینانی، هه تا با وهر پیدانا مللی ل سهر هه پته دان د پراوه رگرتنیده. هه که ژلای گه ل قه قایلون پیهات، یاسا دی رونا هی بیبت و به روفاژی یا وی ژی دی هیته ره تکرن خوه هه که په رله مانی بریار ل سهر دابت (۱۰۴).

نه و پراوه رگرتنید د دهوله تین دیموکراتیده ده پته نه نجامدا وینه بین راست و دروست ب خوه قه دگرن. لی نه وین د پرانیا دهوله تین گه شه کریده ده پته نه نجامدان و ب تایه تی د دهوله تین عه ره بیده، ب چ شیوه یا ناگه هنه ناستی پراوه رگرتنید راسته قینه. وه ک وهر پیچان و زیده گافی ل سهر به هایین ره وایه تی و ویستا ملل ده پته هژمارتن (۱۰۵).

پا پرسین و پراوه رگرتن

Sondage and Refrendum

ناریشه و تیکه لکرن

پا پرسین و پراوه رگرتن دوو کریارین گرن گین ژ هه ف جودایین وهرگرتنا دیتنا گشتی و پیشانا وی نه، چ لسهر ناریشه یه کی بت یان ژی پتر، ب مه به ستا زانین و پراوه ستانی ل سهر سه متین خه لکی و د بابه ته کی ژ بابه تانده، چ رامیاری بت یان نابوری بت یان جفاکی.

سهره رای هه بو نا جوداییه دیار د نه قبا پا پرسین و پراوه رگرتنیده ژلای زاراف و تیکه ه و پیناسین و پولینکرنیده.

لی چاخنی نه م ب پیشانا دیتنا گشتی رادین یان ل سهر ریکتن پیشانا وی د ناخچین یان دنقیسین، بیگومان دی بومه ناریشه یه ا سهره کییا کر بارا پیشانی سهر هلدده ت. نه وژی ناریشه و نالوزیا (بیردوژی) و پاشی ناریشا (نایدیولوجی) یان ژی نایدیولوجیا ده ستنیشانکرنی ده ستییدکه ت، نه وژی ناریشا پهیره وی نایدیولوجیه.

ناریشا (ته کنیکی) یا کو ب پیشدا چو نا (ته کنولوجی) نه و نالوزی و ناریشه یه پیچ پیچه به ره ف نه مانی چوویه دچت.

نه قه ژی بومه راستیا گوتنا (د. حمیده سمیمس) دیار دکه ت: (پیدقیه دا کو کی ل سهر راستیه کا گرنک بکه یین، نه وژی نه بو نا چ بیردوزان، لی کومه کا جورا و جورن ژ پرسین بیردوزی و نه پستمولوژی و پهیره وی) (۱۰۶).

هه رچه نده ناخفتنا مه ل سهر پیشانا دیتنا گشتیه ب شیوه یه کی گشتی و نه و تنی به حسنی پا پرسین و پراوه رگرتنی یه و کر بارا پیشانی هه می قه دگرت. نوکه ژی دی بابه تی نالوزی و ناریشه یا تیکه لرنی پتر شروفه و دهر نه نجام که یین.

ناریشا زمانی - زاراف:

هه زارافه کی مه و دای وی یی زمانی یی هه ی، کو به هایین وی یین نیشانی و تایه تمه ندیین وی، وه کو لیکدایه ک نا فی دنا ف

سیستمی فہرہ نگیدہ دیار دبت. و مہودایہ کی جفاکی و رامیاری و نرکی دستنیشان دکہت. و مہودایی فلسفہ فی و لوجیکی
قہژہنا زارافی دکہت. و ہکو یہ کہ کا رووت (۱۰۷).

دہمی ہم ہندہک بہرہمیتن عہرہبی و نئوتین ژ بیانیہ ب عہرہبی ہاتینہ وەرگیتران دخوبنن ٹیکسہر ہم ہست ب وی نالوزیی و
تیکہ لکرنی دکہین لایی زارافی عہرہبی یان نہ عہرہبی قہ.

زارافی راپرسین بی کول ہمبہر وی ب عہرہبی دبتہ (الاستطلاع) و ل ہمبہری زاراف ب ننگلیزی دبتہ (Sondage) (۱۰۸).
د پەرتوکا (استطلاعات الرأی العام) دہ یا نفیسہر (جان ستوزل)ی و نئو ہاتیہ وەرگیتران ژلایی (عیسی عصفور) قہ. زارافی
راپرسین (الاستطلاع) ژلایی وەرگیتی قہ و ہک ناف و نیشانہک دیار دانایہ سہر ژبلی ب کارئینانا وی ب دہان جارن داف
پەرتوکیدا، ژبہرکو وەرگیتر گہ ہشتیہ وی قایلپوونی کو زارافی راپرسین (الاستطلاع) گونجایتین زارافہ کو ب دروستی ل ہمبہری
پہیفا ٹینگلیزی (Sondege) دہیت (۱۰۹).

ہرہوسا د پەرتوکا (سیاسہ الحکم) دہ یا نفیسہر (نوستن دنی) ژ وەرگیتران (د. حسن علی ذنون) زارافی (راپرسین) ل ہمبہری
(الاستطلاع) بکارئینایہ، ژبہر ہممان نئگہر (۱۱۰).

ہر نئو دیار دہ و بوچوہ د پەرتوکا (دلیل الصحفی الی الاستطلاع) دہ یا نفیسہران (سیلدون، ار. جاوایزر، جی ایفا نزوین)
وەرگیتران (ہشام عبداللہ) و شید اچونا (فاروق منصور) ب ہممان شیتوہ زارافی راپرسین بی و ب عہرہبی ل ہمبہری وی
(الاستطلاع) دہیت بکارئینایہ ژبہر ہممان نارمانج (۱۱۱) لی بہر وفاژیا وی لی د نئسکلویپیدا رامیاری موسوعہ السیاسہ) دہ یا
نفیسہر (د. عبدالوہاب الکیالی) و (ماجد نعمہ) دہ. زارافی راوہرگرتن (الاستفتاء) ل شوینا زارافی راپرسین (الاستطلاع)
بکارئینایہ. ہرچہ نندہ د نافہرک و تیکہ و زاراقیدہ ژ ہف جودانہ. و لہمبہری پہیفا (Sondage) بکارئینایہ دگہل پہیفا
(Poll) (۱۱۲).

و (د. فؤاد دیاب) د پەرتوکا خوہدا (قیاس الرأی العام) زارافی راوہرگرتن (الاستفتاء) و ل ہمبہری وی زارافی
(Referendum) بکارئینایہ و زارافی راپرسین ل ہمبہری وی ب شعہرہبی (الاستطلاع) بکارئینایہ د گہلک جہ و جاراندہ.
ژبہرکو نئوژی مینا نفیسہرین دن گہہیہ وی قایلپوونی (۱۱۳).

د پەرتوکا (معجم العلوم الاجتماعیہ) دہ یا (د. ابراہیم مدگور)ی ل ہمبہر راوہرگرتن گرتن گرتن کارین رامیاری زارافی
(Plebiscite) بکارئینایہ و بو راوہرگرتن گرتن گرتن کارہکی دستوری زارافی (Referendum) بکارئینایہ (۱۱۴).

د پەرتوکا (موسوعہ السیاسہ) دہ یا نفیسہر (عبدالوہاب الکیالی و ماجد نعمہ) بو راوہرگرتن نہ گرتن نہ گرتن لئ د
ہندہک بریارین گرتن گرتن گرتن چارہ نفیسہر ژبان و ناییندہ بی و ہلاتی و ناف لئینایہ ب راوہرگرتن مللی و ب زمانہ عہرہبی
(استفتاء شعبی) و ب زمانین دن: (Referendum) و نئف زارافہ ژ لی زیدہریہ (Constitutional) (۱۱۵).

زیدہ بار فان ژیدہران گہلکین دن ژی ہنہ نواندنا وی نارتشا نالوز و تیکہ لکرنی دکن د پرانیہ ژیدہریہ عہرہبیہ. ہممان دیار دہ
سہبارت زارافی (راپرسین و راوہرگرتن) و تیکہ لکرن و ان د نئدہ بیاتین کوردیدہ بہرگہورہ دبت!

ہکہ ہم بیتن و ب ہووری ل قہ دیار دئ مہیزہ کین دئ خویا بت کو:

۱- زارافی ننگلیزی (Sondege) بی کو بو راپرسین (الاستطلاع) ہاتیہ بکارئینان.. ل جہک و دہمک دی پہیفا (Poll
+ Sondage) ہاتیہ بکارئینان و ل قیری پہیفا (Poll) راپرسین، ژ پہیفا ننگلیزی کہفن (Pol یا Polle) ہاتیہ و رامانا وی
(سہر) ہ و د چاخین نافیندہ ننگلیزان ہلبرترن ب ہژمارا سہران دکن و کریار دہاتہ نافکرن ب (Poles) زاراف تووشی تیکہ لکرن
و نارتشاتیہ بوویہ ژ مہودایی خویہ (۱۱۶). زارافی دہرکہ قتیہ، قہ تیکہ لکرنی و نالوزیی یا کو دوان ژیدہران نہ نوتنہ راتیہ ہژرا
روژٹاقایی دکہت، نئو دیار دہ یان نارتشہ د بیافی وەرگیترانیدہ ہاتیہ قہ گہاستن و گہودہ کرن، د بہرہمیتن عہرہبیہ نئو نارتشہ نہ تنی
دیافی وەرگیترانیدہ گہودہ دبت لئ د بہرہمیتن عہرہبیہ خومالیدہ ژی بہرچاف دکہفن و دہر بازی نافکینیتن رامیاری و رہوشہ نبیری و
ہوینن پہیوہندی کرنی گشتی ہوینہ. ل سہر ہمہمی ناستان و د ہریتما کوردستانیدہ.

۲- دہرہای زارافی (Referendum) راوہرگرتن. ہرچہ نندہ د پرانیہ ژیدہریہ نوتنہ راتیہ ہژرا روژٹاقایی دکن زارافی
(Referendum) بکارئینایہ، لی جارن نارتشہ تیکہ لکرنی ب خوقہ گرتینہ و دیار دہ دگہل وەرگیتران ہاتیہ قہ گہاستن بو
زمانہ عہرہبی و کاربگہرہکا نرتینی ل بہرہمیتن عہرہبیہ خومالی کرینہ و زارافی راوہرگرتن (الاستفتاء) ہندہک جارن ب راپرسین

(الاستطلاع) ل خامه داينه، هوسا دياردا نهريا تيکه لکرنی کاربگه ربا وی هاتیه فه گوهاستن بو بو ناڤکینین ره شه نبیری و رامیارین کردی ب هه مان شپوه چ ب وهرگتران و خواندنا به ره مین عه ربه بی یان ژی نه وین ب عه ربه بی هاتینه وهرگتران.
* ل قیتر پيشنيار دکه مین کوژ نیرو پيشه زاراقی (پارسین ل شوینا زاراقی عه ربه بی (الاستطلاع) بیته بکارینان. چنکو دخی کرباریده تنی پرس پیگیره ژ رایده ران دهیته کر و دبیت چ ل سهر وی بنیاتی نه هیته ناڤاکرن و دهسته لات نه یا پیگیره چاره سهر و نه نجامان.

ل شوینا زاراقی (الاستفتاء) پاره گرتن بیته بکارینان چنکو ب دروستی دیت (رای) دهیته وهرگرتن د پرسین گرنکو چاره نفیسیده، دهسته لات یا پیگیره ب ج نینا نه نجامین وی و دهسته کفت ل سهر دهیته ناڤاکرن.
ناریشا پیناسنی:

پیگومانه هه که نالوز و تیکه لکرن د زاراقییدا پهیدا بیت، دئ نه و ناریشه هیته فه گوهاستن بو پیناسینی و تیگه هی ژی، هه رچه ند ئەم ل وی باوه رینه کو پرانیا پیناسینین هه ر بابه کی بت، دئ جودایی و نه وهک هه قی ب خوه فه بینت ژبه ر جوداییا لینیرینی.
سه بارت پیناسه یین پاره وهرگرتنی، راسته گه لهک جورین پاره وهرگرتنان هه نه، لی دهیلین سهره کی و گشتیده یه کن سهره رای و جودابوونی. لی هه که ئەم د نفیسارا (الرأی والاعلام والدعایه) ده یا نفیسه ران (د. هانی الرضا، و د. راز عمار) ده بنیرینه پیناسه یا پاره وهرگرتنی و هکو دخی پرتیدا هاتی: «کرباره که مه به ست ژی پاره وهرگرتنیانه ل سهر سه متین دیتنی به ره و دوزه کا گشتی یا هژماره کا دوزان» (۱۱۷).

لی یا راستتر تنی دوزه کا گشتی ب خوه فه دگرت و نه کو هژماره کا دوزان. مینا دخی پرتا پیناسه یا (د. فواد دیاب) ده هاتی: «بو زانینا سه متا دیتنا گشتیه. ل سهر پرسه کی یان روودانه کا دیار» (۱۱۸).

دخان پرتین پیناسه یا (د. حمیده سمیس) ای ده. «پیکهاتیه ژ کومه کا تا قیکرنان.. ل دۆر هژماره ناریشین هه که فه کوله ر ب پوسته ی ره وانه بکه ت، یان د روژنامه و گوشارانده به لاقه بکه ت.. فه کوله ر یان نوینه ره کی و رادبت ب به لاقه کرن د کومکرنا...» (۱۱۹) هه مان تیکه لکرن و ناریشی دده ته خویاکرن.

چ ل پیناسه یی یان تیگه هتی، یا دروست تنی ناریشه یه کی یان پرسه کی ب خوه فه دگرت و نه کو هژماره کا ناریشان، و فه کوله ران چ رۆل دخی کرباریدا نینه و نابت و فور ب پوسته ی ناهیتته ره واه کرن، لی ئیکسه ر د (بوکسا) ده نگدانیده دهیته دان، د روژنامه و گوشارانده تنی فورم وهک نمونه یه ک ل نیتزکری دهیته به لاقه کرن، و پشتی کرباری نه نجام ژی دئ هیته اگه هاندن. و فه کوله ر نه ب کربارا به لاقه کرنی و نه یا کومکرنا فورمان رادبت! ب هزرا من نه ف تیکه لکرنه ژ ناریشا زاراقی پاره وهرگرتن و پارسینی په یدا بوویه.
پولینکرن: نه وژی لایه نه کی دی یی ناریشا په یه رویه، نالوزی و تیکه لکرنی ب خوه فه دبیت، ده می ئەم ل پولینکرن پاره وهرگرتنی مه یزه دکه مین ب زه لالی جودایی و نا کوکی دیار دبن..

دنفیسارا (موسوعه السیاسه) ده دابه شکرینین اوه وهرگرتنان (سی) جور ب خوه فه گرته:

۱- پاره وهرگرتنا گشتی.

۲- پاره وهرگرتنا مللی.

۳- پاره وهرگرتنا ده ستوری (۱۲۰).

لی د نفیسارا (القاموس السیاسی) ده بو (چار) پشکان دابه ش بوویه:

۱- پاره وهرگرتنا ده ستوری.

۲- پاره وهرگرتنا رامیاری.

۳- پاره وهرگرتنا که ساتی.

۴- پاره وهرگرتنا مللی (۱۲۱).

و (د. محمد هاشم المشهدانی) د نفیسارا خوه (النظم السیاسیه) ده بو (دوو) جوران دابه شکرینه:

۱- پاره وهرگرتنا یاسادانان.

۲- پاره وهرگرتنا رامیاری (۱۲۲).

ل داوییا قی مژاری دئ پولینکرن (د. ابراهیم عبدالعزیز شیما) ی نه و د نفیسارا ویدا (مبادیء الانظمه السیاسیه) ده هاتیه

لیکڻه ڪرڻ جو ڇهندين جوران لئ ل ڀي هندهڪ ڊسپلينان مينا :

۱- باهه تي ڀاوه رگرتني دبنه (سي) جور.

۲- ٽهرڪداريا ڀاوه رگرتني دبنه (دو) جور.

۳- پيڻگيريا ٽه نجامين ڀاوه رگرتني دبنه (دو) جور.

۴- دهمي پيڻابونا ڀاوه رگرتني دبنه (دو) جور.

و سه رجهمي ٿان پولينڪرنا دبنه (ههشت) جور (۱۲۳).

ٽه ڦه ڙي ب زه لالي و ٽاشڪه راڀي ناکوڪي و ٽالوزي و ٽاريشه يا پولينڪرني د ڀاوه رگرتنيده خوبا دکهت، (و ٽه گهر ڙي دزڦرت بو بنياتي لينيڻي) (۱۲۴).

ڇهن ڦه کولينين ٿي ڪرياري دياردي پيشداچون و وهاري ب خواهه بيبن دي بنه ريخوهشڪهره و بناغه يهڪ زانستي موڪم بو ڦه کولينين دن بين دياردي ب گشتي.

ڦه کولنڪا سين

چاره نقيس و ڀاوه رگرتن.. ديروڪ و بزاف

مافي چاره نقيسي و هوپن ناشتيانه

پيشه ڪي:

ٽه و گه لئ بزافي دکهت ڙبونا بدهستقه ئينانا مافي چاره نقيسي، دڦيٽ ٽه و دقوناغه ڪا پيگه هشتنا راميارده بوربيت، و گه هشتبته پلهه گه شه رنا شارستان و سڦيلي ڪو و ده ڦي بده بو وه رگرتا وي مافي، مينا چيڪرنا پارتن رامباري و ڪاراکرا رولئ وا و بزافين دهسته ڪين سه نديڪا و ده زگه هين جفاڪي سڦيل.. و ڪريارين ڀاوه رگرتن مللي و بريارين نونيه راتيا گه لان، يان بريارين سه رڪردايه تيپن بزافين رزگاربخوازين نيشتماني ب راگريڪرني ل سه ره و ايه تيا وي يا رامباري دهمي د بزافا ڇهڪداريده سه رڪه ڦت. ههروه سا دريڪا وا بريارنده ٽه وپن ڙ ڪونگرين دهوله تي، يان په يمانه ڪا دهوله تيا بڪوم. ده رڪه ڦت. دهمي ڪاودانين دهوله تيپن ناڦخوبي پهيدا دبن (۱۲۵).

مافي چاره نقيسي چيه؟

مه بهست ڙ مافي چاره نقيسي ٽه وه: هه مي نه ته وه يهڪ بي جودايي مافي هندي هه بت بشيٽ ب سه ربه ستي و بي هيج جوره دهستيوه رڊانه ڪا بياني و بي هيج جوره خواه سه پانندن و ملهوريه ڪا ناڦخوبي، پاشه رڙا خواهيا رامباري و ٽاپور ديار بڪهت ب شيويه ڪي ٽاشڪه را و ب ٽازادي (۱۲۶).

بو ٽيڪه مين جارد ميٽروبيده و ل سالا ۱۹۱۸ اي زارافي «مافي چاره نقيس» - (Self Determination) و لپهي فرههنگا «نگليزيا ٽوڪسفورد» وهڪ زارافهڪ رامباري پهيدا بويه (۱۲۷).

ٽيرو بريار يا ددهستي ملله انده و چاره نقيس نهڪ لپشت په رڊانده دهپته چاره ڪرڻ، نوڪه سه ردهمي ديالو و ليڪه گه هشتني يه.. دڦي ده ميده دهليفه يه ڪا زرين بو هه مي گه لان پهيدا بويه، و بدههان گه لپن ڙير دهست سه رخواه بونا خواه وه رگرتينه و گه له ڪين دن ڙي چاهه رينه وه رگرن (۱۲۸).

د فرههنگا رامباريا هه ڦچاخده، مافي چاره نقيسي تني ٽيڪ راماني ناگه هينيت، به لڪو ٽه و مافه وهڪ زافهڪ رامباري ياسايي و زانستي گه لهڪ بين زهلال نينه و رامانه ڪا به رفرهه و لاسٽيڪي يا هه ي..

هه تا نوڪه زوربه يا خه لڪي وهسا تيڊگه هن ڪو هه ما به حسي مافي سه رخواه بونا ته واهه و دامه زاندا ده وهتا ناسيوناله.. به لئ د راستيده هوسا نينه و هيج دهمه ڪي وي راماني ناگه هينيت. بڪورتي و ب شيويه ڪي گشت مافي ديارڪرنا چاره نقيسي ٿان مافان ب خواهه ڦه دگرت:

۱- سيسته مي ياسايا پارٽيگه هان.

۲- نه ناهنديا بريشه برنا ناڦخوبي.

۳- ٽوتونوميا ناڦخوبي.

۴- تونومیا نیف دوله تی.

۵- فیدرالی.

۶- کونفدرالی.

۷- سه‌ریه‌خو‌بییا ته‌واو و دامه‌زراندنا دوله‌تا ناسونال (۱۲۹).

مافی چاره‌نقیسی هاتیه چه‌سپاندن ب چه‌ندین هویتن ناشتیانه‌بیین جوراوجور بۆ نمونه:

۱- راوه‌رگرتن.

۲- ب ریکا په‌رله‌مانی یان ده‌زگه‌هه‌کا نوتنه‌راتیا گه‌ل بکته.

۳- لیژنیتن لیگه‌ریانا (تقصی) راستیان.

۴- دانپیدانا جفاکی دوله‌تی ب بریارین ده‌سته‌لاتدارین لاسایی د هنده‌ک هه‌ریمانده (۱۳۰).

۵- راسپارده‌یی (الوصایه).

۶- هه‌لیژارتن (۱۳۱).

دانپیدان ب فان مافان نه د شه‌ش و رۆژه‌یده بوویه، لی ئه‌نجامی خه‌باته‌کا سه‌خت و پر خویناویا دور و دریا گه‌لین چه‌وساوه و ژیر ده‌ست بوویه، گشت کومه‌لگه‌هین مروقایه‌تی بیین ئه‌و مافه‌ بده‌ست خوئه ئینان، تاوول داگیرکه‌ران و زله‌یزین جیهانی و ده‌زگه‌هین دوله‌تی کرین، کو ب ناچاری دان ب مافین دیارکریتن چاره‌نقیسی نه‌ته‌وا بکته (۱۳۲).

راوه‌ررتن و مافی چاره‌نقیسی

راوه‌رگرتن مللی ئیک ژ دیارترین هویتن ناشتیانه‌یه و پتر یا نافدار و به‌ریه‌لاشه د کریارین بریارادانا چاره‌نقیسیده، و د نه‌قه‌با پترین هویتن ناشتیانه و شارستانیده یا په‌سه‌ند و پیشداچوویه، چنکو راگری ل سهر ویستا گه‌ل و نه‌ته‌وان دکته، یاو دقیت بریارادانا چاره‌نقیسی خوه بکته.

بژاڤ بووی چه‌ندی ژ هه‌ریمه‌کی بو ئیکه د و ژ جفاکه‌کی بو ئیکه دی ژیک جودایه لپه‌ی کاودانین به‌ریه‌لاف.

ئه‌ف هۆیه شیاربوونه‌کا بلنا گه‌لان و گرتنه‌کا رامیاری دخوازیت، بۆ قه‌فاندنا ملله‌تی به‌ر ب ریکخستن و به‌کگرتن ریزین وی ل سهر ئیک په‌یقی ژبونا کو راوه‌رگرتن ده‌رینی ژ ویستا گه‌ل بکته، دقیت بیته ریکخستن ب شیوه‌یه‌کی ئازادیا پایدانی بو هه‌می تاکین جفاکی مسوگه‌ر بکته. (۱۳۳)

دقی سه‌رده‌میدا ئه‌ف جوهره‌ راوه‌رگرتنه زۆر یا به‌ریه‌لاشه و ده‌یته‌ پشته‌قانیکر ژلایه‌ دوله‌تی و ده‌زگه‌هین جوراوجورقه. چنکو ده‌رینی ژ هزرکن و سه‌متین گه‌لان دکته و هاریکاری د ئاشکه‌راکرنا چاره‌نقیسی رامیارین ناخوبی و کاودانین ده‌سته‌کین جفاکی دکت (۱۳۴).

مافی چاره‌نقیسی لپه‌ی به‌لگه‌نامه‌بیین یاسایین دوله‌تی بیین نوی په‌یدا بوویه، کو مافه‌کی دانانی به‌ ده‌لیقی دده‌ته گه‌لان داو کبانین خو‌بیین رامیاری و ئاینده‌بیین خو‌بیین تابوری و جفاکی ب چه‌ز و ویستا خوه دیار بکته. و ریکا پروسه‌کرنا فی مافی راوه‌رگرتنه یاکو ده‌لیقی دده‌ته خو‌جه‌هان، داکو چه‌زین خوه دیار بکه‌ن ل سهر پاشه‌روژا رامیاریا وه‌لاتی وان و راوه‌رگرتن باشتربن ریکا دیموکراتیه بۆ چه‌سپادنا مافی چاره‌نقیسی گه‌لان (۱۳۵).

زور یا گرنه‌گه و پیددقیسه ل هه‌ریم و دناڤ گه‌لین راوه‌رگرتن لی پیک ده‌یت به‌که‌مین تشت ئه‌وه باوه‌ری ب دیموکراتیه هه‌بت و میژکی خه‌لکی وی ل هه‌مبه‌ر چاره‌سه‌رکرنا پرسرکیین بی گوه‌رتن (۱۳۶).

ژ نمونه‌بیین زیندی ل سهر راوه‌رگرتن بۆ بده‌سته‌ئینانا مافی چاره‌نقیسی گه‌لان، ئه‌و راوه‌رگرتن بوینه ئه‌وین هاتینه ئه‌نجامدان ل سه‌ری سال ۱۹۹۳ ل ده‌وله‌تا (تشیکوسلوفاکیا) به‌ری ل ئه‌وروپا رۆژه‌ه‌لات، ژ ئه‌نجامین وی (دوو) ده‌وله‌تین نه‌ته‌وه‌بیین سه‌ریه‌خوه و خودان سه‌روه‌ری په‌یدا بوون ئه‌وژی (تشیک) و سلوفاکیا) بیی رشتنا ئیک دلویا خونی (۱۳۷).

لی ئه‌نجامین راوه‌رگرتن ل سهر ناستی جیهانه‌کا گه‌شه‌کری ل پرانیا جاراندنه تووشی سه‌رفه‌زیده‌کرن و تیکرانی دبن، د قه‌گوه‌استنا وینه‌بییا که‌تواری و راستیا هه‌لو‌یستی ئه‌وی ملله‌ت و هه‌رگرت ل هه‌مبه‌ری باه‌تی راوه‌رگرتن. زیده‌باری میکانیزما ب جه ئینانی و سه‌روشتی کاودانین ناخوبی بیین کو هنده‌ک ژوان ده‌وله‌تان تیدا ده‌ورن، چیدبیت وینه‌یه‌کی تیکدایی قه‌گوه‌یزن ژ ناستی پشکداریا مللی. ئانکو نه هه‌می راوه‌رگرتن دۆخه‌که یان ده‌رینه‌که ژ دیموکراتیه نمونه ژی هه‌ردوو راوه‌رگرتن ل ده‌می ده‌سته‌ه‌لاتا سه‌ددامی

دکتاتور ل (۱۵/۱۰/۱۹۹۵) (۱۳۸).

سهره‌رای هندئی ژی راوه‌رگرتن مینا ئالافه‌کی رامباری کارایه، د دهستی گه‌له‌ک ملله‌تان و نه‌ته‌وان و کو‌مانده، یین کو روو ب روو دگه‌ل پرتاله‌بوونی و بوهرینا جفاکی، یان ژی ئاریشین نه‌دانپیدانا رامباری ب وانا، ئەف کریاره‌شان کاودانان و ئاریشان دده‌ته‌ خویارن بو دادپیکرنی ب هه‌لو‌یستی کومی، ئەوژی ب راگه‌هاندن و روهنکرنی ژوئی ویستی، ل هه‌مبه‌ر وان روو ب روو‌بوینی د کریارین راوه‌رگرتنیده په‌یدا دین و روهنی ژ سه‌مت و هه‌لو‌یستی دینا سه‌رانسه‌یا خه‌لکی دکئی ل هه‌مبه‌ر پرسین چاره‌نقیسی، کریارا راوه‌رگرتنی بو فئی مه‌به‌ستی ده‌یته‌کرن، داکو گه‌لی په‌یوه‌ندیار بشیت په‌یوه‌ندیین خوه‌یین رامباری دگه‌ل وان لایه‌نانده توخیب بده‌ت، یین کو دفتین دگه‌لدا بژین، ئەو ب خوه‌ پیرابونه‌کا رامباری و یاسایی یه‌ دگه‌ل پرسینپین ده‌وله‌تین ریکدکه‌فت یین کو دانپیدانی ب مافی مروفی دکن چ وه‌ک تاک یان کو‌مه‌ل (۱۳۹).

راوه‌رگرتننن شان دو‌ماهیان وه‌لی ل وان ده‌وله‌تین فیدرال کرینه‌کو نه‌ته‌وین وان وی سنوری بشکینن داخوازا سه‌ریه‌خوه‌ییا نه‌ته‌وی بکن و نه‌ته‌وین ئیکگرتی دان پی بینن، و راوه‌رگرتن ئوکرا‌نیا) ل (۱۲/۱/۱۹۹۱) ئی و راوه‌رگرتننن ناوچین (بیساره‌یین، مولدافیا) دوو نمونین فی جورئ راوه‌رگرتننن (۱۴۰).

لگور گه‌شه‌کرنا هزرتین زگارویزی و به‌ه‌یین لیبرالی د نه‌قه‌با گه‌لانده، و به‌لافه‌بوونا سیسته‌میتن دیموکراتی د گه‌له‌ک جهاند و د جیهانا فی چاخیده ب ئەگه‌را بلندبوونا هشیاریا جه‌ماوه‌ری و زانینا وی ب وی گرنگیی کو ب بته‌ خودان بریار و ل سه‌ر په‌یقا دو‌ماهیی د ده‌ستینشانکرنا تشتی وی بقیی و ل سه‌ر بژیت، ئیرو خواستین رامباریین ب هیز په‌یدا بوینه‌و ب شتوه‌یی رنسیپین رامباری پیکهاتینه د چارچو‌فین یاسا‌یین ده‌وله‌تیده و ده‌ینه‌ نیاسین ب مافی چاره‌نقیسی یی کو بریارا ره‌وا‌یه‌تی و ئازادیا لگه‌ریانی ل چاره‌نقیسی رامباری دده‌ت بو هه‌ر کومه‌کی یان ده‌سته‌کا مروقاتی، لگور ویستا و یا خوه‌یی و یا ئازاد (۱۴۱).

وه‌ژی باوه‌ریه‌کا ژور ب هیز هه‌یه و به‌رده‌وامه‌کو راوه‌رگرتن پینگافه‌کا سه‌رکه‌فتیانیه‌ و راستیه‌که ب فی ریکی چاره‌سه‌ریا کیشین سنوریو (کیشین دن) هاتیه‌کرن (۱۴۲).

جفاکی ده‌وله‌تی بزافی دکه‌ت بو ریزگرتا ویستا ه‌لان و قه‌بولکرنا شینوارین وی ئەوین ده‌ینه‌ روهنکرن د راوه‌رگرتنیده، بو به‌رژه‌وندیا کومه‌کا دیار و له‌ی فی سه‌متی وه‌کو پشکه‌ک ژ ده‌برینا ئاشتیانه و ویستا یازاد. هژماره‌کا نه‌ته‌وه و گه‌لان په‌نا‌برینه‌ بو پروسه‌رنا مافی راوه‌رگرتن مینا هویه‌کا ئاشتیانه بو چه‌سپاندنا فی پرسینپین ساخه‌م (۱۴۳).

پیشدا‌چوونا دیروکیا راوه‌رگرتنن

راوه‌رگرتننن مللی ریبازه‌کا نوی نه‌بوویه، لی سه‌رده‌می شوره‌شا مه‌زنا فره‌نسی (۱۷۸۹) ئی سه‌ره‌لدا‌ینه، داکو ب وی هویی بشین ب شتوه‌یه‌کی دوره‌یلی سنورین خوه‌ دیار بکن (۱۴۴).

وه‌کو گونجاندنه‌ک دگه‌ل هیتلا شوره‌شی و په‌یره‌وی وی یی کرداری پیگیری پی هاته‌کرن چنکو پرسینپ و به‌ه‌یین پی دئاخفتن و ته‌رویجا وی دکرن نولا (به‌ه‌فگه‌هشتن نابه - لا ضم) یی راوه‌رگرتن، ب خوه‌فه‌ دگرت، و ئارمانج ژوئی گوتنی ئەو‌بوو، به‌ه‌فگه‌هشتنا کهرتان و هه‌ریمین داگیرکری بوون، و پاشی هنده‌ک ژ کهرتان گه‌هانه‌هه‌ف ل فره‌نسا لگور وان راوه‌رگرتننن هاتینه‌کرن ل سالیین ئیکتی ژ شوره‌شا مه‌زن (۱۴۵).

شوره‌شا مه‌زنا (ئه‌مه‌ریکا) و شوره‌شا گه‌وره‌یا گه‌لی (فره‌نسا) ل سالا (۱۷۸۹-۱۷۹۰) ئی یاکو بنه‌مایین وی یین گرنگ و سه‌ره‌کی لبه‌ر رونا‌هیا بیروباوه‌رتین «دادپه‌روه‌ری، برایه‌تی، یه‌کسانی» د کو‌مه‌لگه‌ها مروقاتیدا هاتیه‌ دامه‌زراندن، ب به‌ری بنیاتی سه‌ره‌تایین مافی دیارکرنا چاره‌نقیسی نه‌ته‌وان ده‌یته‌ دانان و ب تاییه‌ت شوره‌شا فره‌نسا، چنکو بو ئیکه‌مین جاربوو د دیروکیده وه‌ک سه‌ره‌تایه‌ک فه‌لسه‌فی و رامباری دان ب مافی چاره‌نقیسی نه‌ته‌وان دکت (۱۴۶).

راوه‌رگرتن دگه‌له‌ک جه‌ و هه‌ریمین دندا هاتنه‌کرن وه‌کو (دولاراین و به‌لجیکا) و ل ده‌می پیشدا‌چوونین په‌یوه‌ند ب ئیکه‌تیا (ئیتالیا) فه‌ د نه‌قه‌با سالیین (۱۸۴۸-۱۸۷۰) یده‌ و پشتی ب دو‌ماهییک هاتنا جه‌نگا جیهانیا ئیکتی مینا (شلسویغ و سیلیسیا ژیری و سار... هتد) (۱۴۷).

کریارین راوه‌رگرتننن هاتنه‌ ئه‌نجامدان د چاخنی (کوما نه‌ته‌وا) ده‌، و پاشی ژلایین نه‌ته‌وین ئیکگرتی فه‌ دان پیه‌اته‌کرن، هه‌رچه‌نده د باوه‌ریکریا ویدا ب شتوه‌یه‌کی راشکاوانه‌ نه‌هاتیه‌ وه‌ک هویه‌ک بو پروسه‌کرا مافی چاره‌نقیسی (۱۴۸).

ئەوروپا گەلەك پەنا بربە بەر پراوەرگرتان د چاخى بېستىدە وەك ھۆكە قەبرنا مافى چارەنقىسىيە ھەرتىمىن شەر و ھەفركى سەر ھەى مينا ھەرتىما (شلفز و سار) ل رۆژئاقايى ئەوروپا، و ل وىرى پروسە ھاتەكرن و ئەنجامىن وى نىعاندەربوون كو خوەجەتەن ھەردوو ھەرتىما ھەفگرتن دقت دگەل ئەوین ب زمانى وان د ئاخىن.

لى د ھندەك جەتەن دندا مينا (النشتىن و مارىنفرد و سىلسىيا ژوور و كلاجىنفورت) بەروفاژيا ئەنجامىن ھەفگرتنى ل پراوەرگرتنا پىشەن خویا دكەن و ل فان دەھ سالىن دوماهىيە ژى ھندەك پراوەرگرتن ھاتنە و پراوەرگرتنا (فالون فلأمون) ل (بەلجىكا) و پراوەرگرتنا (تەمورا رۆژھەلات و ئەندونىسىيا) ل سالا (۱۹/۵/۲۰۰۲) یدە و پراوەرگرتنا بزاقا رزگارپوازا باشورى سودانى و برىتانىا و ئىرلەندا باكور (۱۵۰) و پراوەرگرتنا (تەسىبويا) ل سالا ۱۹۹۳ یدە (۱۵۱).

كورتىهەك ژ دىروكا پراوەرگرتان ل كوردستانى

ئەقە ژ ھەشتى) سالان پترە، كورد وەك وەلاتىهەك پلە دوو دەھتتە تەماشەكرن و ژ ھەمى مافەكى رەوايى (نەتەوھىيە، دىموكراتى، ياساى) بى بەھرە.

سەرھەى ھندى ژى دەستھەلاتدارىن عىراقى و دەوروپەران ھەردەم پىكول كرىنە ناقتى كوردستانى ژ بىرو ھوشا گەلى كورد بىەت (۱۵۲).

ھندەك ژ داخووزىن پراوەرگرتان و پشتى جەنگا جىھانىا ئىكى و ھەتا ئىرو وەك خوە ماينە و نوکە ژى ب وى رىبازى دژىن... لى ھندەك نمونىن نوى ژى ھە دەشەن قەژەن و روھناتىا وى چەندى بکەن كا چاوا بوچونىن دىروكى ئىرو بىن كرىنە رامىيارە گرنگ ل ئەوروپا موونە ژى كىشا ناوچا (قوژوژىن) ە ل (سرىيا) (۱۵۳).

دەمى سەقايىن ئاشتىيە و بىن دەستورى پەيدا دىن بو ئەنجامدانا كرىارا پراوەرگرتنى، پشتى ھىنگى دى دەلىقەھەكا گونجاي ل پىش گەلى كورد پەيداكەت، داکو خودى خوەيى ب زورى ژى ستاندى قەگەرىنەت و ئەو ھەستى بومايى تاوان و زوردارى و زىدەگاڭيىن ل سەر مافى وى ھاتىەكرن رەت بکەت. ئەوین ژلايى دەستھەلاتىن بەرى بىن ب درىژيا دىروكا دەولەتا عىراقى ب سەرى ھاتىن (۱۵۴).

د كونفرانسى (قاھىرە) دە ئەوئ ھاتىە بەستەن ل ئادارا (۱۹۲۰) ئى ب ئامادەبوونا ھژمارەكا بەرپرسىن (برىتانى) و ل پىشەيى (ونستون تشرشل) شالبىارى كولونىالان.. مافى ھەفگرتنى يان جودابوونا رامىيارى و كارگىرى ژ دەولەتا عىراقى دابو گەلى كورد ل ھەرتىما باشورى كوردستانى لى ل ھەمبەر وى يەكى نوپنەرى برىتانىا (پرسى كوك) ل بەغدا بگورىيە (بدىل) ھەفگرتنى ل سەر مللەتنى كورد سەپاندن! لى ھىنگى (شىخ مەحمودى ھەفەد) زەعمى بزاقا كوردى يا وى دەمى داخووزا پراوەرگرتنا مللى يا ئازاد كر بو باشورى كوردستانى، داکو ب شىوھەيەكى داوى ئايندەيى خوە دىار بكن، ئەقچا چ ب گوئرايەلىيى بون حكومەتا بەغدا وەك ل ھەقھاتنەك بو ھەزىن ھەرەبان يان ژى شادبوون ب سەرخوھبوونى و دامەزراندنا دەولەتا كوردى يا نوى (۱۵۵).

بەرپرسىن برىتانى ل عىراقى خواستا كوردى رەتكەر، چنكو ژ قەرىژا ئەنجامان ترسان! غنكو كوردا نەدقپان دگەل ھەرەبان ب مپىن.. ھوسا قەژەنا كرىارا كوردى ل سالا ۱۹۲۱ یدە ھات ب رەتكرا پشكدارىا خەلكى (سلىمانىيە) دوى پراوەرترنئىدە ئەوال سەر دەستنىشانكرنا شەھى عىراقى (فەيسەلى ئىكى) دەھاتە ئەنجامدان (۱۵۶).

ل رۆژا (۱۹۲۱/۸/۲۳) (فەيسەلى ئىكى) ل سەر تەختى شاهنشاهىا عىراقى ھاتە دانان و ل سەر گەل و نەتەوین دەولەتا عىراقىدا ھاتە سەپاندن (۱۵۷).

رۆل و پووتەپىدانا رىكخراوا جىھانىا مافى چارەنقىسى گەلان، چ ل چاخى (كومەلا گەلان) بت، يان ل چاخى (نەتەوین ئىكگرتى) بت (دوو) جاران ئەف رۆلە باش دىاربووھە.

جارا ئىكى لس ەر دەمى كومەلا گەلان) پشتى جەنگا جىھانىا ئىكى ل سالىن (۱۹۱۸، ۱۹۱۹، ۱۹۲۰، ۱۹۳۰) یدە. و جارا (دووى) ل سەر دەمى نەتەوین ئىكگرتى و پشتى ب داوى ھاتنا جەنگا سار ل سەرى سالىن (نوتان) دە ژ چاخى بورى و ھەتا ئىرو ھەمى گەل و نەتەو رزگارپوون لى تنى گەلى كوردى بەلەنگاز و پەرىشان چاقەرى ماىە؟ (۱۵۸).

دەمى جەنگا جىھانىا ئىكى ب داوى ھاتى گەلى كورد ل باشورى كوردستانى و بەرى گەلى ھەرەبى ل عىراقى خودانى دەولەتا خوەيا تايبەت بوو. بو نمونە (شىخ مەحمودى) نەمرد نەقەبا سالىن (۱۹۱۸-۱۹۲۴) سى جاران كاپىنا دەولەتنى دامەزراندىھە. قى دەولەتنى ب ھىچ شىوھەيەكى پەيوەندى ب ناقتەندى قە نەبوو و يا سەر بەخوھبوو (۱۵۹).

پرسا ږاوه‌رگرتنې جاره‌کا دی هاته نازراند د نه‌قه‌با سالیڼ (۱۹۲۳-۱۹۲۵) ږدا، بریتانیا به‌رهنگاریا پیتش‌نیازا (تورکیا) ذکر بو ښه‌نجامدانا ږاوه‌رگرتنې بریتانیا و عیراق د ترسان کو‌کورد ده‌نگی بو‌جودابونې بده‌ن! هه‌روه‌سا (تورکیا) ژی حه‌زنه‌دکر ږاوه‌رگرتنه‌کا سه‌رانسه‌ری بو‌کوردان بیته‌کرن و (خیارا) جودابوونې بده‌ستغه‌ بین. لڼ دڅیان ږاوه‌رگرتنه‌ا توخیب‌دایی بت. یا خوه‌دانه‌غه‌ دگهل تورکیا یان ژی دگهل عیراقی (۱۶۰).

هه‌ژی گوتنې به‌کو د ږاوه‌رگرتنې بده‌حسې سه‌ریه‌خوه‌ییا کوردستانې نه‌هاته‌کرن. ل داویا څی ږاوه‌رگرتنې ښکسه‌ر باشورې کوردستانې ب عیراقی فه‌نویساندن پشتی هه‌می فرتوفیل و سه‌خته‌کرن بکارښانین و چهند به‌لینه‌کیتن چه‌وتینه‌ دگهل کوردان داین! (۱۶۱).

بزاقین ږاوه‌رگرتن ل هه‌ریم کوردستانې

ژ سالا (۲۰۰۳-۲۰۰۷) ځ

ښیرو بزاقه‌کا خورت و مه‌زن ل «باشورې کوردستانې» سه‌ره‌لدايه‌ بناڅی (به‌ره‌و ریفران‌دوم) روژ بو‌روژې به‌ره‌و پیش دچت. پیدڅیه ب هه‌می شیانین خوه‌غه‌ پشتگیرې لڼ بکه‌ین، بلا تو بو‌جاره‌کې بتنی ژی بت د دیروکا که‌فن و نویا مه‌دا کو‌کورتین گهلې به‌م نازادی و بی ترس و له‌رز بی چاقسورکنا ده‌سته‌لاتین داگیرک‌ر و بی فرت و فیل و هه‌خلتان‌دن، بی کو‌سه‌رانین کورد دروشمین پارتین خوه‌سه‌ردا ب سه‌پین و ده‌نگی خوه‌بلند بکه‌ن، داخوازا مافین خوه‌پین نه‌ته‌وه‌یی و دیموکراتی بکه‌ن، بلا ښم وان فیری هندې بکه‌ین، چاوا داکوکیې ل مافین ره‌وایین خوه‌بکه‌ین (۱۶۲).

ږاوه‌رگرتن وه‌ک ریبازه‌کا پراکتیکی باشترین کاره‌ بیته‌ ښه‌نجامدان و ښه‌نجمین و ښه‌میننه‌کا باش دره‌خسین ژبونا کو‌کیشه‌پین ښش و نازار و چه‌وساندنې چاره‌سه‌ر بن (۱۶۳).

هه‌لبه‌ت ږاوه‌رگرتن به‌ری هه‌ر تشته‌کی پرسه‌که‌ ژ پرسین دیموکراتی و میتوده‌که‌ ژ میتودین چاره‌سه‌رکنا پرسگریکان ب ریکیڼ ناشتیانه و ل پیشی پیوسته‌ ل هه‌ریم و دناث گهلین ږاوه‌رگرتن لڼ ده‌پته‌کرن یه‌که‌م تشت باوه‌ری ب دیموکراتی هه‌بت (۱۶۴). ژبونا و څه‌ندې و گرنگی رولې ږاوه‌رگرتنې (بزاقا ږاوه‌رگرتنې) ل هه‌ریم کوردستانا عیراقا فیدال، ل تیرمه‌ها سالا ۲۰۰۳ ځ هاته‌ پیکڼیان و هژماره‌کا بزاق و چالاکیې پر گرنگ ښه‌نجامدان ل هه‌ریم کوردستانې و ل هنده‌ک وه‌لاتین ښه‌ورویا (۱۶۵).

و لیښنه‌پین څی بزاقی رابون ب چاپکنا هژماره‌کا مه‌زنا فورمان، بو‌کومکنا ښمزیڼ وه‌لاتین کوردستانې و هه‌ر که‌سه‌کی ژین وی گه‌ه‌ابت (شازده) سالیې مافی هه‌ی کو ب رازیبونا خوه‌ناقې خوه‌ و جه‌ و به‌روار بوونې بنقیسیت و ل سه‌ر ښمزا بکه‌ت کو بی قایله‌ ب ښه‌نجامدانا ږاوه‌رگرتنې ل هه‌ریم کوردستانې و لیښین ږاوه‌رگرتن شیان ښیکی (۱.۷۵۰.۰۰۰) ښمزا کومبکه‌ن ژبونا و ښه‌به‌ستی (۱۶۶).

لیښنا بلندا سه‌ریه‌رشتیا څی کریاری یاداشتنامه‌یه‌ک دایه‌ سکرتری گشتی نه‌ته‌وین ښکگرتی و په‌له‌مانې ښه‌وروی و جقاتا ده‌سه‌لاتا به‌روه‌خت ل (به‌غدا) و بو‌سه‌روکې ښه‌مه‌ریکا (جورج ده‌لیبو بوش) ځ کورد، و سه‌روکې حکومه‌تا بریتانیا (تونی بلیر) و ښه‌و یاداشتنامه‌یا هه‌څپیچ بوو دگهل لیستین ښمزیان ښه‌وین هاتینه‌ کومکرن و داخوازا ږاوه‌رگرتن دکرن ل دؤر مافی بریارانا چاره‌نقیسی (۱۶۷).

لیښنا په‌یوه‌ندیډار ب کریارا ږاوه‌رگرتن نه‌فه‌رمی، ل (۲۰۰۵/۱/۳۱) ځ ب هه‌لکه‌فتا ښه‌نجامدانا هه‌لبژارتین یاسادانانې (په‌رله‌مان) ل عیراقی و ل هه‌ریم کوردستانې، پرسیارا ږاوه‌رگرتن ب څی شیوه‌یی هاتبوو دارشتن: (ښه‌ر ته‌ دڅیت هه‌ریم کوردستانې پشکه‌ک بیت ژ عیراق یان سه‌ریه‌خو‌بیت؟) و ښه‌نجامین ږاوه‌رگرتن ب ریښا ۹۸.۷۶٪ ژ رایده‌ران ب (به‌لی) بو سه‌ریه‌خوه‌ییا کوردستانې دان مینا د دامکا ل خوارپده‌ دیار:

دامکا ژماره (۱۰) ریښا سه‌دی یا رایده‌ران ل ږاوه‌رگرتن (۲۰۰۵/۱/۳۱) ځ. (۱۶۸)

پارښگه‌ ژمارا گشتی یا ده‌نگده‌ران

ژ ئه نجامين قى راوه گرنتى ژ نوينه رى ليژنا بلندا راوه گرنتى هاتنه وەرگرتن و ژلايى نه ته وین ئیکگرتى و په رله مانى نه وروپى و هولهندى و بریتانى و سویدی و شالیاریا ژ دهرفه یا دانیمارکی و باره گایى نه وروپى بیته نه ته وین ئیکگرتى ل جنیف. و مهبهست ژى نه وه کو ههمى لایه نین دهوله تی ناگه دار بن ل سه ر راستیا هه ز و ویستا پرانیا گه لی کورد یا کو ب سه متا سه رخوه بوونى دچت.

ول ۲۰۰۵/۸/۱۴ خوه پیشاندانین مه زن ل ههمى باژیرین کوردستانا عیراقى هاتنه کرن و داخوای دامه زراندا دهوله ته کا کوردی یا سه ربه خوه دکر وه ک په سه ندرکه ک بو ئه نجامین هه ردوو راوه گرنتین پیشین (۱۶۹).

رهوتى پشته قانئ سه رخوه بوونى یی کو دناث ناڤگینین پرانیا گه لی کورد ده به ربه لاف و اکو هه ردوو راوه گرنتان ده ریرین ژى دکر، نامه یا راشکاوانه یه و مینا هوشداربه کى دایه نه وین نکولا مافین گه لی کورد دکن د ناڤگینین رامیاریین عه ربه ی و عیراقیده. سه ره رایى وئ حه زا دژوارا سه رخوه بوونى.

ئه م دشیین بیژین نه و مافین د ده ستورئ عیراقا نویده هاتینه راگه هاندا گه له ک ژ بوچونین سه رخوه بوونى کیمترن، نه وین فه ژه ئه نجامین راوه گرنتى دن! لئ لپه ی حه زین بژاره و سه رکر دایه تیا رامیاریا کوردی، و گونجاندا دگه ل کاودانین هه نوکه یین ناڤخوه یی و دهوله تی بیته گه لی کورد چیه دکت؛ پرانیا گه لی کوردستانى قایل سوو ب ده ستورئ نوی یی عیراقى د راوه گرنتا (۱۵/ئکتویه را ۲۰۰۵) یده (۱۷۰).

ئه وه خه باتا بده هان سالا گه لی کورد درئی پیدایی و دریکا ویده، ب ده هان هزار قوربانى داین بیی کو نارمانجا وی ب جه بیته! وئ داکوکیی و راستیی دگه هینت کو مافى مروفی د رۆژه لاتا ناڤینه هیشتا یی دووره ل وەرگرتى لئ گه لی (ئه سکوتله نده) یی ل (عه ریزه) یه کى (ئوتونومی) وەرگرت ل سالا ۱۹۷۷ ئی پشتی راوه گرنتى (۱۷۱).

دههمه ن:

- ۱- د. حوسین محمه مد عه زیز، فیدرالیزم و دهوله تی فیدرال، سلیمانى، ۲۰۰۴، ل ۱۰۹.
- ۲- ابراهیم علی کرو الهاجانى، مبدأ حق تقرير مصير الشعوب والاستفتاء عليه، کوردستان نمودجا، رساله مقدمه الى کلیه العلوم/ جامعه صلاح الدین کجزء من متطلبات نیل رساله الماجستير فى العلوم السياسيه، ۲۰۰۶، (غير منشوره)، ل ۴۸.
- ۳- هه ر نه و ژیده ر، ل ۹۸.
- ۴- جیران مسعود، معجم الرائد اللغوى، الطبعه الرابعه، بیروت لبنان، ۱۹۸۱، ل ۱۱۶.
- ۵- مسلم باتیلی، راوه گرنتن و تیگه ه و پیتاسین، کوڤارا مه تین، ۱۶۲، چریا دووی، ۲۰۰۷، ل ۹۲.
- ۶- فاضل نظم الدین، نه ستیره گه شه، فه ره نگی کوردی، عه ربه یی، چاپی دووهم، ۱۹۸۹، ل ۲۵۶-۲۵۹.
- ۷- ابراهیم علی کرو الهاجانى، ژیده رى پیشیى، ل ۹۹.
- ۸- ئوم گولبیری، ريفراندوم باشتیرین شیوازی خه بات، وەرگیران، ادریس ابراهیم، سلیمانى، ۲۰۰۴، ل ۹۳.
- ۹- أحمد عطيه الله، القاموس السياسى، دار النهضه العربيه، القاهرة، ۱۹۶۸، ص ۶۴.
- ۱۰- عبدالوهاب الكيالى، ماجد نعمه، ژیده رى پیشیى، ل ۱۷۸.
- ۱۱- عبدالرحمن سليمان الزبيارى، الوضع القانونى لاقلیم کوردستان... درسه تحلیلیه ناقده، (ده زگای موکریبانى) آرپیل، ۲۰۰۴.

۱۲- ابراهیم عبدالعزیز شیما، مبادئ الانظمه السياسيه فى الدول والحكومات، دار الجامعيه للطباعه والنشر، بیروت، ۱۹۸۲، ل ۲۹۸.

۱۳- ابراهیم مدکور، معجم مصطلحات العلوم الاجتماعيه، الهيئه المصريه للكتاب، ۱۹۷۵، ل ۳۶.

۱۴- ره قیب محمود، به ربه تیگه هشتتا ده ستورى، کوڤارا نوژین، (۱۳-۱۴) گولان-ئیلون، ۲۰۰۷، ل ۲۴.

۱۵- ابراهیم علی کرو الهاجانى، ژیده رى پیشیى، ل ۹۸.

۱۶- فه رسه ت نه حمه د، موئه یه د ته یب، تیلی نه مین، دیموکراتى سیاسه ت، ژلايى ریکخراوا دیاکونیا یا سویدی، چاپخانا دهوک، ۱۹۹۹، ل ۲۰.

۱۷- ابراهیم علی کرو الهاجانى، ژیده رى پیشیى، ل ۹۸.

۱۸- هه ر نه و ژیده ر، ل ۱۰۰.

- ۱۹- دیشید بنهام، کیفین بویل، دیوکراسی چیه، وهرگیران، ژ فارسی کریم حسامی، ژ وهشانین ونسکو، کوردستان، ههولیر ۲۰۰۱، ل ۱۱۳.
- ۲۰- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۰۲.
- ۲۱- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۴۳.
- ۲۲- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۶.
- ۲۳- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۶.
- ۲۴- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۴۳.
- ۲۵- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۴۲.
- ۲۶- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۴۴.
- ۲۷- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۳.
- ۲۸- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۴۶.
- ۲۹- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۳.
- ۳۰- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۶.
- ۳۱- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۴۷.
- ۳۲- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۴۷.
- ۳۳- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۴۸.
- ۳۴- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۳-۴۴.
- ۳۵- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۵۰.
- ۳۶- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ل ۴۳-۴۴.
- ۳۷- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۰۶-۳۰۷.
- ۳۸- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۵۲.
- ۳۹- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۰۳-۳۰۶.
- ۴۰- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۵.
- ۴۱- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۰۷-۳۰۸.
- ۴۲- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۵۳-۵۴.
- ۴۳- د. حمیده سمیسم، ژیدهری پیشیی، ل ۳۰۹-۳۱۰.
- ۴۴- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۳۱۱-۳۱۰.
- ۴۵- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۳۱۳-۳۱۲.
- ۴۶- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۶.
- ۴۷- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۴۷.
- ۴۸- هه ر ئه و ژیدهر، ل ۴۸.
- ۴۹- د. فؤاد ذیاب، ژیدهری پیشیی، ل ۵۶-۵۷.
- ۵۰- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۴۱-۴۲.
- ۵۱- سیلیدون، ار. جاوایزر، ژیدهری پیشیی، ل ۳۳.
- ۵۲- جان ستوزل، الان جیرار، ژیدهری پیشیی، ل ۸۵.
- ۵۳- ئوستن رنی، ژیدهری پیشیی، ل ۳۳۹.
- ۵۴- زاهد، الأهالی، ژیدهری پیشیی، ل ۷.
- ۵۵- د. هانی الرضا، د. رامز عمار، ژیدهری پیشیی، ل ۳۷.

- ٥٦- عبدالوهاب الكيالي، ژيډهري پيشي، ل ١٥٨.
- ٥٧- د. فؤاد ذياب، ژيډهري پيشي، ل ٥٨.
- ٥٨- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، ژيډهري پيشي، ل ٤٢.
- ٥٩- د. محمد كاظم المشهداني، النظم السياسي، مطابع دار الحكمه، الموصل، ١٩٨٠.
- ٦٠- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، مبادئ الانظمة السياسي، الدول والحكومات، دار الجامعيه للطباعه والنشر، بيروت، لبنان ١٩٨٢، ص ٢٢٠.
- ٦١- عبدالوهاب الكيالي، ژيډهري پيشي، ل ١٧٨.
- ٦٢- د. ابراهيم مذكور، معجم مصطلحات العلوم الاجتماعيه، الهيئه المصريه للكتاب، ١٩٧٥، ل ٣٦٠.
- ٦٣- د. محمد كاظم المشهداني، ژيډهري پيشي، ل ٣٦-٣٧.
- ٦٤- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، مبادئ الانظمة السياسي، الدول والحكومات، دار الجامعيه للطباعه والنشر، بيروت، ١٩٨٢، ل ٢٢٠.
- ٦٥- د. احسان محمد شفيق العاني، الدستور، مطبعه جامعه بغداد، ١٩٨١، ل ٩.
- ٦٦- ابراهيم علي كرو الهاجاني، ژيډهري پيشي، ل ١٠٣.
- ٦٧- د. احسان محمد شفيق العاني، ژيډهري پيشي، ل ٩-١٠.
- ٦٨- د. احسان محمد شفيق العاني، الانظمة السياسي والدستوريه المقارمه، مطبعه جامعه بغداد، ١٩٨٦، ص ٦٤.
- ٦٩- رقيب محمود، بهر هفت تيگه هشتنا دهستوري، كوفارا نوژين، ١٣-١٤، گولان-يئيلون، ٢٠٠٧، ل ٢٤.
- ٧٠- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيډهري پيشي، ل ٢٢٠.
- ٧١- د. ابراهيم مذكور، ژيډهري پيشي، ل ٧٦.
- ٧٢- عبدالوهاب الكيالي، ماجد نعمه، ژيډهري پيشي، ل ١٧٨.
- ٧٣- أحمد عطيه الله، ژيډهري پيشي، ل ١٧٧-١٧٨.
- ٧٤- سولاف محمهد كاكهبي، ژيډهري پيشي، ل ٥.
- ٧٥- عبدالوهاب الكيالي، ماجد نعمه، ژيډهري پيشي، ل ١٧٨.
- ٧٦- د. احسان محمد شفيق العاني، الانظمة السياسي.. ژيډهري پيشي، ل ١٩٠.
- ٧٧- ابراهيم علي كرو الهاجاني، ژيډهري پيشي، ل ١٠٥.
- ٧٨- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيډهري پيشي، ل ٢٢٠.
- ٧٩- د. محمد كاظم المشهداني، النظم السياسي، مطبعه التعليم العالي والبحث العلمي، الموصل، ١٩٩١، ص ٢٩-٣٠.
- ٨٠- ابراهيم علي كرو الهاجاني، ژيډهري پيشي، ل ١٠٥.
- ٨١- د. محمد كاظم المشهداني، ژيډهري پيشي، ل ٢٩.
- ٨٢- أحمد عطيه الله، ژيډهري پيشي، ل ٦٠.
- ٨٣- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيډهري پيشي، ل ٢٢٠.
- ٨٤- ابراهيم مذكور، ژيډهري پيشي، ل ٢٩.
- ٨٥- د. احسان محمد شفيق العاني، الانظمة السياسي والدستوريه المقارنه، ژيډهري پيشي، ل ٢١٢.
- ٨٦- د. محمد كاظم المشهداني، ژيډهري پيشي، ل ٢٩.
- ٨٧- ابراهيم علي كرو الهاجاني، ژيډهري پيشي، ل ١٠٧.
- ٨٨- هه ر هه ژيډهري ل ١٠٧.
- ٨٩- د. حوسين محمهد عهزيز، ژيډهري پيشي، ل ١١٢.
- ٩٠- ابراهيم علي كرو الهاجاني، ژيډهري پيشي، ل ١٠٧.
- ٩١- د. حوسين محمهد عهزيز، ژيډهري پيشي، ل ١١١.

- ٩٢- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژيدهرى پيشيى، ل ١٠٢.
- ٩٣- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيدهرى پيشيى، ل ٢٢٨.
- ٩٤- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٢٢٠.
- ٩٥- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٢٢١.
- ٩٦- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٦.
- ٩٧- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيدهرى پيشيى، ل ١٢١.
- ٩٨- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژيدهرى پيشيى، ل ١٠٢.
- ٩٩- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيدهرى پيشيى، ل ١٢١.
- ١٠٠- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٢٢٢.
- ١٠١- د. محمد كاظم المشهدانى، ژيدهرى پيشيى، ل ٢٨.
- ١٠٢- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيدهرى پيشيى، ل ٢٢٢.
- ١٠٣- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٢٢٢.
- ١٠٤- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژيدهرى پيشيى، ل ١٠٢.
- ١٠٥- سه رهنك حميد صالح البرزنجى، انتخابات كوردستان العراق بين النظرية والتطبيق، مؤسسه موكرىانى للطباعه والنشر، آرييل، ٢٠٠٢، ل ٤٦.
- ١٠٦- د. حميدة سميسم، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٠١-٣٠٣.
- ١٠٧- هه ر ئه و ژيدهر، ل ١٩٨.
- ١٠٨- جان ستوزل، الان جيار، ژيدهرى پيشيى، ل ٥٨.
- ١٠٩- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٥٨-٥٩.
- ١١٠- ئوسن رنى، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٧١-٣٨٧.
- ١١١- سيلدون ار، جاوايزر، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٣-٧٧.
- ١١٢- عبدالوهاب الكيالى، ژيدهرى پيشيى، ل ١٧٨.
- ١١٣- د. فؤاد ذياب، ژيدهرى پيشيى، ل ٥٥.
- ١١٤- د. ابراهيم مدكور، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٦.
- ١١٥- عبدالوهاب الكيالى، ژيدهرى پيشيى، ل ١٧٨.
- ١١٦- سيلدون، ار، جاوايزر، ل ٣٤.
- ١١٧- د. هانى الرضا، د رامن عمار، ژيدهرى پيشيى، ل ٤١.
- ١١٨- مسلم باتيلى، رايما گشتى، تيگهه، گرنگى، چيكرن، گهورين، چاپخانا هاوار، دهوك، ٢٠٠٦، ل ٢٣٢.
- ١١٩- د. حميدة سميسم، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٠٢.
- ١٢٠- عبدالوهاب الكيالى، ژيدهرى پيشيى، ل ١٧٧-١٧٨.
- ١٢١- أحمد عطيه الله، ژيدهرى پيشيى، ل ٦٠-٦١.
- ١٢٢- د. محمد هاشم المشهدانى، ژيدهرى پيشيى، ل ٢٦-٢٧.
- ١٢٣- د. ابراهيم عبدالعزيز شيما، ژيدهرى پيشيى، ل ٢١٩-٢٢٠.
- ١٢٤- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٢٢٠.
- ١٢٥- عبدالرحمن سليمان الزيبارى، ژيدهرى پيشيى، ل ٣٦٢.
- ١٢٥- د. حسين محمد عزيز، ژيدهرى پيشيى، ل ٤٠.
- ١٢٧- هه ر ئه و ژيدهر، ل ٤١.
- ١٢٨- ئەمىن سەدى، جيهانگيرى، چاپخانا حەجى هاشم، ههولير، ٢٠٠٥، ل ١٥٢.

- ١٢٩- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ٤٦-٤٧.
- ١٣٠- د. سعد بشیر اسکندر، الديمقراطية وحق تقرير المصير، دراسه نظريه وتاريخيه مع اشارات خاصه بالمسأله الكورديه، منشورات مكتب الفكر القومي، الاتحاد الوطني الكوردستاني، السليمانيه، ٢٠٠٤، ل ١٢٩-١٣٢.
- ١٣١- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ٤٩.
- ١٣٢- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ٤٠.
- ١٣٣- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ٥٥.
- ١٣٤- عبدالوهاب الكيالي، ماجد نعمه، ژیدهرئ پیشی، ل ١٧٨.
- ١٣٥- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٠٨.
- ١٣٦- نجيب بالاي، خاندنك پیشوهخت د رهوشا كهركوكيدا، مهتين، (٢٠٠٧/١٥٥)، ل ٩٩.
- ١٣٧- ابراهيم على، مبدأ حق تقرير المصير، جريده خبار، (٧١٨)، ١٩٩٤/٣/٢٣، أرييل، ل ٣.
- ١٣٨- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٠٠.
- ١٣٩- هه ره و ژیدهر، ل ١٠١.
- ١٤٠- توم گولبيري، ژیدهرئ پیشی، ل ٩٣.
- ١٤١- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٠١.
- ١٤٢- توم گولبيري، ژیدهرئ پیشی، ل ٩٣.
- ١٤٣- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٠١.
- ١٤٤- توم گولبيري، ژیدهرئ پیشی، ل ٤٨.
- ١٤٥- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٠٨.
- ١٤٦- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ٤١.
- ١٤٧- د. سعد بشیر اسکندر، ژیدهرئ پیشی، ل ١٣٠.
- ١٤٨- د. عبدالرحمن سليمان الزبياري، ژیدهرئ پیشی، ل ٣٧٠.
- ١٤٩- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٠٨.
- ١٥٠- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ١١٠-١١١.
- ١٥١- د. سعد بشیر اسکندر، ژیدهرئ پیشی، ل ١٢٨.
- ١٥٢- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ١٥.
- ١٥٣- توم گولبيري، ژیدهرئ پیشی، ل ٨٦.
- ١٥٤- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٢٩.
- ١٥٥- د. سعيد بشیر اسکندر، ژیدهرئ پیشی، ل ٢٠.
- ١٥٦- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١٣٩.
- ١٥٧- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ١٤.
- ١٥٨- ابراهيم على كرو الهاجاني، ژیدهرئ پیشی، ل ١١١.
- ١٥٩- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ١٢.
- ١٦٠- د. سعد بشیر اسکندر، ژیدهرئ پیشی، ل ١٣٢.
- ١٦١- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ١٤.
- ١٦٢- د. حوسين محهمهد عهزیز، ژیدهرئ پیشی، ل ٣١.
- ١٦٣- توم گولبيري، ژیدهرئ پیشی، ل ٧٦.
- ١٦٤- نه جيب بالاي، ژیدهرئ پیشی، ل ٩٨.
- ١٦٥- (؟)، رۆژناما (ئه فرۆ) ژماره ٧٧، ٢٠٠٥/٢/٩، دهوكل ٥.

١٦٦- د. خالد یونس خالد، للکورد حق تاریخی وقانونی لاجراء الاستفتاء فی جنوب کوردستان،
<http://www.sotliraq.com/iq/article-2004-10-12.415665.html.p1-5>.

١٦٧- ئەفرۆ، (٧٧) چوارشەمب، ٢٠٠٥/٢/٩، ل. ٥.

١٦٨- جریدة التاخی، (٤٥٣٨)، ٢٠٠٥/٧/٣١، بغداد، ل. ٣.

١٦٩- ابراهیم علی کرو الهاجانی، ژیدەرئ پیتشی، ل. ١٤٣.

١٧٠- محمود حسن عباس، حرکه الاستفتاء والسقف الديمقراطي، جریدة التاخی، (٤٣٣٠) ١١/١٠/٢٠٠٤، ل. ٣.

١٧١- ابراهیم علی کرو الهاجانی، ژیدەرئ پیتشی، ل. ١٤٣.

برا چواری

کەرکوک و راوەرگرتن و پاشتیخستن فیدرالیهت و ناستهنگ و دهوله تیبون

دوو فهکولینکن

کەرکوک: فهکولینکا ئیکتی: راگهاستن و عه ره بکرن... راوهرگرتن و ناستهنگ... پاشتیخستن و گرهنٹی!

پیتشهکی:

گه لئ کورد نهک تنی ل باشوری کوردستانی توشی راگهاستنی بوویه.. لئ لباکوری و رۆژئافایی ژی توشی هامان دیارده و دهرده سهریی بوویه.. جار ته فریس و جار ته تریک و جار ژی ته عرب..

(سهفه ویان) ب هزاران کورد ناچارکرن بو راگهوازیستن ژ سهر ئاخوا وان بو ناف کورراتیا ئاخوا ئیرانی، باژیرو گوندین وان ویرانکرن، ژبهه پاشقه چوونا وان ل هه مبهه ری هیزین (ئوسمانیا) دنه قبا سالین (١٥٣٤-١٥٣٥) یده...

و هه تا ئیرو نه قبین وان بین مایین ل (ئه زربینجان و خه ره سان و ئه فغانستان) ئ... (١)

(ئوسمانیان) ژی پشتی ده مکی کورت ژ سه ره کفتنا ل شه ری (چالديران) ل سالا (١٥١٤) یده، ده ست ب راگهواستنا کوردان کرن،

بهه ب ناچه راست و باکوری (نادۆل) ئ و باشوری (ئه نه ره) و هه تا بوکه ژی نه قبین کوردان ل ویری بین ماین (٢)

راگهواستن و عه ره بکرن

پشتی دامه زاندا دهوله تا عیراقی ل سالا (١٩٢١) یده، رامیاریه تا عه ره بکرن، مه ودا بین نامیاری و نه ته وهی ب خوه فه گرتن و ب تایبه تی پشتی گرتنا ویلایه تا (موسل) ئ بدهوله تا بوکه و فه دیتنا پترۆلی هوکاره ک بو بو عه ره بکرن کهرکوکی، پیتشه مه ت به رژه وه ندا گه لئ عه ره بی (٣)

دیبارترین په رگالین راگهواستنی دئیتته نودن د ویرانکرن و سوتاندا گوندا نه، و کومه کونا کوردان د کومه لگه هین ب کوته کیده و دچیکرنا که مه رین یانا هیی و بکارئینانا چه کن کومکوژ.. و ریککه فتنا خیانه تکارانه یا (جه زائر) ل سالا (١٩٧٥) ئ، ده لیقه یه کا زیرین بو بو دۆژمنین گه لئ کورد.. زیده باری (ئه نفال) ین ره ش.. (٤) هه وین عه ره بکرن ل کوردستانی نهک تنی کهرکووک وهک تاکه ته وه ره گرتیه، لئ ته وه ری گزیرتی (الجزیره) ژی فه گرتیه زیده باری ته وه ری (رۆژه لاتا به غدا) ب سه مه تا توخی بین عیراقی، و ئیرانی و پرانیا وان کوردین فه یلیین شان ده قه را بوون مینا: (ره سافه، به عقوبه، شه ره بان، مقدادیه، قزلینان، سعیدی)، جه له ولا، خانه قین، مه نده لی، نه فت خانه، به دره، جه سان، ئه لکوت، عه لی ئه لغه ربی) (٥)

دبت ئه م بچه کی ژ بابه تی فه ده ریبه لئ دئ به حس کینه فه... سه باره ت کهرکوکی هه ر ژگرییا دووی ژچاخی بیستی بگره وب تایبه تی ل سالا (١٩٢٧) ئ پترۆلی ل کهرکوکی، میرییا عیراقی هژماره کا مه زنا کریکاران و فه ره مانبه ران و پولیسان ژ عه ره بان بکارئینان ده زگه هین وی کومپانییته و دانان ل شوینا وان فه ره مانبه ران ئه وین وان داينه فه گهواستن و ژکارخستین. (٦)

لئ هه وا عه ره بکرن ئاشکه را لسه ره ده می و هه زاره تا (یاسین الهاشمی) بوو ل سالا (١٩٥٧) ئ، کو هاندا نا هۆزین ره فه ندین عه ره ب ذکر بو خوه جه کونا وان دکه رکوکیده. هه وین راگهواستنا کوردان و خوه جه کونا عه ره بان ل شوینا وان یا به رده وام هه تا چاخی کوماری ژی. ل سالا (١٩٦٣) یده (٢٣) گویدین کوردان هاتینه راگهواستن و ل شوینا وان عه ره ب ئاکنجی کرینه.

پشتی کو ده تا یا (١٧) تیرمه هی ل سالا (١٩٦٨) ئ شیوین هینژ توندتر و دژوارتر بین راگهواستن و عه ره بکرن ب خوه فه گرت.. پشتی هوربینی لسه ره ژمیرباریا سالا (١٩٥٧) یدا هاتیه کرن، ب زه لالی خویابویه زیده کونا ره گه زئ عه ره بی لسه ره حسانا ره گه زئ

کوهدى. (۷)

یهود یارده دگرتیا هفتیانده نوو بو وهفه و پلانک هاته دانان بۆ فهگوهاستنا کریکارو فهرمانبه رین ماین ژ کوردان ژ کومپانیا پترۆلی و ژهیلتین (ترینی) و کومپانیا کوکار خولا و ههروهسا ماموستازی هاتنه فهگوهاستن بۆ ژدهرفه ی پاریزگه ها کهرکوک. (۸) کهرکوک و راوهرگرتن..

پیشه کی:

کهرکوک ئیک ژته وه رین سه ره کی بووینه، یین کو بووینه جهی نارمانجا رامیاریه تا عه ره بکرنی ل هه ریمما کوردستانی و دریکا چهند پرۆژه یه کا ده و ب ریکا گوهورینین پیکهانه یین کارگیرین کهرکوک و زیده باری چیکرنا که مه رین ته ناهی لدرۆرا هه رجه کی ئستراتیجی. (۹) ژپترول ژى هوکاره کی سه ره کیی فی راگوهاستن و عه ره بکرنی بووینه..

(راوهرگرتن ئیک ژ دیارترین هوپین ناشتیانه یه و پتریا نافدارو به ره لاقه دکریارین چاره نفیسیده، و دنه قه با پترین هوپین ناشتیانه و شارستانیده یا په سه ند و پیشداچوویه، چنکو راگری لسه ر ویستامللی یان یانه ته وه یی دکت.)...

راوهرگرتنی پیوستی ب هشیاریه کا بلندا گه لان هه یه و زیده باری لهه قهاتنه کا ب ره زامه ندی یا وی ملله تی، وههروهسا پیدقی ب داگرتنه کا رامیاری هه یه، کوملله تی به رف ئیک ریزیا وی بیت. (۱۱)

پیدقیه ل هه ریم و دناث گه لین راوهرگرتن لی پیکدئیت، یه که م تشت باوه ری ب دیوکراتیه تی هه بت و میژکی خه لکی وی هه ریمی ل هه مبه ری چاره سه رکرا پرسگریکان بی گوهارتن (۱۰)

هیچ یاسایه کا جیهانی نینه لهه مبه ری راوهرگرتنی بیته ئاسته بگ، لی ئه ویاسایه هه یه، کو راوهرگرتن مافه کی راوایه بۆ هه می کتان و کۆمان، تاکو مینا نامرازه کی بکاریین بۆ گه هشتنا وان نارمانجان، ئه وی ب ریکین دن مسوگه ر نه بن! لی ئه وی راوهرگرتنی ره تدکن تنی توندو تیژی و تیرۆره. (۱۲)

کۆنگره و ریکهفتن:

ل کۆنگره یی (قیه ننا) ل سالا (۱۹۹۲) ئی زۆریه ی وان لایه نین به ره نه نگار کو ئیرو ل عیراقی دهسته هلان یا ددهستی وانده، هه روانا ل کۆمبونین (له ندهن) و ل هاقینگه ها سه لاهه ددین، هه میان پیکه ریکهفتنه کا رامیاری هه بوو، کو هه که دهسته هلات که ته د دهستی وانده، ئه وه قه رین پرانیوان کورد دی چاره نفیسی وان ئه وی کو دی فه گه رنه سه رسنورین هه ریمما کوردستانی، به لی هه ر ژ رۆژا ۲۰۰۳/۴/۹ رۆژا ژناچوونا رژیما به عس وه ره ئه ف هه قکیشه هاته گوهورین ژ بهر کو میژکی رامیاری عیراقی ئه وه (هندی پینگا قه کی به ره پیش بچی، نه دویره سی پینگا فان بۆ باشقه بزقری!) (۱۳)

ماددی (۱۴۰) ئی:

بجه ئینانا ماددی (۱۴۰) ئی ئیک ژ ئاسته نگین کاریگه ره دجیبه جیکرنا ئاینده یی فیدرالیه تا عیراقیده، و ده رباره ی ئاسایکرنا کهرکوک ب هه رسی قوناغین وی فه (ئاسایکرنا، ئامار، راوهرگرتن، جهی مه ترسی و په راویزکرنا پرسا کهرکوک یا و سه ده مه که بۆ دوور ئیخستنا وی ژه ه ریمما کوردستانی و هه تا نوکه ژى ئامار نه هاتیه کرن سه ره رای سه ره قه بورینا ژفانی راوهرگرتنی. (۱۴) مخابن گه له ک ژلایه نین هه مکیشا ئامیاریا عیراقی وه سا هزر دکن کو ماددی (۱۴۰) ئی کیشه یه کا سه ره کییه! به لی دکه تواریده نه خشی چاره سه رکرنی یه. ده می ئه م به حسی ماددی (۱۴۰) ئی دکن، ئه م به حسی نه خشی ریکا چاره سه رکرا ئاریشا عه ره بکرنی دکن! (۱۵)

ئاسته نگین پرسا کهرکوک:

ئه م دشین وان به ره بستان بۆ (سی) ئاستان ده به ش بکه یین:

۱- ئاستی نافخوه یی:

۱- قه ایرانا دهسته هلاتی یه ل عیراقی، و عیراق بگشتی ددۆخه کی ئالوزته سه قامگیبیا رامیاری و ته ناهی وی بی باوه رین ده دبورین.

۲- کۆژمه یی قه ره بوکرنی گه هشتیه (۱۰) ملیون دیناران زیده باری یین دی بۆ هه ر خیزانه کا عه ره بپن فه گه رن.. وهنده ک لایه نیت دن هه نه ئاماده نه دوجارکی هندی بدن دا که ل جهین خوه مین! (۱۶) (زیده باری کو هنده ک ژ سه رکردین عیراقی داخواری دکن ئه ف مادده یه بیته پاشئخستن نولا (د. رائد فه می) دلین وانه کا خوه دا بۆ رۆژنما (الحیاه) دبژیت)

۳- گرۆپین تیروستی و عه ره بپن نه ته وه په رست و که قنه به عسی (۱۷) و به رمایین وان و هنده ک ژ شیعه یین توندرو ب هه می

هیزوشیانین خود د ژی راوه‌رگرتنی جه‌نگاینه و دئ د ژوارتر جه‌نگن. (۱۸)

۴- پرساکیمه نه‌ته‌وا و گروپین ته‌تیککی و مه‌زه‌بی و ئولی پرسین گه‌له‌ک هه‌ستیاری و سه‌ده‌مپن هه‌رینه لپیش نه‌ستایله‌بوونا ره‌وشا کوردستانی بگشتی و که‌رکوکئ بتایبه‌تی... هه‌رچه‌نده مافین کیمه نه‌ته‌وین دن پاراستینه. (۱۹)

۵- هه‌می ده‌قه‌رین گه‌فرکی لسه‌ر هه‌ی دچنه ژیر مادده‌یی (۱۴۰) یده... وئه‌ف مادده نه‌گه‌له‌کا ته‌مام کو‌که‌ژ به‌رکو ب شیتوه‌یه‌کی گشتی بی هاتی و گه‌له‌ک تیگه‌هین دن تیده هه‌نه مینا ژمپیریاری و سنورین ئیداری، دابوشتاندن لسه‌ر دئینه کرن و دپته جهی ئاریشه‌یان. (۲۰)

ب- ئاستی هه‌ریمی:

گه‌ف گورین به‌رده‌وامپن ده‌وله‌تا تورکیا (ویین دن ژی) مایتیکرنا وان ده‌ره‌یما کوردستانی بگشتی و که‌رکوکئ بتایبه‌تی، جار ب مه‌هانه‌یا تورکمانین که‌رکوکئ و جار ژی ب مه‌هانه‌یا پرسا پارتا کارکه‌رین کوردستانی و هه‌بوونا وان ل چیاپین هه‌ریمه‌ کوردستانی (۲۱)

ب فان مه‌هانه‌یان پیکول کرینه و به‌رده‌وام دکن بو مایتیکرنی د ماددئ (۱۴۰) یدا، ئه‌ف کاره ناره‌وایه و دگه‌ل یاساپین نیف ده‌وله‌تی ناگوئن (۲۲)

ج- ئاستی نیفده‌وله‌تی:

۱- راپورتا (ئه‌ننه‌رناشتال گرایس گرؤپ) بیه‌نا دژاتیا کوردستانی ژئ دئیت و هه‌مان شیتوه راپورتا (بیکه‌ر هاملتون) ی ب خوه‌قه دگرت! (۲۳)

۲- هه‌لوبستی ئه‌مه‌ریکا و نه‌ته‌وین ئیکگرتی هه‌تا ئیرو بی زه‌لال و ئاشکه‌را نینه ژ بو پرسا که‌رکوکئ، چ ب مه‌هانه‌یا هندئ کو ره‌وشا عیراقئ بگشتی نه‌یا گونجایی و لباره، یان ژئ ژیه‌ر به‌رژه‌وه‌ندی خوه و گه‌لین ده‌وروبه‌ر (یا ئاشکه‌رایه کو به‌رژه‌وه‌ندی وئ سه‌ره‌می به‌رژه‌وه‌ندی دکه‌فت)...

سه‌ره‌رای وان ئاسته‌نگین ئاماره پئ هاتینه‌کرن و زیده‌باری داخویانین جورا و جور، مینا لیدوانا (رایان کرورکی) ی لئافه‌راستا مه‌ها ئایا ئیسال ده: (راوه‌رگرتنا که‌رکوکئ دده‌می خوه دا بجه‌ نائیت!) هه‌رچه‌نده ئه‌ف داخویانیه دبت نواندا بو‌چوونا حکومه‌تا ئه‌مه‌ریکی نه‌کت، لی په‌یاما راسته‌وخوه یا درێژکرن یان ژئ پاشئ‌خستنئ دگه‌هینت.

داخویانیه‌کا هیتزا (قادر عه‌زیز) یده نوینه‌رئ سه‌روکاتیا هه‌ریمه‌ کوردستانی بو جیبه‌جیکرنا ماددئ (۱۴۰) ی و ل ۲۰۰۷/۹/۱۰ یده دبیرت: (چ تشته‌کی فه‌رمی نینه بو پاشئ‌خستنئ ماددئ (۱۴۰) بی ده‌ستوری، و به‌حسی پاشئ‌خستنئ راوه‌رگرتنا که‌رکوکئ نه‌هاتیا کرن، لی رهنکه ژ (سئ) هه‌تا (شه‌ش) هه‌یشان دئ ماوی ب بجه‌ ئینانا راوه‌رگرتنی ئیتته (درێژکرن) لی نائیتته پاشئ‌خستن! (۲۴)

ب دیتنا مه‌ژی درێژه‌پیدانا ب جه‌ ئینانا ماددئ (۱۴۰) ی و راوه‌رگرتنا که‌رکوکئ چ بو (سئ) هه‌یشان بت یان ژئ (شه‌ش) هه‌یشان بت چ پتریان ژئ زیده‌تر پاشئ‌خستنئ که‌ نه‌راسته‌و خوه‌یا راوه‌رگرتنی و ئانجامپن وئ بین دیروکی و چاره‌نقیسینه. چنکو دبیاشی کریاریده پاشئ‌خستنئ! و پاشئ‌خستن ژئ ئالوزکرنه و هه‌ر ئالوزکرن و ئاسته‌نگه‌ک ژئ دئ هه‌فرکی دگه‌ل دیتنا گشتیا کوردستانی که‌تن بی تاگیرو قایلبوونا دیتنا گشتی هه‌یچ حکومه‌ت و به‌رله‌مان یاساو ده‌ستور سه‌رکه‌فتن و ره‌وایه‌نیا خوه بده‌ستقه نائیت! (۲۵)

ئه‌فجا ل ژیر چ به‌هانه و سه‌ده‌مان بت! و پاشئ‌خستن وئ ب چ بریارین رامیاری نائیتته قه‌بولکرن... ژیه‌ر کو لپه‌ی ماددئ (۱۴۰) ی راوه‌رگرتن دئیت ل ۲۰۰۷/۱۱/۱۵ هه‌تا ۲۰۰۷/۱۲/۳۱ هاتبایه‌کرن و بداوی هاتبا و پاشئ‌خستن زیده‌گاقیه لسه‌ر ده‌ستورئ عیراقئ بی کو پریانیا عیراقیان ده‌نگ لسه‌ر داین! ه و هه‌ر زیده‌گاقیه‌کا لسه‌ر ده‌ستوری سزایه‌کت هه‌یی و دقیت ژلایین دادگه‌ها ده‌ستوریه‌ بیته ئیکلاکرن بو ب جه‌ ئینانا وئ ژئ خواسته‌کا مللی یا کوردستانیه...

چ پاشئ‌خستن یان ژئ درێژکرن دجیبه‌جیکرنا راوه‌رگرتنی دئ کارتیکرنه‌کا نه‌ری لسه‌ر ره‌وشا هه‌ریمی کت نه‌کو عیراقئ بتنئ! تیکوان و نه‌سه‌قه‌مگتیریا ته‌ناهییا ئامیاری دئ قه‌گوهیتز ده‌وله‌تین ده‌وروبه‌ران مینا به‌یه‌رین به‌رده‌وامپن به‌رئ! لسه‌ر وئ چهن‌دئ ژئ داخویانیا (د.که‌مال که‌رکوکئ) وی ره‌ندی دگه‌هینت ده‌می دبیرت: (پاشئ‌خستن راوه‌رگرتنا که‌رکوکئ تیکدانا ره‌وشا سه‌قامگتیریا عیراقئ یه (۲۶))

ده‌باره‌ی جیبه‌جیکرنا وئ ژئ (د.رائد فه‌می) سه‌روکئ لیژنا بلندا جیبه‌جیکرنا ماددئ (۱۴۰) ی دبیرت: (بجه‌ ئینانا وئ

پێگیریه‌که ده‌ستوریه و د‌قیته ده‌مه‌ی خوه‌دا ب‌یته ب‌جه ئ‌ینان ئ‌ه‌گه‌ر د‌ی ئ‌ه‌ف ک‌یشه یه به‌ره‌ف ه‌نده‌ک ئ‌اسۆب‌ین مه‌ترس‌یداره‌ چ‌ت، د‌پاش‌ئ‌یخ‌ستنا ق‌ی ماد‌ده‌ی د‌ی ئ‌ار‌ت‌ش‌ی‌ن مه‌زن په‌یدا‌کت، ده‌رباره‌ی سنور‌ین که‌رکوک‌ی ب‌ین کارگ‌یری د‌ب‌یژت: ئ‌ه‌گه‌ر لسه‌ر ستور‌ی نوکه‌ژ‌ی ب‌ینت ر‌امانا و‌ی ئ‌ه‌وه، ئ‌ه‌م دراز‌ینه لسه‌ر سیاسه‌تا سه‌ددام‌ی و ئ‌ه‌ق‌ی چه‌ندی د‌ی گه‌له‌ک ئ‌ار‌یشه‌ب دو‌ق‌دا ئ‌ین. (٢٧)

ب‌جه نه‌ئ‌ینانا راوه‌رگرت‌ی د‌ژفان‌ی ده‌ست‌ن‌ی‌شان‌کریه‌ ده‌ستور‌یده زبانه‌کا پر مه‌زنه بو‌ د‌و‌زا کورد‌ی و غه‌دره‌کا ب‌ی و‌ینه‌یه لسه‌ر مافی گه‌ل‌ی کورد و ز‌یده‌گافییه‌کا لسه‌ر ده‌ستور‌ی ع‌یراق‌ی و‌یاسایا ده‌وله‌تی و نه‌ته‌و‌ین ئ‌یک‌گرت‌ی و پ‌رسی‌ب‌ین جار‌دانا ج‌یهان‌یا مافی مرو‌فان ل‌د‌ور مافی چاره‌ن‌قیسه‌ی گه‌لا. (٢٨)

رۆل‌ی سه‌رکردایه‌ت‌یا کورد‌ی:

ده‌رباره‌ی رۆل‌ی سه‌رکردایه‌ت‌یا گه‌ل‌ی کورد له‌مه‌به‌ری پ‌رسا که‌رکوک‌ی، ب در‌یژ‌یا خه‌باتا وی بو‌ چاره‌ک‌ی ب‌ن‌ن‌ی ژ‌ی پ‌رسا که‌رکوک‌ی پشت گوه نه‌هاق‌یت‌یه. هه‌رده‌م ب پ‌لا ئ‌یک‌ی دانایه و ئ‌ه‌فه ن‌ی‌ز‌یکی سه‌د سالایه ئ‌ه‌ف پ‌رسه د‌ب‌ته گرژ‌ی و ئ‌استه‌نگ له‌ر چاره‌کرنا ک‌یشه‌یا گه‌ل‌ی کورد ل باشور‌ی کوردستان‌ی. سه‌رکردایه‌ت‌یا کورد‌ی د‌ب‌تایه‌تی بارزانی‌ی نهمر و‌پارت‌ی د‌یموکرات‌ی کوردستان، که‌رکوک کرینه ئ‌یک ژ ئارمانج‌ین خه‌باتا ره‌وایا گه‌ل‌ی کورد و چ جارا ژ‌ی رازی نه‌بو‌ینه ده‌ست ژ‌ی به‌رده‌ن و موساوه‌مه‌ی لسه‌ر ب‌که‌ن. (٢٩) نوکه‌ژ‌ی هه‌ق‌ه‌په‌مان‌یا کوردستان‌ی هه‌می ه‌یک‌ین پ‌رسا که‌رکوک‌ی کر‌یه د سه‌ل‌کا ماد‌د‌ی (١٤٠) یده. هه‌ردوو به‌ند‌ین ماد‌د‌ی (١٤٠) ئ‌ی خالا یه‌ک‌ی و دو‌وی پشت ب ماد‌د‌ی (٥٨) ئ‌ی ب‌ی زاگونا میر‌یبا ع‌یراق‌ی یا ده‌م‌کی ده‌ستان. کو ت‌یدا خال‌ین دیار و زه‌لال ژ‌بو ئ‌اسایی‌کرن بورمال‌یزه‌کرنا ره‌وشه که‌رکوک‌ی هه‌ر‌یم‌ین دن خو‌یا‌کر‌ینه. (٣٠)

ه‌یژ‌ا (م‌سعود بارزانی) سه‌روک‌ی هه‌ر‌یما کوردستان‌ی ده‌ب‌یقه‌کا خوه ده بو‌ په‌رله‌مان‌ی کوردستان‌ی د‌دا خو‌یا‌کرن کو: (چ که‌س و لایه‌نان مافی در‌یژ‌کرن‌ی یان پاش‌ئ‌یخ‌ستنا راوه‌رگرت‌نا که‌رکوک‌ی نینه. ل‌ی هه‌که هاته در‌یژ‌کرن د‌قیته ل‌گور و‌یستا گه‌ل‌ی کورد و په‌رله‌مان‌ی وی بت. چ‌ن‌کو گه‌ل‌ی کورد‌ی ژ‌ خه‌ل‌که‌کی دی پ‌تر پ‌ی (مه‌ع‌نیه) (٣١) ژ‌ به‌ر کو که‌رکوک‌ی قودسا کوردانه و سه‌رکردایه‌ت‌یا کورد‌ی چ ده‌مان (موساوه‌مه) یان ژ‌ی گۆمان لسه‌ر کورد‌بوون و کوردستان‌یه‌تا که‌کووک‌ی نه‌کر‌یه و بارزانی‌ی نهمر ده‌رباره‌ی که‌رکوک‌ی فه‌رموویه: (ئ‌ه‌گه‌ر ئ‌یک تاکه کورد ژ‌ی د‌که‌رکوک‌یده نه‌م‌ین هه‌ر کوردستانه و باژ‌یره‌کی کوردانه). (٣٢)

د ل‌یدوان و ئ‌اخفت‌ن‌ین ه‌نده‌ک ژ‌به‌ر‌پ‌رس‌ین میر‌یبا هه‌ر‌یما کوردستان‌یده خو‌یا د‌ین کو قوناغ‌ین ئ‌یک‌ی و دو‌وی تاراده‌یه‌کا باش کاربو‌ هات‌یه‌کرن. و (١٨) هزار خ‌یز‌ن‌ین عه‌ره‌ب‌ین وهاو‌یرده ئاماده‌یا خوه دیار‌کر‌ینه بو‌ ده‌رکه‌فت‌ن‌ی، وژ‌سال‌ا ٢٠٠٣ و هه‌تا ٢٠٠٧/٧/١٤ ئ‌ (٥٨) هزار خ‌یز‌ن ده‌رکه‌فت‌ینه. و نوکه‌ ژ‌ی وه‌زاره‌تا په‌یوه‌ند‌یدارا میر‌یبا هه‌ر‌یم‌ی یا مژ‌ویله ب ئ‌ه‌نجام‌دانا ئاماره‌کا گشت‌ی بو‌ که‌رکوک‌ی، سه‌ره‌رای‌ی نه‌هار‌کاری و نه‌هه‌ف‌کار‌یا میر‌یبا نا‌قه‌ندی ل‌ی وه‌سا د ده‌نه خو‌یا‌کرن کو خو‌ه‌ب‌ین به‌ره‌ف‌ک‌ر‌ین بو‌ ک‌ریاری. (٣٣)

د ل‌یدوانه‌کا د‌یده یا ه‌یژ‌ا نو‌ینه‌ر‌ی سه‌روکات‌یا هه‌ر‌یم‌ی بو‌ ب‌جه ئ‌ینانا ماد‌د‌ی (١٤٠) ئ‌ی د‌ب‌یژت: (لدو‌یف ده‌مه‌ی ده‌ست‌ن‌ی‌شان‌کریه ده‌ستور‌ی د‌قیته ل ٢٠٠٧/١١/١٥ راوه‌رگرت‌ن ل‌ده‌قه‌ر‌ین نو و ر‌زگار‌ک‌ری هات‌نایه‌کرن. ل‌ی ه‌یش‌تا کا د قوناغا ئ‌اسایی‌کرن‌یده یه و بد‌اوی نه‌هات‌یه له‌ورا د‌ی ده‌مه‌ی ب‌جه ئ‌ینانی ئ‌یته در‌یژ‌کرن هه‌ر چه‌نده هه‌تا نوکه چ تشته‌کی فه‌رم‌ی بو‌ ق‌ی چه‌ندی نینه...

ئ‌ه‌ف در‌یژ‌کرنه ب تن‌ی بو‌ رۆژه‌ک‌ی ژ‌ی بت، ده‌رژه‌وه‌ندا گه‌ل‌ی کورد ده نینه و نه‌خاسمه د‌قی کاودان‌ی نوکه‌دا. (٣٤) تشته‌ی ج‌ه‌ی سه‌رن‌ج‌راک‌یشان‌ی ئ‌ه‌وه کو ئ‌ه‌ف ماد‌ده‌یه ده‌مه‌ی خو‌ه‌ی ده‌ستور‌یدا ناه‌یت‌ه ب ج‌ه‌ئ‌ینان! و ه‌یش‌تا چ به‌رنامه‌ب‌ین کاری ن‌ین بو‌ چاوان‌یا چاره‌سه‌رک‌رنا ق‌ی ک‌یشه‌ی ژ‌لای‌ی رام‌یاری و یاسایی و ده‌ستور‌ی ق‌ه، و هه‌لو‌ب‌ستی سه‌رکردایه‌ت‌ب‌ین کورد‌ی ژ‌ی تانوک‌ه به‌ره‌ف مه‌زن‌کرنا ق‌ی چه‌ندی نه‌چو‌ینه! وه‌کی به‌ری نوکه مه‌د‌یتی و ئ‌ه‌ز ن‌زانم بو‌چی ه‌نده د‌بی د‌ه‌نگن ق‌ی ج‌اری و ب ق‌ی ره‌نگ‌ی! (٣٥)

و گون‌ه‌ها ق‌ی غه‌درا م‌یژ‌وب‌ی د ستۆب‌ی حکومه‌تا ع‌یراق‌یده یه وپاش‌ی ئ‌ه‌مه‌ریکا ژ‌ی ژ‌به‌ر کو پشت‌ی رو‌خاندنا ر‌ژ‌یما به‌ع‌سی پاراستن و سه‌روه‌یا ع‌یراق‌ی گه‌ت‌یه ده‌ستی ئ‌ه‌مه‌ریکا و‌م‌ینا شان‌د‌ی وه‌زاره‌تا ژ‌ده‌رفه‌یا ئ‌ه‌مه‌ریکا د سه‌ره‌ده‌نه‌کا هه‌ر‌یم‌یدا ده‌یه‌خو‌یا‌کرن: (کو پاراستنا ته‌ناهی و سه‌روه‌یا هه‌ر‌یم‌ی و ع‌یراق‌ی ب‌گشت‌ی پ‌یگ‌ریه‌کا رام‌یاری و ره‌وشت‌یا ئ‌ه‌مه‌ریکا زانیه. (٣٦)

نه‌خشه‌ب‌ین ژ‌ماره (١) باژ‌یره‌ی که‌رکوک‌ی

ماددەی (۱۴۰)ی هاته پاشتیخستن.. گرهنتی بو ئیکس پایرە بوونی چی یه؟!

پیشه کی:

دانانا ماددەی (۱۴۰)ی دناڤ دەستوری عیراقیده، دەستکەفتەکی مئزووینی رامیاری و نیشتمانی ونه ته وه ییبه ژبو گه لی کورد، بێگومان ئەو دەستکەفتە ژفەرێژا خەبات و تیکوشینا دیپلوماسیەت و ژیریا سیاسەتا سەرکەفتیانەیا سەرکردایەنیا کوردیه. دهه مان دههده پاراستنا وی ئەرکەکی نیشتمانی و نه ته وه یی گه ل و سەرکردایەتیا وی یه.

سەرکردایەتیا کوردی:

لی قایلنۆن لسه ر وی چه ندی، کو چاره نفیسی کەرکوکێ ب راوه رگرتنی فه بێته گرتیان رازیبونوه لسه ر شاشیه کا دیروکی، چنکو هه می به لگه یین دیروکی و جوگرافی ویاسایی سه لماندنا کوردایه تی و کوردستانیه تا کەرکوکێ دکهن، و پیددقی به رخوه دانین خوه، کەرکوک ب پلا ئیکێ ژ ئارمانجین سهره کی داناینه و چ جارن (موساوه مه) لسه رنه کرینه وناکهن، و چ جارن گومان لسه ر کوردایه تی و کوردستانیه تا کەرکوکێ نه کره، و ئەفه ری دگوتنا ناقدارا بارزانیه نه مر ده رهنگه ده دهت:

(ئه گه ر ئیک تاکه کورد ژێ دکه رکووکیده نه مینت، هه ر کوردستانه و باژیره کی کوردانه)

دکه تواری کریاریده پاشتیخستن:

د پرانیا داخوایانیین هه قه په یانیا کوردستانیده، ئامازه بو درێژکرنی داینه لی دراسیکا که تواری و کریاریده پاشتیخستن بو وان ئەنجامین میژیوی و چاره نفیسینا ژ ئەوین چیدبا ژفه رێژا وی بده ستفه هاتبان، یین کو ژمیته وه ره گه لی کورد ونوینه رین وی سەرکردایه تیا وی ژبوئا جیبه جیکرنا وی دخه بتن ولبه ندا وی بوون پ په رۆشیشه.

په رله مانی کوردستانی:

چاوا په رله مانی کوردستانی دی په سه ندا پاشتیخستن وی غه درێ کت و ده نگدان لسه ر کهن، و به ره قازیا هه زو ویستا گه لی خوه یی سته مدیده کریری دده ن!؟

دده مه کیدا پاشتیخستن وی نه ب په سه ندکرن د ده نگدانا وان بوویه، و به ری هینگی ب چه ندین مه هان بریار لسه ر هاتیبه دان و ب داوی هاتیبه! ئەمژی سبێژیب! کی ئەو مافه هه یه؟

دداخوایانیین (رایان کروکر)یده، ل ناغه راستا مه ها ئاپا پارسالده دیاردبت ده می دگوت: (راوه رگرتنا کەرکوکێ دده می خوه دا ب جه نائیت!)

زیده باری راپورتین (ئه نته ر ناشال گرایس گرۆپ) و (بیکه ر هاملتون) کو بیه نا غه درێ ژێ ده اتن، ژبلی لیدوانین نافخوین عیراقی.

دهسته لاتا عیراقی:

هه که دهسته لاتا سیاسی عیراقی ب هه می ناکوکی و قه یران و پرت به لاقه بوون وی باوه ری وی هیزیبا خوه فه شیابن ب بنه ئاسته نگ د ریکا جیبه جیکرنا ماددەی (۱۴۰)یده. باشه هه که ئەف دهسته لاتا ب بته خودان هیزو شیان دی چ که تن؟

UN: هه بوونا وی وه ک چاقدیرو سهر په رشت لکریارا جیبه جیکرنا ماددەی (۱۴۰)ی و بتایبه تی (راوه رگرتنی) چنکو دی گره نتیا ده نگدان و پاقریا وی پاریزت، لی هه که یاده ک بته مامی بکه قیته دده ستی ویدا باوه رم دی چاره نفیس ئالوزترو بدۆمترین، ژبه رکو سه ربۆرا UN ل عیراقی سهر که فتن به ئینایه دبیاقتن دنه، دگه له ک کیشه یین جیهانی بدوماهیک نائینایه هه ر وه سا باندورا راکتیشیا ده وله تین عه ره بی و تورکان دی ب سهر دازالبت. دی د ئەنجامده ده لیه یه کا زیرین ژده ست ده یین.

پارتین رامیاری:

هه می پارتان بنکه یین جه ماوه ری و ده زگه یین راگه گاندنی هه نه. و دکارن هاندان و کاراکرنا رایا گشتیا کوردستانی بکه ن و جه ماوه ری بکه نه پیلین ب هیز دا کو ده برینی بشیوه یه کی سفیلانه بکه ن لهه می شارو باژیرکین کوردستانی مینا خوه نیشاندان و

مانگرتان بکهن دژی وی پاشئیخستنا نارەوا.

ئەگەر نە بەروفاژی دژی بنە هوکارەک بۆ بێدەنگکرنا رایا گشتیا کوردستانی! د پاشە ئۆزئیدە ئەنجام ژێ دژی لاسەر گەلی کورد پرگران

بن.

بەرپرساتیا پاشئیخستنی:

ب پلا ئیکتی دگەفته ستویئ ئەمەریکا دە ژبەر کو پشتی روخاندنا رژئیمای عیراقی یا دکتاتوری پاراستن و سەرودریا سی ژێ ب ستویئ خوڤە گرتیە، لەورا وەک پرسیبەک مرۆفاتی و رەوشتی فە ژێ بەرپرساتیا وی یە.

و دەستەلاتا عیراقی ژێ ئاستەنگەکا سەرەکی بوویە د ریکا جتبه جیکرنیدە ژبەر کو عەقلیەتا سیاسیای عیراقی هیشتا نەگەهشتیە و باوهری ب پرسینین دیموکراتی نینە ژ بلی باندۆرا جفاتا بلندا ئیسلامی و دەورو بەران سەرەدای کو جتبه جیکرنا ماددئ (١٤٠) ئی لدویف دەستووری ئەرکی حکومەتا بەغدا یە! لیژنا بلندا ماددئ (١٤٠) ئی ژێ بی دەستەهلات و لاواز بوویە و دەست سستی و خەمساری و چاڤ پوشین د ب جە ئینانیدە کریە و کەتیە ژێر هەمان قشار و بانووران، چنکو لایەنەکی راپەرا تونییە مەل پیدڤی چ هیز و لایەن پشتەقانیی لئ ناکەن بەروفاژی کارتیکرنا نەری لیدکەن

گرەنتی چیە؟

هەر چاوابت ماددئ (١٤٠) هاتە پاشئیخستن لئ گرەنتی بۆ ئیکسپایرنەبوونی چی یە؟! گەلی مەیی ستمەمدیدە ژخەلکێ دی پتر بی (معنیە) وژ هزرا پیلانگیری و غەدرا میژووی دترسیت مینا کورد دبیتن: (مارگەستی ژوهریسی دترسیت). لەورا دڤیت گرنتی بەک

هەبت

وہکو

١- وەرگرتنا گرنتیەکا فەرمی ژ دەستەهلاتا سیاسیای عیراقی ب هاریکاری UN ئی ددۆخی نەجیبە جیکرنیدە مینا کو ببیتە دوماهیک پاشئیخستن و قوناغا ئیکتی و دووی ژێ پیتشەم بیتە جتبه جیکرن لدویف بانەکی دەمی.

٢- (UN) تنی چاڤدیری و سەرپەرشتی بکەت نەکو (بادەک) بکەڤیتە دەستیدە، چنکو دئ باندۆرا دەوربەران لاسەر هەبت.

٣- دەستنیشانکرنا سەرکردیەکی کورد بۆ دیقچون و هاریکاریکرنا بجە ئینانی.

٤- ڤەکرنا نفیسینگەهان ل پارێزگەهین هەر لئ و جەین دن و رابوون ب کور و سمیناران لجهن گرتدای ب ماددئ (١٤٠) ئی.

٥- دانانا لیژنە یەکا نوی یا (١٤٠) ئی ژ کەسایەتین خودان شیان ونیشتان پەرور و کورد دۆست.

٦- پیکول بۆ بدەستڤەئینانا تومارین سەرژمیری سالا (١٩٥٧) ئی.

٧- بکارخستن و کارکرنا راگەهان دین پارتان بۆ هاندانا رایا گشتی بۆ دەریرین ئاشتیانە لاسەرانی کوردستانی.

٨- هاریکاری و پشتەقانی کوردین دەربەدەرتین کەرکوتی ب هەمی شیویان داویئ ئەمژی مینا هیتزا (د. حوسین محەمەد عەزیز) دبیتن: (جتبه جیکرنا راوەرگرتی دژقانی دەستنیشانکریت دەستوریدە زیانەکا پر مەزنە بۆ دۆزا کوردی و غەدرەکا بی وینە یە لاسەر مافی گەلی کورد و زیدەگاڤبە کە لاسەر دەستوری عیراقی و یاسایا دەولەتی و UN پرسیبین جاردانا جیهانیا مافی مرۆقان لدۆر مافی چارەنڤیسی گەلان).

٩- خورترکرنا دیپلوماسیەتا کوردی دگەل ناڤەندین بریاردانا جیهانیا ب تاییەتی ئەمەریکا و UN و ئیکەتیا ئەوروپی و جەین دن

ع

ڤەکولینکا دووی

ناستەنگ و فیدرالیەت و دەولەتیبوون و...

ناستەنگین فیدرالیەتا هەرئیمای کوردستانی

کیشە یا فریبی و گەمەجورییا پیکهاتەیین گەلی عیراقی ب سنوری هاتیە چارەسەرکن، ئانکو تنی چارەسەرەکا دەستوری بوو. و یاخوبایە هەردەرچوونەک یان سەرپیتچەک لاسەر دەستوری سزایەکی هەمی ژلایی دادگەها دەستوری ڤە.. هەکە ئاوربەکی ل پەوسەیا دەستوری بدەین دئ بۆمەدیاریت، یا کورئزا (٧٥٪) لاسەر ئاستی هەمی پارێزگەهان دەنگ لاسەر دایی.

١- ئەڤ دەستورە بەردەوام دئیبە راستەکرنا ژلایی (لیژنا راستەکرنا دەستوری ڤە) ... و ئەودەمیتن گرتدای فیدرالیەتی جتبه جی

نەکرینە ب مەهانەیا باری ئاسایشی و کارتیکرنا کارین تیروستی!.

و ئەف پاشیخستنه دبه‌رژه‌وندیا گه‌لی کورد ده نینه

نەپەسەندکرن و نەجیبەجێکرنا تەف مادده و بەندێن دەستوری یێن گرتدایێ هەرێما کوردستانی لدویف دبتنا پراڤیا سیاسەتزان و چاقدیرێن رامیاری .

۲- نە جیبەجێکرنا ماددێ (۱۴۰) ی ژ دەستورێ

عیراقێ یێ گرتدای کەرکووکی لدویف ئاسته‌کی دلخوز و پیدقی ب هەرسی قوناغان فە (ئاسیبکرن و ئامار و راوه‌گرتن) ی (۳۷)

۳- نەپەسەندکرن یاسایا گازو سامانی بن ئەرد ل پەرله‌مانێ عیراقێ.

۴- یاسایێن پاسەوانێن هەرێما کوردستانی (پیشمه‌رگه) کوسه‌رده‌ریه‌کا باش ژ هه‌ژی دگه‌لدا نەهاتیه کرن و کوسه‌ریازیێن باشوورا نا‌فەرست نائینه هژمارتن.

۵- فەهیلان و نەگوهرینا ئالایێ بەعسیان د‌عیراقیده کو د‌قیها هەرل پشتی شه‌ری ئازادیا عیراقێ هاتبا گوهورین و ئالایه‌کی هاتبا دورستکرن و د‌ه‌رب‌رین ژ هه‌می پێکهاتیێن عیراقێ کرنا و نەخاسمه‌ گه‌لی کورد.

۶- نەپه‌یره‌وکرنا زمانێ کوردی وه‌کو زمانه‌کی فه‌رمی ل عیراقێ بۆ نمونه . ن‌قیسینا لسه‌ر په‌ساپورتا و پارێ عیراقی و خواندنا مانێ کوردی ل باشورو نا‌فەرستا عیراقی (۳۸)

سه‌ره‌رای پێکولا به‌رده‌واما هه‌قه‌یمانیا کوردستانی ژ بۆ توخییدانا وی راتفه‌کرنی، سه‌رکردایه‌تیا کوردستانی داکوکیێ ل وی چه‌ندی کرپه‌ و ئاماژه‌ دایه‌ وی راسته‌کرنی (هه‌ولدان هه‌نه‌ بۆ قی چه‌ندی نەخاسمه‌ ژ مادده‌ی (۱۱۰-۱۱۵) و هه‌ر مادده‌یه‌ک د‌ژی به‌رژه‌وندان گه‌لی کوردستانی بت ناهیته‌ قه‌بولکرن .) (۳۹)

۷- سنورێ میریبا هەرێما کوردستانی نەهاتیه‌ ده‌ستیشانکرن و هه‌تا بوکه‌ ژێ که‌س بدروستی بزانی، سنورین وی ژکییری ده‌ستپیدکت و لکییری بدوماهیک د‌ئیت؟ .

۸- نه‌هاریکاری و نه‌پشته‌فانیکرنا حکومه‌تا نا‌فه‌ندیا عیراقی و نه‌باوه‌ریسونا وی ب دیوکراتیه‌نی و نه‌ په‌یره‌وکرنا وی و نه‌دانپیدانا پراڤیا لایه‌نی عیراقی ب فیدرالی

۹- پرۆژێ ده‌ستورێ هەرێما کوردستانی هاته‌ راگه‌هاندن ژ لایێ ج‌قاتا نیشتمانی کوردستانی فە ل به‌روارا (۲۲/۸/۲۰۰۷) ی و نه‌هاتیه‌ په‌سەندکرن ژ لایێ گه‌ل فە دراوه‌رگرتنه‌کا گشتیده!

۱۰- یاسایا هه‌ریمین فیدرال ژ لایێ نه‌نجومه‌نی نوینه‌ری عیراقی فە هاتیه‌ راگه‌هاندن ل دوماهیا سالا (۲۰۰۶) ی وه‌ره‌ و هه‌تا ئیرو نه‌هاتیه‌ جیبه‌جی‌کرن؟ هه‌رچه‌ند دیرگه‌یا دوویده‌ ژ ماددێ (۱۱۸) ی یێ ده‌ستورێ فیدرالی بانه‌کی ده‌می بۆ جیبه‌کرنا وی ویاسایێ هاتیه‌ دانان:

راوه‌رگرتن (۴۰)

۱۱- هه‌تا نوکه‌ دناف ج‌فاکی ده‌وله‌تیده‌ دان ب قی سیسته‌می فیدرالی نه‌هاتیه‌ کرن چنکو ب یاسایه‌کا نا‌خوبی فە گرتدای و دروست دبت. له‌ورا هه‌ریاره‌تیه‌کا ژ ریک‌خراوین جورا و د‌ئیت دکه‌فیته‌ دخانه‌یا یارمه‌تیێن مروفا‌تیده‌ (۴۱)

۱۲- نه‌نجومه‌نا فیدرال د ماددێ (۶۵) ی یێ ده‌ستورێ عیراقیدا، تانوکە نه‌هاتیه‌ دامه‌س‌راندن! ئانکو ده‌سته‌لاتا یاسادانانی یا نه‌فه‌ندیا عیراقا فیدرالی ژئیک نه‌نجومه‌نی پێکهاتیه‌ نه‌وژی (نه‌نجومه‌نی نوینه‌ران) ه.

بۆ نمونه‌ مینا: (نه‌نجومه‌نی پیران) senates ل ویلایه‌تیێن ئیک‌گرتیێن نه‌مه‌ریکا و نه‌نجومه‌نی ویلایه‌ته‌کان ل هندێ و نه‌نجومه‌نی کانتونه‌کان ل سویرا (۴۲)

۱۳- هه‌بۆنا تیروری (ژ هوکارین هه‌ری گرنگن بۆ سه‌رنه‌گرتنا فیدرالیه‌تی بشپویه‌کی گشتی نه‌ک کوردستانی، چنکو کوردستان ده‌وله‌ت سه‌ری ده‌زگه‌هین په‌بوه‌ندیار و ه‌شباریا گه‌لی کوردستانی و پشته‌فانیا وی یا ئارامه‌ . لی مایتی‌کرنا ده‌وله‌تیێن هه‌فسوی دکاروبارین هه‌ریمی و عیراقیدا بگشتی ژبلی نا‌کوکیێ لسه‌ر فیدرالیه‌تی عیراقی دنا‌فه‌را لایه‌نگران و پشته‌فانانده‌ .

راوه‌رگرتن و ده‌وله‌تبوونا کوردستانی

پیشه‌کی:

ئه‌و گه‌لین ل مافی چاره‌ن‌قیسی د‌نیرن یێن هیبوینه‌ په‌نا‌برنی بۆ راوه‌رگرتنی وه‌کو هویه‌کا راسته‌ و خوه‌ بۆ ئاشکه‌راکرنا مه‌به‌ست و ویستا راسته‌قینه‌یا کورین خوه‌ . هه‌روه‌سا ج‌فاکی ده‌وله‌تی ئه‌ف هویه‌ ده‌ژماره‌کا بیروه‌ریا نده‌ دیارکریه‌ وه‌کو چاره‌سه‌ریه‌کا ده‌وله‌تی بۆ

دۆزین ب قى پرستى قە ھلاويستى (۴۳)

برياردان لسەر مافى چارەنقىسى ب رىكا راوەرگرتنى ئىك ژ وان ئەزمونىن ھورو گرنگ و دەولەمەندن. پىدقە گەلى مەل ھەرئىما كوردستانى دقى بارى نازكدا مفايى ژىتنگاقتىن سەرکەفتىيىن گەلىن جىھانى ھەرگن و زۆر نازايانە برىبارى لسەر مافى چارەنقىسى خوە بدن (۴۴) داگىرکەرتىن كوردستانى دقتىن ئىرو بزانتىن كو ئىك ژ ھوکارو ئارمانجىن گولوپا لىزمى مافى برىبارانا چارەنقىسى بۆ ھەرگەل و نەتەوہەيەكى و لەھەر جەھەكى بت و گولى كورد ژى مينا ھەموو گەلىن جىھانى ئەو ماف ھەيە وئەقە راستىيەكە و نائىتە نكولكرن (۴۵)

وگومان تىدە نىنە كوراوەرگرتن، ئىك ژ بچووكتىن مافى ھەمى گەل و نەتەوہەيەكىيە ئەنجام بەدەت. تاكو بىپتوہەيەكى نازادانە و دىموكرتيا، كىشەيىن چارەنقىسى و گرفتىن گرنگ و سەرەكىيىن خوە برىكا دەنگدانى ئىك لابكن، ئەف پروسىسە پىرگىنگ و پىرۆزە و ب سەرەتايەك مەزن و گرنگى پىرسىيىن دىموكراتى دئىتە ھژمارتن بلا قىجارتى ژى پاتىن كوردستانى بەرنامە سترىيىن خوە، دگەل ئارمانج و خواستىيىن مللەتى بگونجىن، دپىناقى بەرژەوہەندىا بلندا گەلى كوردىدە. چنكو وى دەمى دى پىن دىموكراتىيا داستەقىنە پىادەبكن ورتىل ھەست و ھوشو و بىروباوہرو ئاوات و ئارمانجا كورنىگەل بگرن (۴۶)

بىگومان دۆزەكا ئالوزا ب قەوارى دۆزا كوردى يا كورھ و رىشالىن خوە ل پارچەيەكا جوگرفيا مەزن ژ رۆژھەلاتا نافتىن دە بەرداين، پىدقى ب چارەيەكا رھ و رىشالىيە. لى ھەتا نوکە ب دادى و بابەتى سەرەدەرى دگەل نەھاتىيە كرن! نە ژ لايى جفاكى دەولەتى قە و نە ژ لايى دەستەھەلاتىن سەرەستىن لدويف ئىك ھاتىن. (۴۷)

ئىرو دەمى ھندى يى ھاتى گەلى ھەيما كوردستانى زۆر ب ئاشكەرايى و راشكاوانە خالان لسەر پىستىن رەنج وتىكوشانا سەدان سالان دابنت.

بەلى دەمى ھندى يى ھاتى گەلى مەل سەقايەكى سەرەست و نازاد دە برىبارى لسەر مافى دياركرنا چارەنقىسى خوەبدەن. (۴۸) ئەقەدەمەكە گەلى كورد يى ب پەرۆشى قە لېئەندا پەرلەمانى سەمىيانى ھەرئىما كوردستانى كو تىبارەكا دىروكى بدن ھەرچەرخانەكا مېژوويى دىزاقا رزگاربخووزا كوردىدا تومارىكن. (۴۹) ئەوژى برىبارا ژقانى راوەرگرتنا مللىا گەلى كوردستانىيە، ژبونا دەستىشانكرنا چارەنقىسى گەلى كورد و سەرخوہبونا تەواو و دامەزراندنا دەولەتانا سىونالە. ژبەر كو دەلىقەيەكا زىرىن وكىم وىيەيە بۆ گەلى كورد ھەلكەتى مينا (د.حسین محمد عبدالعزیز) و پەرتوكا خوەدا (فیدرالیزم و دەولەتى فیدرال) دا ئامازى ددەتى (دقتى ئەم ھەمى باش بزانتىن كورەوشا ئىرويا كوردستانى و عىراقى بتايىيەتى و ناوچى جىھانى ژى بگشتى، كورەوشەكا زۆر تايىبەت و نازكە و رىككەفتەكا سەيرو كىم وىنەيە؛

دقتى سەرکردايەتيا كوردى قى دەلىشا زىرىن و مېژوويى ژ دەست نەدەن! گرنگە ئىرو ژ ھەموو رۆژەكى پتر شارەزا و تەكنوكرات تربىت و برىبارىن لسەر جورىن ھەلېژارتنا سىستەمى رامىيارى ددەستى گەلى كوردستانىيە و ھىچ ھىزەكا دى ئەو ماف نىنە چ سىستەمان ب زۆرى لسەر گەلى كوردستانى سەپىنت. (۵۰)

ئەو قونغا نازكا بەرى نوکە مە ئامازە دەيى و كوگەلى ھەرئىما كوردستانى تىدا دەرياسدبت؛ چارەنقىسى ھەمى كوردان تىدە يى لېرەدورىانەكى يە، يان دى ب سەرخوہبونەكا تەواو گەھىت، يا ژى ھەتا ھەتايى دى دچارچوقى دەولەتا عىراقى و داگىرکەردە گىرەبىت!

بى گومان گەلى كورد ژ پارتان مەزنتەرە، و بەرژەوندا بلند گەلى ھەرئىما كوردستانى ژبەر ژەوندا بەرتەنگا پارتان بلندترە- پاشەرؤفا كوردان و سەرخەبونا كوردستانى، ژپاشەرؤژو برىبارىن پارتان گرنگترو پىرۆزترە، چنكو كورد پىرەيەكا زۆرن و پارت ژى كىماتىيەكا كىم پىك دىيىن وچەي ھەمى كوردان دوان پارتانندە نابت، لى جەي ھەمى پارتان دپشكەكا كىما گەلى كورد دە دبىت. (۵۱)

وخلەكى كوردستانى بگشتى، يان ژى دىتتا گشتيا ھەرئىما كوردستانى ئىدى ب فان دروشمان قايل نابت و خوازبارن ئەو ب خوە برىبارى لسەر چارەنقىسى خوە بدە (۵۲)

ژ بەر قى يەكى دقتى ھەمى كورپىن نىشتمان پەرورەيىن گەلى كوردى خوەراگر، ب خوە بىتە خودانى برىبارا سەرخوہ بونا رامىيارى، داكو گەلى كورد نازادبت و ئاخا كوردستانى سەرب خوەبت. (۵۳)

ھەكە كوردستانى ب خوينا شەھىدان كلتورى خوە پاراستىت و ناسناما خوە ھندانەكربت، سەرئىجامى كرپارەكا راوەرگرتنەكا نازادانە، دى وى ھەمى كلتورى ب جىھانى دەتە نىاسىن. (۵۴)

تنی وی دەمی دئی شیبین دیموکتیا راسته قینه ب چه سپین دەمی ریزل ههست و دیتن و ئاوات و ئارمانجین کورین گهل بیته گرتن. هینگئی ته فایا کورین گهل دبریارا چاره نقیسی خوه ده پشکدار دبن و ههست ب هه بوونی ئه رکئی سه رملئی خوه دکت (۵۵) هه که هه ریمما کوردستان ب شوره شان سه رهلدان به رپاکریت، و سه رهلدان خه لک ئاماده کریت بۆ هه لنژارتنان و حکومه تا فیدرالی، ئه ف راوه رگرتنه دئی گه لئی کوردستان گه هینته کومه تی، له ورا خه مساری و دوودلی نه کو خزمه تا سقیلی ناکت، به لکو چه که کئی کوژنده به بۆ گوشتنا خو دئی یاسیبن سروشتی (۵۶)

سه رهای نه هاریکاریکن و نه پشته قانیکن حکومه تا فیدرال و نه باوه ریبوونا وئی ب دیموکتیی و نه پهیره وکرنا وئی، و نه دانپیدانا پرانیا لایه نین عیراقی ب فیدرالی به رده وام دئینه گونه هبارکن ب تومه تا جودابوونی و دهوله تا ناسیونال! هه ر چه نده مینا سیناتور جوزیف بایرن دبیتت: (فیدرالیزم دابه شکرنا عیراقی نینه، به لکو راستیه که کو فیدرالیزم هوکاره که بۆ ئیکگرتنی و نه دابه شبوونی. (۵۷)

بیکۆمان نه کو سیسته می فیدرالی داوییی ب هه موو مافین ره وایین گه لئی کورد له ریمما کوردستان نائینت، و ده برینی ژ خواست و داواکرین ته وایین کورین گه لئی کورد ناکت، هه ر چه نده دهسته فته کی پیشکه فته؛ لئی زۆریه ی سۆرا ئه زمونین فیدرالی د دهوله تین فره نه ته وه ده، سه رکه فته نه بوینه و باوه رناکم سه رکه فته ی بن، لئی هه که وه کو په یژه به کئی بیته بکارئینان و وینگا شه کئی گه لئی مه ژ ژسه رخواه بوون و دامه زاندا دهوله تا ناسیونال نئیزیک بکن کاره کئی زۆر باش و پیروژه (۵۸)

هیچ یاسایه کا جیهانی ژئ نینه له به ر راوه رگرتنی بیته ئاسته نگ لئی ئه و یاسایه یاهه ی کو راوه رگرتن مافه کئی ره وایی هه می کتین جفاکیه داکو مینا ئا لاقه کی بکارینت بۆ گه هشتنا وان ئارمانجان ئه وین بریکین دی مسوگه ر نه بنه که پرانیا گه لئی کورد ده نگ بۆ سه رخواه بوونی دان ئیدی نابت ئه و ده نگه ب هیچ شیوه یه کی بیته کپکن... به لکو دقیت ریزل ویست و ئاره زووا کورین گه لئی کورد بیته گرتن، و هه می شیانان بکارینن و سه رخواه بوونی دابه گه هینن و دهوله تا (کوردستان) بیک بین (۵۹)

هوکارین سه رکه فته راوه رگرتنا سه رخواه بوونی

۱- راوه رگرتن د ژئیر سیبه رو سه ره رشتی و چاقدیریا نیف دهوله تیده بیته ئه نجامدان، داکو گره نتیا ده نگدان ونه یینی و پاقریا راوه رگرتنی بیته پاراستن. (۶۰)

۲- ناکوکیا ده رباره ی توخیبین هه ریمما کوردستان، ئه و راوه رگرتن لئی بیته کرن دقیت ریکه فته نک دگهل لایه نین په یوه ندیدار بیته کرن و لپه ی جه گیرین دیروکی و جوگرافی دشیوه یه کی زانستی بیته چاره سه رکن (۶۱)

۳- راوه رگرتن تنی دناف ریزین گه لئی کورد ده له سه رانه سه ری هه ریمما کوردستان بیته کرن، (۶۲) ده نگئی کوردین ژ ده رفه ی سنوری هه ریممی بیته وه رگرتن ئانکو ژبلی کوردین له لاتیین جیهانی به لاقه بووین..

۴- دناف ریزین گه لئی عه ره ب و ئینتیسکین دی یی د(عیراقی) ده ب هیچ شیوه کی نابت راوه رگرتن بیته کرن... چنکو دگهل پرنسیف و ریکه فته نین نه ته وین ئیکگرتی و مافی مرۆقی ناگونجن ژبه ر کو پرس گرتیای چاره نقیسی گه لئی کورده نه ک یی پرانیا عه ره بان. (۶۳)

۵- دنگدان له سه ر ئازاریا کوردی و سه رخواه بوونا (کوردستان) بیته دان. (۶۴)

۶- پیدقیه کورد خوه ده سه نته رین بریاراندا خورت بکن ب تاییه تی د ئامیاره تا ئه مه ریکا ده ول نه ته وین ئیکگرتیده (۶۵) ژبه ر مژداریا هه له بوستی وان.

۷- خورتکرنا په یوه ندیان دگهل دهوله تین توخیبدار و قایلکرنا ئیک ژوان دهوله تان ژئ هه که نه هه میان ژئ، چنکو هینگئی دئی ب هه بوونا ریکا په یوه ندیدکرتی دگهل جیهانی پشت راست بن (۶۶)

۸- دباروی نیف دهوله نیدا، سه رکر دایه تیا بزاقا کوردی د شیت تریکا دیپلوما سیه تی کاره کی گرنک بکه ت. په یوه ندیان دگهل هه می ریکخوا و ده زگه هین نیف دهوله تی و جیهانی به سه ست و پشتگیریا رامیای بده ست خوه بین. (۶۷)

۹- ئه نجامین راوه رگرتنی بۆ سه روکی ئه مه ریکا و بریتانیا و کومیتا ریفه به ریا ئیکه تیا ئه وروپی و نه ته وین ئیکگرتی و کونگری دهوله تین یی لایه ن بیته بلندکرن. (۶۸)

۱۰- ئه نجامدان ئاماده کا هوورک بۆ هه ریمما کوردستان و ده قه رین ژ ده رفه ی ستوری هه ریمما کوردستان ژ بۆنا ئاماده کرنا لیستین

دروست.

۱۱- بهر هه ژبێه مالا کوردی سه رژیوی بۆ هه ر دویدانه کا نه چا فه ریکری. هه که جفاکی دهوله تی ل مه هاته وه رگیتران مینا هاتیه روودان ل ریکه کفتنا خیانه تکارانه یا جه زائر ۶/۳/۱۹۷۵ (۶۹).

۱۲- دهنگه یا نهینی بت و دووریت ژهه ر گفاشته کی یان سه خته کر نه کی و لسه ر بنیانی دیموکراتی بت.

۱۳- راوه رگرتن وان هه میان شه دگرت نه وین مه رجین دهنگدانی هه بن لپه ی پی شه رین په سه ند و لسه ر بنیاتی ئیک دهنگ بۆ هه ر رابده رکئی.

۱۴- په یاد کرنا سه قایه کی بی لایه ن و ئارام و دوور ژ گفاشتن و گه فین (۷۰) تیرووی و هه مان سه ده مه ی دن بی کار تی کر نی. (۷۱)

راوه رگرتن د سه ر بۆرین گه لان

بیگومانه سه ر بۆرین جودا بین گه لین سه رب خوه و ئازادیخوازین جیهانی، سه ر بۆرین وان چ سه رکه فتی بن یان بن که فتی بن، ب گه نجینه کا پر به ها و گرن گ دئینه دانان گه لین دن بین ژیر ده ست ل دونیایی دئ پین ب سانه هی مفای ژئی وه رگرن، ئه شه ژئی چه ند سه ر بۆر ه کن.

۱- سه ربورا ته میورا رۆژهه لات و ئه نده نویسیا:

سه رکر دیه تیا رامیار یا هه ریما (ته میورا رۆژهه لات) ل ئه نده نویسیا یاداشتنامه ک ئاراسته ی (کومه لا نه ته وین ئیکگرتی) و ده وله تین زل هیز و دیموکراتی کرن، تیدا داخوازا چاره سه رکرنا کیشا خوه یا نه ته وه یی کرن، و پیشنیاز کرن کو راوه رگرتنه کا ئازاد لهه ریما وان بیته سازدان، داکو خه لک بشین بریارا خوه بده ن بۆ مانه شه بی دگه ل ده وله تا فیدرال یان ژئی سه ر خوه بوونا ته واو. بۆ بجه ئینانا فنی مه به ستی، ریکه ک دانان بۆ (پیچ) سالان ب پرانییا دهنگان، بریارا سه ر خوه بون و دامه زاندا ده وله تا ناسیونا لا خوه دان. (۷۲)

۲- راوه رگرتنا خه لکی ل (سلوفا نییا) ل هه یفا (۱۹۹۱/۱۲) ئی ئیکه مین راوه رگرتن نه بوو، پرانییا خوه جه یین ناوچا (سلوفا کیین) زمانی دان بی دایکی (سلوفا کیه) و ریژا وان دبت (۶۹٪) ئی، راوه رگرتنا وان بوو تشته کی سه ییر و گو هشینه ر چنکو پرانییا خوه جهان واته (۵۹٪ / ئی دهنگدان کو ناوچه فه گه رت بۆ (نه مسا)؟!)

ژ (بیست و دوو هزار) دهنگین بۆ (نه مسا) هاتینه هاتن ژوانا (دهه هزار) دهنگ بین (سلوفا نییا) بوون، ئه و دهنگه انه بوویه په یامه کا موکم دمپژووا (نه مسا) ده، ئه و سلوفا نیین ل (یوگسلاقییا) د ژیان سه لماندان کو ئه و کیشه بین ئالوزین دته فه یا ده وله تانده ب راوه رگرتنی چاره سه ر دبن. (۷۳)

ئارمانجین راوه رگرتن کوردستانی

۱- راوه رگرتن دهه ریما کوردستانی ده دئته هژمارتن پینگا فا ئیکئی یا دلنیا کرنا گه لی کورد لسه ر ریچوونا دیموکراتیا راسته قینه و دبه ته مینا مه شق و راهینانه کی یان ژئی ئا فا کر نه کا رامیاری و جفاکی

۲- راوه رگرتن مروقی رزگاردکت ژ دیاردین نه ری. و ناهیلت کارین رامیاری و چاره نفیسی دهه ستی رامیارناسانده بن.

۳- ئیکگرتنا گوتارا رامیاری هزریا کوردیه. و نپزبکرنا دبته یه و گونخاندا هه لو یستانه به ررو ئارمانین بلند. مینا مافی بریاردا نا چاره نفیسی.

۴- ریکه خستنا مالا کوردیه ژنا فده، وه کو ساخه له تا ریکه کفتنا نه ته وه یی یا کوردی.

۵- هۆبه که بۆ دیار کرنا چاره نفیسی گه له ک ژبا ژبیرو باژبیرکین ب کوته کی ژ کوردستانی هاتینه دا برین. (۷۴)

۶- راوه رگرتن دئته هژمارتن مینا په یامه کا رۆهن و دهنگه دای ژهه می گه لی هه ریما کوردستانی بۆ جفاکی ده وله تی.

۷- عیراق یا دوه چه رخانه کا نوییا ژیا نا رامیاریده ده برت، بۆ گه لی کوردی ده لیشه یه کا زیرینه بۆ دیار کرنا مافین خوه دریکا راوه رگرتنیده.

۸- راوه رگرتن پرۆژه کی ئاشتی رامیاری سقیلیه دگه ل یاسا بین ده وله تی و بریارین نه ته وین ئیکگرتی دگونجیت.

۹- راوه رگرتن ئاماری په ییدا دکت، هه می گه هشینان ژ هه ردوو ده گه زان.

۱۰- راوه رگرتن چاره یا ساخرنی یه بۆ تاییه تمه ندین جفاکی (ئیتسنکی و ئولی و مه سه بی) (۷۵)

- ١- جونائان راندل، أمة في شقاق، تر، فادي محمود، بيروت، ١٩٧٧ ل ٣٧
- ٢- هقر ئه و ژیدەر ل ٣٧
- ٣- د. خليل اسماعيل محمد، مؤشرات التعريب. ١. اربيل، ٢٠٠٢ ل ٤٦
- ٤- هقر ئه و ژیدەر ل ٢٥
- ٥- هقر ئه و ژیدەر ل ٤١
- ٦- سيهاد بناقي، كوردايه تي و كوردستانيا كركوكي، دهوك ٢٠٠٥ ل ٤٢
- ٧- هقر ئه و ژیدەر ل ٤٢-٤٤ كوردستان ١٩٩١ ل ١٢٥
- ٨- مسعود البارزاني والحركة التحررية الكوردية (١٩٥٨-١٩٦١)
- ٩- د. خليل اسماعيل محمد ژیدهری پیشی ل ٣٩
- ١٠- نجيب بالايي، خواندهك پیشوهخت دپرسا كهركوكيئده (مه تين) ١٥٥-٢٠٠٧ ل ٩٩
- ١١- ابراهيم على كرو الهاجاني مبدأ حق تقرير المصير... رساله ماجستير غير منشور ٢٠٠٦ م ٥٥
- ١٢- ئيدريس ابراهيم و تشتهكي ريفراندومتموم كوالبيري سليمانى ٢٠٠٤ ل ٦
- ١٣- ف. محمد احسان ديدارهكا تايهت ئهقرو ١٩٨ ل ٥
- ١٤- سولاف محمد كاكه يي، تابهت ده مي فيدراليهت .. ئهقرو ٢٠٠١/٨/٨ ل ٢٠٠٧
- ١٥- د. محمد احسان ژیدهری پیشی ل ٥
- ١٦- نجيب بالايي ژيوهری پیشی ل ٩٥
- ١٧- د. رائد فهمي ديدارهك تايهت روژناما الحياه مه ژفهقرو ٢١٧/٥/١٢/٢٠٠٧ ل ١٧
- ١٨- نجيب بالايي، ژيوهری پیشی ل ٩٥
- ١٩- هقر ئه و ژیدهر ل ٩٨
- ٢٠- ف. رائد فهمي ژيوهری پیشی ل ٣
- ٢١- د. محمد احسان ژيوهری پیشی ل ٥
- ٢٢- د. رائد فهمي ژيوهری پیشی ل ٣
- ٢٣- د. محمد احسان ژيوهری پیشی ل ٥
- ٢٤- قادر عهزیز، پهيوه نديهكا تايهت بو ئهقرو ٢٠٠٦ ل ١٢/٩/٢٠٠٧
- ٢٥- مسلم باتيلى، يه كيوناههردوو ئيداراهيان ريزگرته ل رايه گشتياتي ئهقرو ١٣٩/١٠/٥/٢٠٠٦ ل ٤
- ٢٦- كمال كهركوكي س ليدوانه كيدا، ئهقرو ٢٠٠٣، ٢٢/٨/٢٠٠٧ ل ٤
- ٢٧- د. رائد فهمي ژیدهری پیشی ل ٣
- ٢٨- ف. حوسين محهمه د عهزیز، فيدراليزم ددهوله تي فيدرال، سليمانى ٢٠٠٤ ل ٤٢
- ٢٩- سيهاد سلمان بناقي، ژیدهری پیشی ل ٢٨-٤١
- ٣٠- نجيب بالايي، ژیدهری پیشی ل ٩١
- ٣١- مسعود بارزاني، د په يقا روونشتنا ئيكيئده ژ خولا دووي، بو په رله مانى كوردستانى، يهقرو (٢٠٥) ل ٥/٩/٢٠٠٧ ل ١
- ٣٢- سيهاد سلمان بناقي، ژیدهری پیشی ل ٢٩
- ٣٣- د. محمد احسان، ژیدهری پیشی ل ٣٤٥-قادر عهزیز د داخويانيه كيئده بو ئهقرو ٢١٤ ل ١٤/١١/٢٠٠٧ ل ١
- ٣٥- فرهاد ئه تروشى، دريژهدان ب مادده يي (١٤٠) وپاشه روژا كوردى، ئهقرو ٢١٩/٢٦/١٢/٢٠٠٧ ل ٥
- ٣٦- مسلم باتيلى، ئه زمونا گه لى مه و ناوويين گهش، گولان، ٣٧٥ ل ٢٨/٣/٢٠٠٢ ل ٣٩
- ٣٧- سولاف محهمه د كاكه يي، ژیدهری پیشی ل ٥
- ٣٨- نافسه نوري عهبدال، سيستمى فيدراليزمى ل عيراقى دنافبه را ب جه بوون و ژناقچونيئدا، ئهقرو ٢١٨

- ۳۹- مسعود بارزانی ژێدهری پێشیی ل ۱
- ۴۰- سولاف محهمه د كاكهیی ژێدهری پێشیی ل ۵
- ۴۱- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۱۰۴
- ۴۲- سولاف محهمه د كاكهیی ژێدهری پێشیی ل ۵
- ۴۳- ابراهیم علیكرو هاجانی ژێدهری پێشیی ل ۱۳۷
- ۴۴- د. حوسین محهمه ر عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۱۰۹
- ۴۵- امین سندی، ژێدهری پێشیی ل ۱۵۰
- ۴۶- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۳۳
- ۴۷- ابراهیم علی كرو الهاجانی ژێدهری پێشیی ل ۱۳۸
- ۴۸- د. حوسین محهمه د و عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۱۰۷
- ۴۹- ههژنه و ژێدهر ل ۱۰۹
- ۵۰- امین سندی ژێدهری پێشیی ل ۱۵۴
- ۵۱- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۳۰-۳۱
- ۵۲- امین سندی ژێدهری پێشیی ل ۱۵۴
- ۵۳- د. حوسین عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۳۱
- ۵۴- ئیدریس ابراهیم ژێدهری پێشیی ل ۷
- ۵۵- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۳۰-۳۲
- ۵۶- ئیدریس ابراهیم ژێدهری پێشیی ل ۳
- ۵۷- جوزیف ئایدن ژێدهری پێشیی ل ۱۳
- ۵۸- ئیدریس ابراهیم ژێدهری پێشیی ل ۶
- ۵۹- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۳۲
- ۶۰- د. جرجیس فتح الله ژێدهری پێشیی ل ۱۱۶
- ۶۱- ابراهیم علی الهاجانی ژێدهری پێشیی ل ۱۷۲ التاخی ۴۵۳۸، ۱/۸/۲۰۰۵ ل ۳
- ۶۲- اسو کریم، حق تقریر المصیر الدستور الاستفسار
- ۶۳- ابراهیم علی كرو الهاجانی ژێدهری پێشیی ل ۱۷۹
- ۶۴- د. جرجیس فتح الله ژێدهری پێشیی ل ۱۱۶
- ۶۵- نجیب بالایی ژێدهری پێشیی ل ۱۰۱
- ۶۶- د. حسن حسین بجان، کوردستان وهوله تا کوردی، ژێدهری پێشیی ل ۴۱
- ۶۷- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۱۴۰
- ۶۸- ههژنه و ژێدهر ل ۳۱-۳۲
- ۶۹- ابراهیم علی كرو الهاجانی ژێدهری پێشیی ل ۱۷۶
- ۷۰- ههژنه و ژێدهر ل ۱۰۳
- ۷۱- عبدالرحمن دلیمان الزیباری، ژێدهری پێشیی ل ۳۷۶
- ۷۲- د. حوسین محهمه د عهزیز ژێدهری پێشیی ل ۱۱۱
- ۷۳- تۆم گولبیری ژێدهری پێشیی ل ۹-۱۱
- ۷۴- ابراهیم جلال، الاستفتاء و نظره الى المستقبل ؛: 109-115، www.navend.de.p
- ۷۵- ابراهیم علی كرو الهاجانی ژێدهری پێشیی ل ۱۴۵

ژندهر:

١- نقيسار:

- ١- د. ابراهيم عبدالعزيز شيحا، مباديء الانظمة السياسية، الدول- الحكومات، دارالجامعية للطباعة والنشر بيروت لبنان، (١٩٨٢)
- ٢- ابراهيم علي كرم الهاجاني، مبدأ حق تقرير مصير الشعوب والاستفتاء عليه، كوردستان نموذجاً، رسالة ماجستير في العلوم السياسية مقدمة الى كلية العلوم، جامعة صلاح الدين (٢٠٠٦) غير منشور.
- ٣- ابراهيم موگور، معجم مصطلحات العلوم الاجتماعية، الهيئة المصرية للكتاب، (١٩٧٥).
- ٤- أمين سندي جيهانگيري، چاپخانا حجي هاشم، هقوليير، (٢٠٠٥).
- ٥- احمد عطية الله، القاموس السياسي، دار النهضة العربية، القاهرة مصر (١٩٦٨).
- ٧- د. احسان محمد شفيق العاني، الانظمة السياسية والدستورية المقارنة، مطبعة جامعة بغداد، (١٩٨٦).
- ٨- اوستن رني، سياية الحكم، تر، د. علي حسين الذنون، بغداد المكتبة الاهلية (١٩٦٤)
- ٩- توم گولبيري، ريفراندم باشترين شيتوازي خهباته، وهر، ئيدريس ابراهيم چاپخانا رهنج، سليمانى، (٢٠٠٤).
- ١٠- جان ستوزل، آلان جيرار، استطلاع الرأي العام، تر، عيسى عصفور، بيروت لبنان (١٩٨٢)
- ١١- جبران مسعود، معجم الرائد اللغوي، بيروت، لبنان، (١٩٨١).
- ١٢- جوناثان راندل، آمة في شقاق، تر، فادي محمود، دار النهار بيروت-لبنان (١٩٧٧).
- ١٣- جوردة مارشال، موسوعة علم السياسة، تر، ومراجعة، محمد الجوهري- محمد محي الدين- طبعة الاولى (٢٠٠٠).
- ١٤- د. حوسين محهمه عزيز، فيداليزم، ودهوله تبنوني فيدرال، سليمانى، (٢٠٠٤).
- ١٥- د. حميدة سميسم، نظرية الرأي العام، مدخل، العراق، بغداد (١٩٩٢).
- ١٦- خليل اسماعيل محمد، مؤشرات سياسية التعريب والتهجير في اقليم كوردستان، مطبعة جامعة صلاح الدين، أربيل، (٢٠٠٢).
- ١٧- ديشيد بنهام، كيشيل بويف، ديموكراسى چيه؟ وهر، ژ فارسى، كريم حوسامى، ژ وهشانيون يونسكو، ههوليتير (٢٠٠١).
- رسال جي، دالتون، دور المواطن السياسيو تر، د. احمد يعقوب المجدوبة، دار النشر، عمان، الاردن، (١٩٩٦).
- سيهاد سلمان بناقى، كوردايه تى و كوردستانيه تا كه ركوكي، دهوك ٢٠٠٥
- ١٩- د. سعد بشير اسكندر، الديمقراطية وحق تقرير المصير، دراسة نظرية وتاريخية مع اشارات خاصة بالمسألة الكوردية، منشورات مكتب الفكر والتوعية، الاتحاد الوطن المورديستاني، سليمانية، (٢٠٠٤).
- ٢٠- سرهنك حميد صالح البرزنجي، انتخابات كوردستان والعراق بين النظرية والتطبيق مؤسسة موكراني للطباعة والنشر، أربيل (٢٠٠٢).
- ٢١- سيلرون آر، جاوايزر، دليل الصحفي الى استطلاعات الرأي العام، تر، هشام عبدالله، مراجعة فاروق منصور، عمان-الاردن (١٩٧٧).
- ٢٢- طلعت همام، فائة سؤال عن الاعلام، دار الفرقان، عمان - الاردن (١٩٨٧)
- ٢٣- د. عامر حسن فياح، الرأي العام وحقوق الانسان، برامج التعليم المفتوح، جامعة العلاقات الدولية، (٢٠٠٠).
- ٢٤- عبد الوهاب الكيالي، ماجد نعمة، موسوعة سياسية، بيروت، لبنان، (١٩٩٠). عبالمنعم سامي، الرأي العام والاشاعة، أفريقيا الشرق، المغرب، (٢٠٠١).
- ٢٥- عبدالرحمن سليمان الزبياري، الوضع القانوني لأقليم كوردستان، في ظل قواعد القانون الدولي العام، دراسة تحليلية نافذه، (دؤزگاي موکورياني) اربيل (٢٠٠٤)
- ٢٦- عومهر سديق، بهسام على، هيتمن ميرانى، لههاولاتبيانه وه بؤدهسهلات پهيمانگاي كوردستان بؤ پرسه سياسيهكان، چاپخانا پهروهرده ههوليتير (٢٠٠٦)

٢٧- د. فؤاد دياب، الرأي العام وطرق قياسية، القاهرة، (١٩٧٢).

٢٨- فاضل نضام الدين، نهستيره گهشه، فرهنگي كوردی- عه ره بی، (١٩٨٩).

٢٩- فهرست نه حمه د، موئهید تهیب، تیلی نه مین، دیموکراتی سیاسهت ژ لایئ ریکجراوا دیاکونیا یا سویدی، چاپخانا دهۆک، (١٩٩٩).

٣٠- د. محمد كاظم المشهداني، النظم السياسية، مطبعة التعليم العالي والبحث العلمي، الموصل (١٩٩١).

٣١- مسعود البارزاني، البارزاني والحركة التريية الكوردية، (١٩٥٨ - ١٩٦١) كوردستان (١٩٩١)

٣٢- مسلم باتیلی، رایا گشتی، تیگهه-گرنگی، وچیتکرن، گوهورین، ریکتین زانستیین پیشانئ، چاپخانا هاوار، دهۆک (٢٠٠٦)

٣٣- د. مختار التهامي، الرأي العام والحرب النفسية، دار المعارف، مصر- القاهرة (١٩٧٩).

٣٤- د. هاني الرضا، د. رامز عمار، الرأي العام والاعلام والدعاية، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، (١٩٩٨)

٢- گوڤار:

١- د. جرجيس فتح الله، آراء محضورة في شؤون عراقية معاصرة، تقديم وتعليق، (انور محمد صالح) مجلة (مثير) العدد (٤٥) لسنة (١٩٩٥).

٢- د. حسن حسين نجار، كوردستان و دهولهتا كوردی گوڤارا (مهتین) ژماره (١٥٥) ل سالا (٢٠٠٧)

٣- عبدالله خورشيد عبدالله، رای گشتی له دیری رۆش كوردهوه، گوڤاری (سهنته ری براهه تی، ژماره (١٧) ل سالا (٢٠٠٤).

٤- يوسف عوسمان حمه د، سايكولوژیای بیرورای گشتی، گولانا كوردی، ژماره (٣٧٤) ل سالا (٢٠٠٤).

٦- سیناتور جوزیف بایدن، شروڤه کرنا پلانا سه قامگیتریا رامیاری عیراق، گوڤارا، گولان (٦٥٤) ل ٢٠٠٧/١٠/١ ل ٦١٣

٧- مسلم باتیلی، راپرسینا دیتنا گشتی وئارمانج، گوڤارا (زاخۆ) (٣٧) چریایا طیف ٢٠٠٧ ل ٢٩

٨- ره فیک مه حمود، به رهف تیگهه هشتنا دهستوری، نوژین، ١٣-١٤، گولان نه یلول، ٢٠٠٧

٩- مسلم باتیلی، راوه رگرتن زاراف و تیگهه و پیناسین، گوڤارا (مهتین) ١٦٢ ل چریا داویئ ٢٠٠٧

٣- رۆژنامه:

١- آسو کریم، حق تقرير المصير، الدستور، الاستفتاء (التآخي) العدد (٤٥٣٨) في (٢٠٠٥/٨/١).

٢- ابراهيم مراد، الرئيس الطالباني، يشيد مجددا بالاتفاق الرباعي ويؤكدان.... جريدة الاتحاد، العدد (١٦٥٠) في (٢٠٠٧/٩/٨).

٣- رایان کروکر، لتدانة یقک، (ئهقرو) ژماره (٢٠٣) ل (٢٠٠٧/٨/٢٢). دهۆک

٤- زاهد، استطلاع الرأي العام (الأهالي) أربيل (٢٠٠١).

٥- دولاڤ محمده کاکه بی، ئاینده بی فیدرالیته لة عیراق (ئهقرو) (٢٠١) ل (٢٠٠٧/٨/٨)

٦- علي کریم، رۆژنامه گهري و فورمه لبوونی رای گشتی، (برایه تی) (٣٥١٠) ل (٢٠٠٦/١٠/١١) -٧ قادر عهزیز، بو

(ئهقرو) (٢٠٦) ل (٢٠٠٧/٩/١٢). دهۆک ع

٨- کمال کترکوکوی دلیدانه کیدا بو (ئهقرو) (٢٠٣) ل (٢٠٠٧/٨/٢٢) دهۆک

٩- د. محمد احسان، ددیداره کا تاییه تدا بو (ئهقرو) (١٩٨) ل (٢٠٠٧/٧/١٨) د سمینارا ئیکه تیا نفیسه تراندا ل رۆژا

(٢٠٠٧/٧/١٤)، دهۆک

١٠- مسعود بارزانی د پهبشا رونشتنا ئیکه ژ خولا دووی سالا سیئ بو په ره مانئ کوردستانئ (ئهقرو) ٢٠٥ ل

(٢٠٠٧/٩/٥). دهۆک

١١- رۆژنامه (ئهقرو) (٧٧) ل (٢٠٠٥/٢/٩). دهۆک

- ۱۲- جریده التاخی، (۴۵۳۸) ل (۲۰۰۵/۷/۳۱). بغداد
- ۱۳- محمود حسن عباس، حركة الاستفتاء والسقف الديمقراطي (التأخي) (۴۳۳۰) في ۱۱/۱۰/۲۰۰۴
- ۱۴- د. رائد فهمي، ديداركا تاييه تدا بو روتناما (الحياة) ژماره (۲۱۷) ل ۵/۱۲/۲۰۰۷ بغداد
- ۱۵- مسلم باتيلى، پينگاقين بو پروكارا كرنا گشتى، روتناما براهه تى ۳۸۳۹ ل ۱۰/۱۱/۲۰۰۲
- ۱۶- ناقسه نوري عهبدال، سيسته مى فيدرال لعيراقى دناقهه را ب حجوبونوژ ناچجونى دا، ئه قرو (۲۱۸) ل ۱۲/۱۲/۲۰۰۷

ل ۴

- ۱۷- مسلم باتيلى، (۱۴۰) هاته پاشتيخستن، گرهنتى بو ئيكسپايرنه بونى چيه؟ ههفتيناما (ئه قرو) ۲۲۱ ل ۹/۱/۲۰۰۸ ل ۴
- ۱۸- فرهاد ئه تروشى - دريژه دان ب مادده يى (۱۴۰) ئى وپاشه روتناما كوردى، ئه قرو ۲۱۹ ل ۲۶/۱۲/۲۰۰۷
- ۱۹- مسلم باتيلى، يه كبوناهه ردى تيداره يان ريزگرته ل رايه گشتى (ئه قرو) ۱۳۹، ۱۰/۵/۲۰۰۶

- ناقتى وى (مسلم شكري عبدالرحمن) ه

- ل سالا (۱۹۵۹) ل دهشتا سليقانه يا و ل گوندى باتيلى هاتيه سه ر دونيا يى

- درچوو (م ماموستايان) لسالا (۱۹۸۰) ل دهوكى

- ئه ندامى ئيكه تيا نقيسه رين كورده / دهوك

- **به ره ميتين وى يين چاپكرى:**

- گوليچن، كوم لو چيروك ۱۹۹۵ دهوك

- ده رزا په رستگه هى، هوزان ۲۰۰۱ دهوك

- رايه گشتى... فه كولين - راميارى ۲۰۰۶ دهوك

- راپرسين و راوه رگرتن - راميارى ۲۰۰۷ دهوك

به ره ميتين ل ژير چاپين:

- ديتنا گشتى و راگه هاندن و په چونديكرن...

دهه بونا ديموكرتیهه كا راسته قينه و ره سه نده، قيايت ريكه كه هه بت بو زانينا هه ست و سه ميتين پرنيا خه لكى، لدور هندهك پرسان چ راميارى بت يان نه راميارى بت چنكو هه كه دهسته لاني نه زانى يان ژى نه شياوان هه ست سه متان بزانت هينگى دى گه له كا بزه حمه ت بت، كادى چاوا دگه كدا ريكه كه فت بو خزمه تكرنى...

راوه رگرتن ئيك ژ ديار ترين هوپين ئاشتيانه يه و پتريا ناغه ندا روبه ر سه لاقه دكر بارين بر باردان چاره نقيسيده... هيچ ياسايه كا جيهانى نينه لهه مبه رى راوه رگرتن بيه ئاسته نگ... هه كه هه رتيا كوردستانى ب شوره شان سه ره لدان به رپاكرت، و سه ره لدانى خه لك ئاماده كريت بو هه لپژارتان و حكومه تا فيدرال، لى راوه رگرتن دى گه لى كوردستانى گه هينته (سه رخواه بوونى)